

Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek

a regionális kutatások periodikus kiadványa, az észak-magyarországi regionális fejlesztés szakmai folyóirata

Megjelenik félévenként az Észak-magyarországi Regionális Kutatásokért Alapítvány, a Miskolci Egyetem Világ- és Regionális Gazdaságtan Intézet és a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Kereskedelmi- és Iparkamara támogatásával.

A folyóiratban megjelent tanulmányokat két független szakértő lektorálta és ajánlotta közlésre.

XII. évfolyam 1. szám

www.strategiaifuzetek.hu

Felelős kiadó:

Dr. Nagy Zoltán
intézetigazgató egyetemi docens
Miskolci Egyetem, Világ- és Regionális
Gazdaságtan Intézet, Miskolc

Szerkesztőség:

Észak-magyarországi
Regionális Kutatásokért Alapítvány
E-mail: emorka1@gmail.com
www.emorka.hu

A szerkesztő bizottság tagjai:

Prof. Dr. Benedek József	(geográfus, egyetemi tanár, az MTA külső tagja, Babes-Bolyai Tudományegyetem Földrajztudományi Kar, Kolozsvár)
Bihall Tamás	(közgazdász, elnök, BAZ Megyei Kereskedelmi és Iparkamara)
Dr. Elekes Tibor	(geográfus, egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Műszaki Földtudományi Kar, Földrajz Intézet)
Prof. Dr. Kerekes Sándor	(közgazdász, egyetemi tanár, Budapesti Corvinus Egyetem, Gazdálkodástudományi Kar)
Prof. Dr. Kocziszky György	(közgazdász, egyetemi tanár, Miskolci Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, Világ- és Regionális Gazdaságtan Intézet)
Dr.habil Kotics József	(kulturális antropológus, egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Bölcsészettudományi Kar)
Prof. Dr. Vincze Mária	(közgazdász, nyugalmazott egyetemi tanár, Babes-Bolyai Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar, Kolozsvár)

Főszerkesztő:

Prof. Dr. G. Fekete Éva (geográfus, egyetemi tanár, Miskolci Egyetem, Gazdaságtudományi Kar VRGI)

Szerkesztők:

Dr. Lipták Katalin (közgazdász, egyetemi adjunktus, Miskolci Egyetem, Gazdaságtudományi Kar VRGI)
Siposné Dr. Nándori Eszter (közgazdász, egyetemi adjunktus, Miskolci Egyetem, Gazdaságtudományi Kar VRGI)
Dr. Tóth Géza (geográfus, egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Gazdaságtudományi Kar VRGI)

Technikai szerkesztők:

Vizkeleti Anna

Nyomdai munkák

MAXIMA CS-A

Nyomdai és Kereskedelmi Szolgáltató Kft.

ISSN 1786-1594

Tartalomjegyzék / Contents

TANULMÁNYOK

<i>Marien Anita</i>	4
A területi identitás magatartási megnyilvánulásai, különös tekintettel a költözési szándéokra és annak magyarázatára	
<i>Dabasi-Halász Zsuzsanna - Hegyi-Kéri Ágnes</i>	17
„Fel/eltörekvő” generáció migrációja Miskolcon	
<i>Molnár Judit – Gál-Szabó Lajos – Siskáné Szilasi Beáta – Mohos Mária– Dudás Gábor – Vadnai Péter</i>	27
Legújabb trendek a magyarországi kivándorlásban	
<i>Hegedűs Gábor – Lados Gábor</i>	38
A remigrációval kapcsolatos európai és magyarországi nemzeti politikák elemzése	

TÉNYKÉP

<i>Alpek B. Levente</i>	50
A munkaerőpiaci-területi mobilitás vizsgálatának új dimenziói, kutatási módszerei és azok alkalmazása	
<i>Bogárdi Tünde</i>	60
Jövőorientáció-vizsgálat a hevesi fiatalok körében	
<i>Kóródi Tibor – Siskáné Szilasi Beáta</i>	71
Az Észak-magyarországi túrázók turisztikai mobilitási szokásai	

MŰHELY

<i>Dabasi-Halász Zsuzsanna</i>	80
Egy európai kutatás kezdetén – a MOVE projekt bemutatása	
<i>Kuttor Dániel</i>	84
Akadémiai együttműködés a technológiatranszferért a magyar-szlovák-román-ukrán határtérségben	
<i>G.Fekete Éva</i>	85
Társadalmi innováció generálása Borsod-Abaúj-Zemplén megyében	

KITEKINTŐ

<i>Turainé Vurom Brigitta - Dabasi-Halász Zsuzsanna</i>	87
Migráció gazdasági haszna, a hazautalások kérdései a XXI század elején	

ANGOL NYELVŰ ÖSSZEFOGLALÓK / SUMMARIES	96
---	----

Szerkesztői előszó
(Preface)

A régió tudományos műhelyeiben folyó kutatásokat követve, már kb. két éve feltűnt, hogy megnövekedett a migrációval foglalkozó vizsgálatok száma. Nem véletlenül, hiszen a népesség ideiglenes és állandó vándorlása, az ingázás, a más városba, a más országba költözés ugyan már évtizedek óta mindennapi életünk középpontjában áll, az új évszázadban azonban mintha minden másként lenne, mint korábban.

A 70-es és 80-as évek tömeges városi munkavállalása megszűnt, a munkavállalásban új mobilitási irányok tűntek fel: városiak ingáznak az elnéptelenedő kistelepülésekre, lestrapált személyautók szállítják a városba, vagy éppen fordítva – a vidéki építkezésekre a munkásokat, tömeges a külföldi munkavállalás. A 80-es években elcsendesült városba áramlás ismét felerősödött, de már távolabbi települések a célpontok. Az intenzív elvándorlás immár a városokat is sújtja, választ kell adni a „karcsúsodásból” adódó kihívásokra. A vándorlás továbbra is szelektív, egyes népességcsoportokat kiemelten érint. Itt nem csak a képzett fiatalokra, de komplett családokra, majd őket, ill. az unokákat követve a nagyszülők generációjára is gondolnunk kell. Erőteljes vidékről a nők elvándorlása. Megélték azonban a vidék felé irányuló turizmus. Ezen folyamatok okainak keresésére és következményeinek érzékeltetésére vállalkoztak jelenlegi számunk szerzői.

Képet kaphatunk a területi identitás és a migráció kapcsolatáról, a miskolciak, ezen belül a barna övezetben élők mobilitásáról és migrációs döntéseik háttéréről, a remigrációs politikákról, a hevesi kistérség fiataljainak vándorlásait megszabó jövőképekről, a megye turisztikai mobilitásának új irányairól. A Kedves Olvasó tájékoztatást kap a Miskolci Egyetemen folyó három kutatásról és kitekinthet a külföldre költözők hazautalásainak európai mintázatára.

A téma kijelölésekor még nem gondoltuk, hogy egy év alatt is mennyit nő a választás aktualitása. Így nincsenek friss adataink a régióból, megyéből külföldre vándorlókról, a menekültek – régiókat eddig kevésbé érintő – áradatára vonatkozó vizsgálatokról sem tudunk beszámolni.

Az írásokban azonban közös az észak-magyarországi régióhoz, annak jellemző problémáihoz való – legtöbbször közvetlen – kötődés. Miközben láthatóan azonos kérdések érdeklik a szerzőket, a szerkesztőt is meglepte, hogy az egymáshoz témában és térben is közel zajló kutatások vezetői láthatóan semmit nem tudnak egymás munkájáról, feltárt eredményeiről.

Legyen tehát folyóiratunk ezen száma a regionális szakmai kapcsolatok kiépítésének eszköze, miközben természetesen – reményeink és a lap missziója szerint – a regionális stratégiák formálódásához is háttér-információkat tud nyújtani.

Prof. Dr. G.Fekete Éva
szerkesztő

TANULMÁNYOK

Marien Anita

A területi identitás magatartási megnyilvánulásai, különös tekintettel a költözési szándéokra és annak magyarázatára

A régiók, települések közötti versenyképességbeli különbségek nem magyarázhatók kizárólag mérhető mutatókkal. Napjainkra a területi verseny elméleteiben a területi identitás és az abból fakadó magatartás következményei elfogadott magyarázó tényezővé váltak. Az egyik legfontosabb ilyen magatartás a helyben maradás vagy költözés, melyek az éles településverseny közepette kiemelt figyelmet követelnek. A költözési szándékot befolyásoló tényezők megismerése segítséget ad a településmenedzsmentnek, amire különösen a vándorlási veszteséget elszenvedő területeken van szükség. Jelen írás a magyarok költözési szándékát magyarázó modellt verifikálja miskolci vizsgálati adatok alapján.

Kulcsszavak: területi identitás, költözési szándék

JEL-kód: R10, R19, R23

Bevezetés

Az elmúlt évtizedben a fejlett országok településkutatói gondolkodásában paradigmaváltás játszódott le: ma már nem elég a településtudományokban a települések és a településfejlődés gazdasági szempontú megközelítése, és nem elég a települések sikerének gazdasági alapokról kiinduló magyarázata sem. Új európai paradigmák alakultak ki: a társadalmi szempontok nem hagyhatók ki a kutatásokból, a települési siker meghatározásából sem, és a sikeres (successful) város fogalmát egyre inkább a közösségi (good) város fogalma váltotta fel (Szirmai 2005). A közösségi város egyik kovásza pedig a területi identitás. A társadalmi tőke és azon belül a területi identitás magasabb szintje egyértelműen pozitív hatással van a területi versenyképességre is. Az erős versenyképesség, a gazdasági siker, pedig visszahat a társadalmi tőke és a területi identitás alakulására (Putman 1993 et al, Lengyel 2003, Palkó 2010, Nagy 2011). A területi versenyképességnek pedig egyik központi eleme a migráció kérdése. Azok a helyek versenyképesek, melyek meg tudják lakosaikat őrizni, esetleg további lakosok vonzására is képesek. Feltevésem szerint a területi identitás a migrációra gyakorolt hatása, majd ezen hatások társadalmi-gazdasági visszahatásai révén a városok versenyképességének meghatározó tényezője. Tanulmányomban ezt a bonyolult hatásmechanizmust kívánom a kapcsolódó szakirodalom alapján megvilágítani, majd a felvázolt modellt a Miskolc városban végzett empirikus kutatások eredményei alapján verifikálni.

Az identitás, ezen belül a területi identitás szerepe az emberi viselkedés alakulásában

Az identitás az 1980-as évektől került az érdeklődés középpontjába, és azóta is gyakran hallott, de egyértelműen alig meghatározható rendkívül gazdag fogalmi telítettséggel jellemezhető, komplex kifejezés (Houtum és Lagendijk 2001, Bugovics 2007). Használja a pszichológia, a politika, a szociológia, a marketing – mindegyik tudományterület különféleképpen, a maga hagyományainak megfelelően. Elegendő tapasztalati anyagra épülő, "rendezett identitáselmélet" nem létezik, sőt, gyakran egy területen belül sem egyértelmű a meghatározása. Abban viszont egyetértés van, hogy az identitás – mint: „a társadalmi szereplők esetében az életcélok felépítésének valamely kulturális attribútum vagy attribútumok valamely összefüggő halmaza alapján történő, a célok más forrásaival szemben elsőbbséget élvező, folyamata” (Castells 2006, 28-34. o.) – a legfontosabb viselkedést meghatározó tényező, motivációs rendszer. A társadalmi szereplők vállalt identitásaikkal azonosítják cselekedeteik mozgatórugóját.

Az identitás és az alapját képező azonosulási folyamatok önállóan vizsgálható motivációs szerepének gondolata először Foote "szociológiai motivációelméletében" bukkan fel, amelyben a szerző élesen rámutat arra, hogy a személyes azonosulásainkból s az azokat leképező kognitív szerkezetekből, a helyzetek szimbolikus feldolgozásából különös motivációs erők származnak (Foote 1951 in Pataki 1997). Az identitás különböző jellegű és típusú motivációs erők működésének megtestesítője és egyúttal forrása. Mivel a kognitív konstrukciót jelentő identitásba foglalt tudás mindig értékelő jellegű és érzelmi-indulati színezetű, ezért meghatározott irányú viselkedéstendenciákat foglal magába (Pataki 1997). Az identitás motivációs rendszerként való tudományos elismerése biztos alapot ad az identitás különböző formáinak, így a hely és egyén közti kapcsolat, a helyidentitás szintén motivációs erőként való tárgyalására.

A *helyidentitás* a térhasználat során alakul ki. Kognitív elemek (például a térről szerzett információk, gazdasági érdekek, társadalmi kapcsolatok) és emocionális elemek (például ahogyan otthonosan érezzük magunkat egy helyen) egyaránt meghatározzák (Grajczár és Jablonczay 2013). A helyidentitás ugyanakkor jelentősen befolyásolja a viselkedésünket a különböző helyzetekben és környezetekben (Düll 2009), hiszen a fizikai környezethez hozzákapszolódik az ott élő közösség normarendszere, attitűdje, preferált viselkedésmintája. Sőt, a helyhez tartozó, a tér használata során kifejeződő társadalmi normák meghatározzák az életstílust és az életmódot (Losonczi 1977). Természetesen nem egyértelmű ezen normáknak, preferenciáknak a hatása, hiszen jelentős eltérések vannak az emberek helyidentitásában társadalmi nem, életkor, vallás, stb. szerint, vagyis a helyek jelentését, így a környezet használatát meghatározzák az egyén vagy a csoport szociokulturális és demográfiai jellemzői. Továbbmenve, a helyidentitást közvetve, de akár közvetlenül is befolyásolják a gazdasági jellemzők, például egy település, vagy településrész elszegényedésével megjelenhet a bűnözés, stb., és ez természetesen hatást gyakorol a lakók helyidentitására (Düll, 2009).

Növekszik azon empirikus kutatási eredmények száma, amelyek bizonyítják, hogy az egyén és hely kapcsolata (jellemzően a helyhez kötődés) az erős érzelmen keresztül befolyásolja a hely irányában megnyilvánuló magatartásokat (Gross et al., 2008, Gu és Ryan, 2008 in Chen és Dwyer, 2010). A helyhez kötődés befolyásolja a hely érzékelését, és erős kötődés esetén a hely irányában kedvező attitűd alakul ki (Walker és Chapman, 2003 in Chen 2012). Az egyén – hely kapcsolat a kulcsindikátora a hellyel szemben megnyilvánuló magatartásnak (Chen, 2012). Több településkutatással foglalkozó szerző munkájában megjelennek a területi identitás magatartásformáló hatásai és annak pozitív következményei.

A területi identitásnak szerepe van a területi fejlődéelméletekben fontos tényezőként értékelt társadalmi tőke kialakulásában és működésében is. Így nem csupán az egyén, de a közösség együttes viselkedését, pl. fejlesztésekhez való viszonyát is befolyásolja. Putnam a területi identitásra épülő közösségi részvételt tekinti a társadalmi integráció legfontosabb alkotórészének. Amerikai és olasz empirikus kutatásokon alapuló megítélése szerint igazán jól működő rendszerek nem léteznek magas szintű társadalmi tőke nélkül (Putnam, 1993, 2000). Más szerzők szerint is azokon a területeken, ahol erős a területi identitás, a lakosság szeret élni. E területek lakói büszkék arra, hogy az adott területhez tartoznak, és aktív szerepet vállalnak a terület közösségi életében, erős lokálpatriotizmus és tenni akarás jellemző rájuk.

A területi identitás(tudat) tehát nem más, mint mozgósító erő, amely tudatosan felhasználható a gazdaságfejlesztésben. Ezzel szemben a területi identitás hiánya az érdektelenséget, a passzivitást, a felelősség hártását vonja maga után. („Az emberi közösségek társadalmi térhez való viszonya és az intraregionális kohézió minősége ad irányt és mértéket a társadalmi aktivitásnak. Erős kötődés esetén nagyobb mértékben, ráadásul jobb minőségben számíthatunk az identitással rendelkező közösségek aktivitására a vizsgált térség környezeti, gazdasági, társadalmi feladatainak megvalósításában, mint ott, ahol ez a bonyolult, sok tekintetben még kutatás alatt levő, kognitív és affektív elemekkel sűrűn átszőtt tényező kevésbé

vagy egyáltalán nem, esetleg éppen negatív irányban megnyilvánuló módon jellemzi a helyi társadalmat.” (Oláh 2012, 309.)

A területi identitás tehát egy-egy térség életében többrétű. Egyfelől közvetlenül befolyásolja az emberek helyhez való kötődését, azaz az elvándorlást. Másfelől alapvető feltétele a területen létező kapcsolati hálóknak jó működésének és az általános bizalom kialakulásának (Pálné Kovács, 2001), a térség fejlődését befolyásoló társadalmi tőke képződésének és működésének. Mindkét vonatkozásban izgalmas lehet a területi identitás hatásmechanizmusának feltárása. A továbbiakban az elvándorlással való kölcsönhatást elemezzük részletesebben.

A területi identitás megjelenése a migrációs modellekben

Az identitás megléte vagy hiánya lemérhető a migráción is. A helyi identitást hordozók nem szívesen hagyják el lakóhelyüket, ott próbálnak boldogulni, míg a gyenge területi identitástudattal élőknek mindegy, hol laknak, nem kötődnek, individuális fejlődésük érdekében elhagyják lakóhelyüket és nem térnek oda vissza többé (Lukovics 2004). Kérdés, hogy milyen modell alkotható a térségi identitás migrációban játszott szerepének érzékeltetésére.

A modell első pillére: a migrációs döntéseket meghatározó tényezők

A migrációs döntések és a migráció következményei magyarázatára számos elmélet született:

A klasszikus közgazdasági elméletekben a migrációs döntést az egyén mindenekelőtt az elérhető bér- és a munkavállalási lehetőség, illetve az ezekben mutatkozó aktuális különbség alapján hozza meg – a lakóhely, az otthon megszokott környezetével leírható számos tényező elvesztése nehezen mérhető, szubjektív költségként szerepel a modellekben. Harris-Todaro az iparosodással együtt járó urbanizációt magyarázó klasszikus modellje szerint a városi és vidéki bérek várható különbsége határozza meg a migrációs döntést. A modell következtetése szerint a fejletlenebb régiók lakóinak egy része racionálisan úgy dönt, hogy a fejlettebb régiók valamelyikébe költözik, ami pedig csökkentheti az országon belül kialakult fejlettségbeli különbségeket (Harris-Todaro 1970 in Hárs 2012). Azonban azt látjuk, hogy a migráció nem szünteti meg a területi eltéréseket. A költözésnek ugyanis jelentős költségei vannak: pénzügyi kiadások, információszerzés, lakásváltoztatás és költözés, a szülőföld elhagyása, a kapcsolatok és a biztonság elvesztése, környezetváltozás. Azok indulnak el, akiknek a költözés költségei adott bérkülönbség mellett megtérülnek.

Az emberitőke-elmélet alapján nagyobb valószínűséggel a fiatalok és az iskolázottabbak migrálnak, a fejletlen területeken élő nagyon szegények kimaradnak a migrációból.

Ravenstein vonzás-taszítás elmélete szerint az embereket a kedvezőtlen adottságú területek taszítják, míg a kedvezőbb adottsággal rendelkezők vonzzák. (Ravenstein 1885a in Bándy 2013). Számos, társadalmi szinten működő törvényszerűséget állapít meg, melyek között legfőbb migrációs okként a gazdasági tényezőket jelölte meg, a migráció irányára a faluból városba áramlást vélte a legerősebbnek, miközben az egyén szintjén a véletlennek tulajdonított jelentőséget (Ravenstein 1885b in Bándy 2013).

Az újabb elméletek és empirikus eredmények szerint a migrációs döntést nem önmagában a bérkülönbségek, hanem az életminőség, a referenciacsoporthoz mért gazdasági helyzet határozza meg (Stark 1984, Rappaport 2005 in Hárs, 2012).

A helykötődés környezetpszichológiai elméletei egységesek abban, hogy a helyben maradás, az el nem költözés, vagy annak szándéka a hely és ember kapcsolatának legfontosabb viselkedési megnyilvánulása (Düll 2009). A lakosság – kifejezetten az értéket teremtő lakosság – helyben maradása (szándéka az ott élésre) napjaink éles településversenyében prioritást élvező sikermérő jelenség. A lakóhelyen maradási szándék és a költözési szándék az identifikáció magatartási megnyilvánulásaként ugyanazon érme két oldala, és – elismerve, sőt kívánatosnak

tartva a mobilitást – a túlzott mértékű költözési szándék, illetve a tömeges elköltözés veszélyt jelenthet a településtermék formálásában, menedzselésében. (Megjegyzendő, hogy ugyanakkor a mobilitás teljes hiánya, vagy a tömeges bevándorlás is visszavetheti egy település megújuló képességét, bár ezekkel a jelenséggel eddig ritkábban találkozhattunk.) A földrajzilag egyenlőtlenül jelentkező szándék és cselekvés mélyíti a területi különbségeket.

A modell második pillére: a migráció folyamata – szándék és cselekvés

A migráció folyamatának értelmezésében kulcsszerepet játszik a költözési szándék és a költözés megvalósulása közötti kapcsolat feltárása és értékelése.

Nyilvánvaló, hogy racionálisan dönteni a költözésről csak akkor lehetséges, ha látunk más, vonzó településeket, ami azonban nem elegendő a költözéshez, hiszen sok ember fejében meg sem fordul a migráció. Vagyis úgy tűnik, hogy a költözést meg kell, előzze a költözési szándék kialakulása, másképpen fogalmazva a költözési folyamat első lépése a költözési szándék megszületése. Az emberi racionalitás mindenképpen összehasonlíttja az adott helyzetet a potenciális helyzetekkel (Esser 1999 in Kley-Mulder 2008). E gondolat mentén állította fel Wolpert 1964-ben kezdetleges modelljét, miszerint a jelenlegi és a potenciális lakóhely egyéni célok eléréséhez biztosított lehetőségei közti különbség okozta stressz a költözési döntés kiváltója. (Wolpert 1964) Ezt a gondolatot fejlesztették tovább De Jong és társai (1985) úgy, hogy a migráció egy folyamat, amely akkor indul el, ha elég erős a költözési szándék, illetve, ha az indirekt tényezők hatása is abba az irányba hatnak, továbbá ha a folyamatot erőteljes támogatók ösztönzik.

Bár a migráció kutatói általában elfogadják a költözési szándék és a költözés közti egyenes kapcsolatot (Lu 1999), jelentős eltérés tapasztalható a költözés és a költözési szándék között (pl. Rossi 1955; Simmons, 1968; Fang 2006). Ajzen (1991) elmélete alapján Kley és Mulder (2008) javasolja, hogy a költözést tekintsük egy háromlépcsős folyamatnak: költözési szándék kialakulása, a költözés tervezése és költözés.

A költözési folyamat az egyéni preferenciák, célok és a külső lehetőségek nyomán a migráció fontolgatásával kezdődik, amit a konkrét migrációs szándék, illetve terv kialakulása követ, majd a különböző támogató és gátló tényezőktől függően a tervek egy része ténylegesen meg is valósul. A folyamatnak tehát van egy döntéshozatali szakasza, azon belül a költözés fontolgatása és tervezése, és egy megvalósulási szakasza (Kley és Mulder 2010). A költözési folyamat egy összetett folyamat, amelyben a köztes lépések számos tényezőtől függnnek, miközben meghatározzák a végső lépést, a költözést, de bármelyik ponton kialakulhat a költözés, például egy váratlan esemény hatására (Cox és Wermuth 2001 in Kley és Mulder, 2008), vagyis a költözési döntés után sem következik mechanikusan a költözés.

Az empirikus vizsgálatok többsége a szándék és a cselekvés kapcsolatának elemzéséhez az Ajzen és Fishbein (1980) nevéhez fűződő „okozati cselekvéseméletből” (theory of reasoned action), illetve a későbbi „tervezett viselkedéseméletből” (theory of planned behaviour) (Ajzen 1991) indul ki. Az „okozati cselekvésemélet” a cselekvést a szándékokon keresztül próbálja megérteni, vagyis feltételezi, hogy a szándék a cselekvés közvetlen meghatározója, és a szándék mérése lehetővé teszi a cselekvés előrejelzését. A cselekvésre irányuló attitűdök, illetve a cselekvésre vonatkozó elvárások és normák alakítják a szándékot. Az attitűdök a cselekvés bekövetkeztével járó előnyök és hátrányok értékelésében mutatkoznak meg. A belső normák az egyén által az adott cselekvéssel kapcsolatban észlelt külső véleményekben, elvárásokban jelennek meg.

A „tervezett viselkedésemélet” egy harmadik tényezővel is kiegészült, az előbbieket mellett az érzékelt cselekvési kontroll is hatással van szándék kialakulására (Ajzen 2005). Ez a fogalom két elemet is magában foglal: egyrészt, hogy az egyén mennyire érzi könnyűnek vagy nehéznek az adott cselekvés megvalósítását, illetve a megvalósítás képességét. Ez tulajdonképpen a cselekvést elősegítő/gátló tényezők észlelésétől is függ, valamint kapcsolatban van az

önbizalommal is. Ha az egyén észlelt és tényleges kontrollja a cselekvés felett megegyezik, az érzékelt cselekvési kontroll és a cselekvés között közvetlen összefüggés is lehet, így az előbbi alapján megjósolható a cselekvés. A szándékok alakulásában szerepet játszanak demográfiai, társadalmi tényezők is, amelyek így közvetett hatást gyakorolnak a cselekvésre (Ajzen, 2005). Ezek alapján tehát a migrációs szándék a migráció várható előnyeinek és hátrányainak mérlegelése, a migrációval kapcsolatos külső elvárások észlelése, valamint a migráció megvalósíthatóságának megítélése révén alakul ki. A szándékokat alakító ezen tényezők feltárásával megérthetjük a migrációt (a cselekvést) is.

A migráció döntéshozatali szakaszában nem látható előre a cselekvést befolyásoló összes tényező, továbbá váratlan akadályok is közbejöhethetnek. Minél nagyobb költségekkel, illetve kockázattal jár a cselekvés, annál inkább előfordulhatnak olyan tényezők, amelyekkel a tervezők nem számoltak. A tervezett viselkedés elmélete ezeket figyelmen kívül hagyja, így az nem alkalmas a migráció várható trendjének és összetételének előrejelzésére, különösen akkor, ha a migráció akadályai jelentősek, és az ezek leküzdéséhez szükséges erőforrások az egyének különböző csoportjaiban eltérő mértékben állnak rendelkezésre. (Gödri és Feleky 2013)

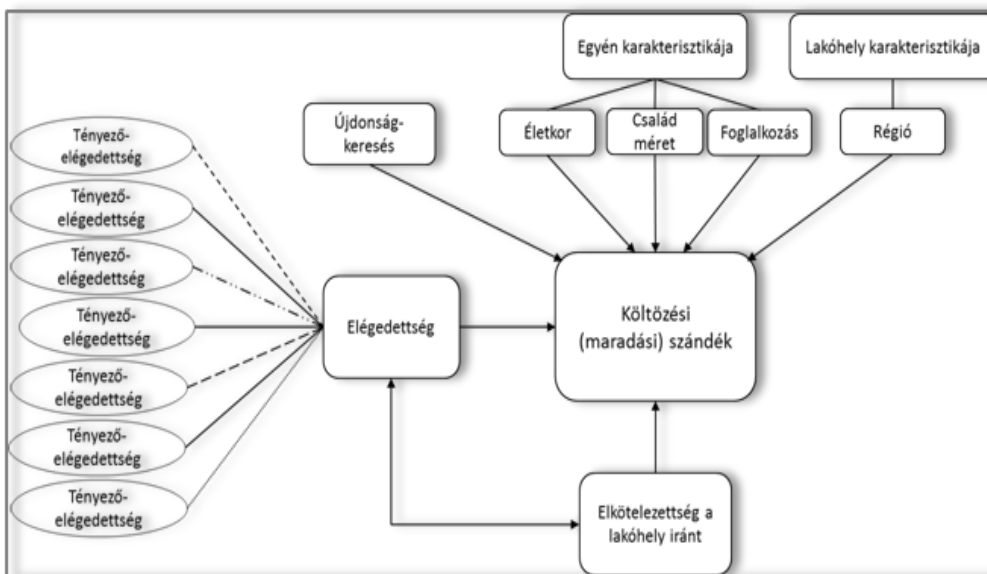
A migrációval foglalkozó kutatók kezdetektől tudják, hogy a migrációs szándék és a migráció közti kapcsolat vizsgálatára csak longitudinális vizsgálatok alkalmasak. Ennek ellenére kevés ilyen vizsgálat készült: Fülöp-szigeteken (1980-1982), Mexikóban (2005-2007), Hollandiában (2005-2010), Magyarországon (2003-2007), és legutóbb Erdélyben (2006-2009). (Gödri-Feleky, 2013) Az eddigi empirikus kutatások eredményeiből az látszik, hogy a szándék és a cselekvés között erős korreláció van, illetve a költözést legnagyobb erővel a korábbi költözési szándék magyarázza. Ennek ellenére a migrációt tervezők jelentős hányada nem valósítja meg a tervét, miközben többen előzetes tervek hiányában migrálnak. (Bár az is igaz, hogy az előzetes migrációs tervvel rendelkezők körében nagyobb a későbbi migráció esélye). (Simmons, 1968; Lu, 1999; Van Dalen és Henkens 2008 in Gödri- és Feleky, 2013) Ezt a jelenséget többféle ok is magyarázza. Egyrészt a migrációs szándék időben módosulhat az akadályokkal (belső tényezők pl. tájékozottság vagy megfelelő készségek hiánya; külső tényezők pl. a másoktól való függés), költségekkel, kockázatokkal, akár váratlan eseményekkel való szembesülés eredményeképpen. Másrészt a szándékban összemosódhatnak a cselekvéssel kapcsolatos álmok, vágyak, amelyek a szándék „komolyságát” kérdőjelezi meg. Az az eset is előfordulhat, hogy a migráció előzetes tervek hiányában valósul meg. Ez az ún. „váratlan migráció” (Lu 1999) létrejöhet az időben megváltozó körülmények, új információk, vagy váratlan események hatására. Sőt, elképzelhető az is, hogy az egyéni migrációs szándék hiánya ellenére bekövetkező migráció mögött családi döntés, illetve más valaki szándéka állt. Mindezek mellett több példa igazolja, hogy a migrációs szándékok a későbbi migráció fontos indikátorai, ugyanis egyéni szinten a migráció tervezése a migráció megvalósításának legfőbb magyarázó tényezője (De Jong et al. 1985; Lu 1999; Kley és Mulder 2010) Szintén az eddigi empiriákból szűrhetjük le, hogy a költözési szándékot befolyásoló tényezők kisebb mértékben hatnak általánosságban a tényleges költözésre, illetve jelen vannak a szándék kialakulásában egyáltalán nem, vagy csak kis mértékben szerepet játszó, de a költözést közvetlenül indukáló változók (mint pl. az identitás is).

A magyar lakosság költözési szándékát magyarázó modell

A magyar lakosság költözési szándékának primer vizsgálatát a K 81718 sz. „A társadalmi marketing paradigmái - elméleti-módszertani alapozó kutatás” című OTKA-kutatás keretein belül végezhettem el a kutatói team tagjaként. Az OTKA-kutatás célja volt a különböző társadalmi problémák, feladatok közös magatartási, cselekvési alapjainak feltárása, illetve közös társadalmi marketing modell és módszerek tervezése. (Piskóti et al. 2012) A kutatási célok elérése és a kutatási kérdésekre adandó válaszok feltárása érdekében 2011 júliusa és augusztusa során reprezentatív, kérdőívvel támogatott, személyes megkérdezéses primer kutatást végeztünk

Magyarország területén. Az alapsokaságot a 18 év feletti, Magyarországon állandó vagy ideiglenes lakcímmel rendelkező, magyar állampolgárok képezték, akik közül kvótás mintavételi technikával állt össze a kutatási minta. A jelen kutatási kérdések elérése céljából összesen 562 főt kérdeztek meg a MIM Research Egyetemi Taniroda munkatársai. Viszont csak 518 darab értékelhető kérdőívet kaptunk vissza, ami 92,1%-os kitöltési sikermutatót jelent. Mindez 95% megbízhatósági szint mellett 4,38%-os hibahatárt eredményezett. A minta nem, kor és régió szerinti reprezentativitással rendelkezett.

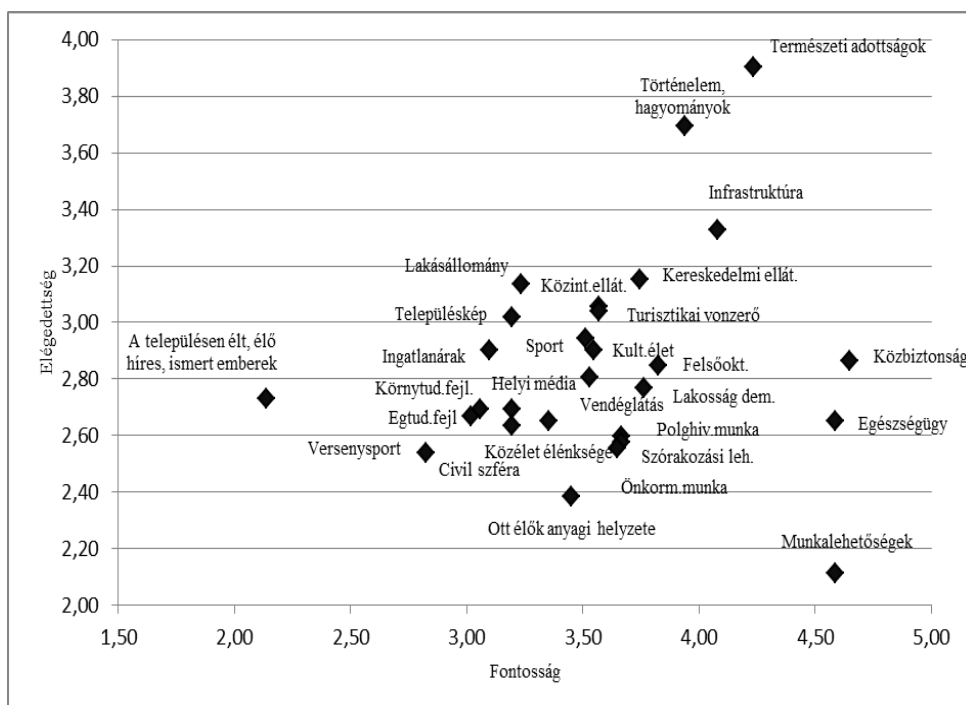
A kutatási eredmények statisztikai és logikai vizsgálata után kirajzolódott a költözési szándékot magyarázó modell, amely szerint a lakóhellyel való elégedettség, a lakóhelyhez kötődés, az egyén és a lakóhely jellemzői, valamint az újdonságkeresés befolyásolják a költözési szándék alakulását. (1. ábra)

1. ábra: Költözési szándékot magyarázó modell (n=518 fő)

Forrás: Marien, 2013

A magyar lakosság körében a lakóhellyel való elégedettség (vagy inkább elégedetlenség) direkt hatást gyakorol a költözési szándék kialakulására. Szignifikáns regionális különbségek mutatkoznak Magyarországon területén: a legnagyobb költözési szándékkal bíró régiókban az átlagos elégedettség mindegyik tényező esetében alacsonyabb, illetve a munkalehetőségekkel való elégedetlenség szignifikánsan nagyobb mértékű, mint az alacsonyabb migrációs potenciálú területeken. A „kemény” tényezőkkel, elsősorban a munkalehetőségekkel, közbiztonsággal, intézményekkel való ellátottsággal való elégedettség megtartó ereje alacsony költözési szándékot eredményez. Szignifikáns regionális különbségek mutatkoznak a fontosság-elégedettségi rések vonatkozásában is, amiből lesűrhető, hogy a legfontosabbnak minősített tényezőkkel való elégedettség a költözési szándékot direkt módon befolyásoló átlagos elégedettséget növeli, így az lakosságmegtartó erővel bír. Szűkebb hazánkban, az Észak-magyarországi régióban jellemző fontosság-elégedettség réseket a 2. ábrán láthatjuk, mely szerint a munkalehetőségek, az egészségügyi ellátás és a közbiztonság területén jelentkeznek a legkritikusabb rések.

2. ábra: Az Észak-magyarország Régióban azonosítható fontosság-elégedettség rések
 Forrás: saját szerkesztés, 2013

A modell a költözési folyamat döntés előtti szakaszában az egyén szintjén jelentkező szándékot magyarázza, de nem hagyhatjuk figyelmen kívül a költözési szándékot eltérítő vagy éppen megerősítő társadalmi 6 közösségi tényezők hatását sem. A szituációs tényezők csoportjába beleértjük mindazokat a külső hatásokat, amelyek származhatnak a családtól, egyéb társadalmi csoportoktól, az egyén élethelyzetéből eredő korlátokból, lehetőségek érzékeléséből, illetve kialakulhatnak váratlan események, akár új információk mentén. E tényezők szerepét elsősorban a költözési szándék és költözés összefüggéseit kutató longitudinális vizsgálatok segítségével deríthetjük fel. A migrációs kutatásokban hiába hívták fel már több évtizede a figyelmet a longitudinális vizsgálatok szükségességére, mindeddig kevés olyan kutatás készült, amelyben a költözési szándék és az azt követő viselkedés összevetése megtörtént volna. Az eddigi vizsgálatok eredményeiből leszűrhető, hogy míg a költözési szándék vonzó, taszító és megtartó tényezők észlelése, valamint a költözéssel járó költségek és a költözés révén várt előnyök megítélése alapján alakul ki, addig a konkrét költözési terveket – és különösen azok megvalósítását – elsősorban a különböző emberi, anyagi, kapcsolati, pszichológiai erőforrások megléte támogatja, illetve külső korlátok (pl. társadalmi normák, jogi akadályok, stb.) akadályozzák, továbbá a legnagyobb magyarázó erővel a korábbi költözési szándék bír. (Massey – Espinosa 1997; Palloni et al. 2001)

A költözési szándékot magyarázó modell kvalitatív verifikálása Miskolcon

A statisztikailag és logikailag alátámasztott összefüggések átgondolása nyomán keletkezett kérdések megválaszolására, mintegy a modell verifikálásaként, illetve kiegészítéseként kvalitatív kutatást végeztünk 2015 áprilisában Miskolcon. A verifikálás során különösen az elégedettség és a helykötődés költözési szándék alakulásában játszott szerepét, illetve az irracionális és racionális magatartás viszonyát vizsgáltuk. Kulcsmotívumként határoztuk meg a területi

azonosulást és dimenzióit, a helykötődést és annak dimenzióit, a költözési vagy maradási szándékot, a racionalitás-irracionalitás szerepét a maradásban/költözésben.

A fókuszcsoporthoz interjú tervezésekor alapot adtak Ajzen „tervezett viselkedésmélete” (1991), illetve Kahneman és Tversky (1984, 2000) megállapításai. Ajzen modellje szerint a szándék közvetlenül magyarázza a cselekvést, valamint a szándékot a cselekvéssel kapcsolatos attitűdök (cselekvés előnyei-hátrányai), a belső normák (észlelt külső vélemények, elvárások) és a cselekvési kontroll (a cselekvés nehézsége, képességek) alakítja. Kahneman-Tversky szerzőpáros a racionális emberi magatartást árnyalta, és nem az axiomatikus racionalitásból indultak ki megfigyeléseik során, hanem a valós viselkedés felől közelítettek, ami több új, irracionális magatartást jelző megállapítás érvényességét igazolta (pl. bizonyossági hatás, status quo előítélet, felidézési előítélet, téves összekapcsolás, stb.).

A költözési szándékot mutató kvantitatív eredmények mentén két fókuszcsoporthoz interjúra került sor: a 18 és 30 év közöttiek, illetve a 30 és 60 év közöttiek körében. A 60 év felettek esetében elenyésző a költözési szándék (Piskóti et al. 2012), így e korcsoport vizsgálatától eltekintettünk. A csoportokba miskolci lakosokat hívtunk meg, illetve olyan személyeket, akik Miskolcon tanulnak, dolgoznak huzamosabb ideje, és emiatt ideiglenesen ott is tartózkodnak.

Az azonosulás szintjeinél megerősítést nyert, hogy a területi szintek között a lakóhellyel való azonosulás a jellemző, két jelenséggel kiegészülve: ha jobb környék a közvetlen lakóhely, akkor inkább oda valósinak érzik magukat, illetve a fiatalabb korosztályban jellemző, hogy a barátokkal való programok helyszíne is része az önmeghatározásnak. A család lakóhelye még a több éve onnan elköltözötteknél is meghatározó az önkategorizációban.

A lakóhelyhez kötődés aktuális dimenziója a fiatalabbaknál kevésbé jellemző, számukra a hely nem fontos, szinte nem is említették a város helyszíneit, szolgáltatásait, stb., inkább a barátok és a család (társadalmi vetületű helykötődés), illetve a megélhetés a lényeges jelenleg. Perspektivikus megközelítésben viszont távlat nyílik, hiszen az anyagi feltételek megléte esetén szívesen maradnának akár életük végéig is, alapítanának családot is a jelenlegi lakóhelyen. A jó megélhetést biztosító munkahely alapfeltétel, utána differenciálnának más tényezők szerint. Az idősebb csoport vizsgálatokor rendre előkerültek a város helyszínei, látványai, területei mindemellett, hogy verbálisan a családhoz, barátokhoz való kötődéseket hangsúlyozták, vagyis a kötődés tárgyi és társadalmi vetületei is megjelennek esetükben.

A helykötődés, mint a költözési szándékot közvetlenül befolyásoló tényező működik, de elsősorban a hely dimenziójának a társadalmi vetülete érhető tetten, illetve az interakciós dimenziójának múlt vetülete (a helyhez köthető emlékek – pl. „Szeretném, ha a fiam olyan kisvárosban élne, ahol én nőttem fel.) Továbbá a kötődés idő dimenziójának aktuális és perspektivikus vetülete.

A lakóhely értékelésekor egyértelműen megmutatkozik a tesztelt modellben jelzett összefüggés az értékelés és a helyhez kötődés között: az idősebb korosztályban érzelmesebb, pozitívabb, sőt elnőző jellemzéseket hallottunk. (pl. „Nincs tökéletes város, és minden gyengéségen lehet javítani.”) A lehetőségek városának tartják Miskolcot, és egyértelműen megjelent a saját felelősség (pl. „Az ismerethiány miatt nem látjuk a lehetőségeket.”; „Addig leszünk koszos, büdös város, amíg ezt kommunikáljuk.”). A fiatalabb korosztály tényszerűbb, látják az adottságokat, nem tartják különlegesnek lakóhelyüket. Mindkét csoportban az egzisztenciális tényezők és a környezeti tényezők iránti prioritás mutatkozott meg.

A helyhez kötődő, a lakóhelyüket szerető embereket elsősorban a településről folytatott pozitív kommunikációban, a környezet megóvásában ismerik fel. A helyben maradás, a hosszabb-rövidebb máshol töltött idő utáni visszaköltözés esetei is a helykötődés megnyilvánulásai, sőt a fiatalabbaknál saját terveikben is az körvonalazódott, hogy tapasztalatokkal, megfelelő jövedelemmel visszatérve a jelenlegi lakóhelyen szeretnének boldogulni (ami szintén a perspektivikus helykötődés magatartási megnyilvánulása).

A költözési szándék megjelenését mindkét csoportban magyarázza az anyagiakkal, megélhetési lehetőségekkel való elégedetlenség, sőt az idősebb korosztályban meg sem jelenik

más tényező költözési okként. A fiatalabbaknál többször előfordult az új iránti vágy, az izgalom, a kaland keresése azzal a biztonsággal, hogy utána visszatérnének ide, míg az idősebbek direkt befolyásolás után is elutasították az újdonságvágyat mint mozdító tényezőt, így ezt a magyarázó tényezőt érdemes kivenni, hiszen nem általános erővel bír.

A költözés vélt előnyeinek, hátrányainak mérlegelésekor a jobb körülmények kontra barátok, családtagok, mi több a kapcsolati tőke, a biztonságérzet és az otthon(érzés) elvesztése gondolatkör világlott át. Élnek félelmek, különösen a fiatalokban, az esetleges kudarcélmény, illetve az új helyen érzett kizártság, be nem fogadás irányában. Ugyanígy fordítva is megfogalmazható: hogy a családnak, a barátoknak, a kapcsolati tőkének van megtartó ereje, de szintén van a jelenlegi munkának, a saját tulajdonú ingatlanak.

A szándék cselekedetté válási pontja a jelenlegi egzisztenciális szintet biztosító munkahely elvesztéséhez tehető. A lakóhelyhez ragaszkodó emberek esetében is van egy pont, ami elmozdulást eredményez, vagyis az elvárások alatt teljesítő lakóhelyhez ragaszkodás addig él, amíg a helyi lehetőségek az egyéntől függően meghúzott minimális szint alá nem kerülnek, tehát az irracionális magatartásnak racionális korlátja van.

Az irracionális magatartás több formában utolérhető, amiket a Kahnemann-i elvek segítségével foglalunk össze:

1. a megérdemelnél alacsonyabb színvonalú egzisztenciához való ragaszkodás, érzelmi kötődés (pl. „Elégedetlen vagyok, munkánélküli vagyok, de mégis maradok, mert kötődök.”),
2. a már birtokolt tárgyak iránti elkötelezettség (pl. „Amit itt elértem, az az enyém.”),
3. a bizonyossági hatás (pl. „Ezt a szintet, állapotot meg tudom őrizni itt egyelőre.”, „Hagyjak itt mindent?”),
4. a status quo előítélet (pl. „Máshol talán jobb is lehetne, de ha mégsem?”)
5. a külföldre költözés kapcsán él a felidézési előítélet.

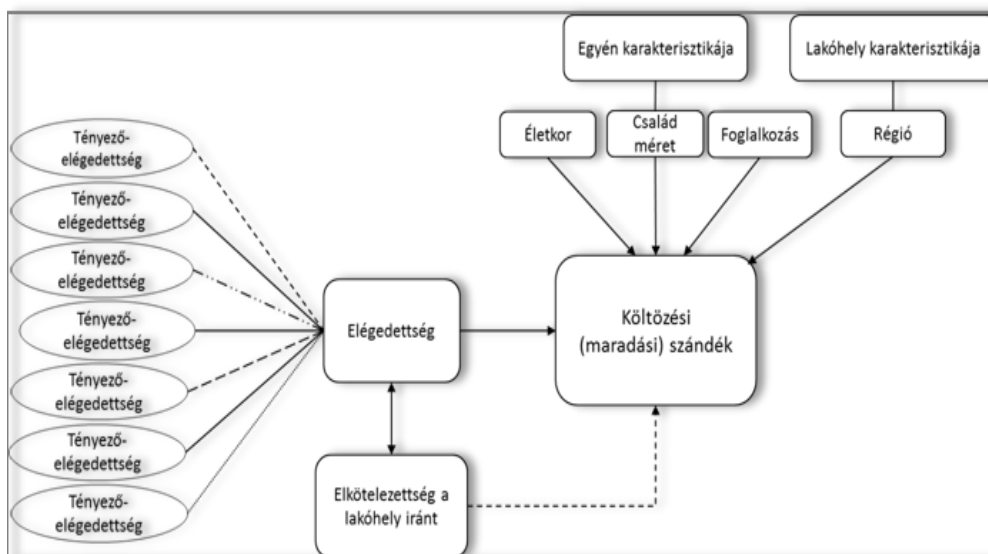
Vagyis sok rossz, negatív példa van jelen a tudatban, sőt a pozitív példák kapcsán ismert negatív vetületek is erősen hatnak. A téves összekapcsolás elve is él a költözési ok kapcsán (pl. „A magyar fiatal kényszerből megy el, a külföldi fiatal kalandért jön hozzánk.”), bár az interjúk tanulságaként is kiderült, hogy a fiatalok körében elhajtó tényezőként működik az újdonság iránti vágy. Mindazonáltal, minden irracionális megnyilvánulást felülír a munkahely, a jövedelmet biztosító lehetőség elvesztése.

A költözés észlelt akadályai a saját lakóingatlan (akár azon lévő hitel), a család, a kezdőtőke hiánya (ami az egyik alapfeltétele a mozdulásnak), a tudás, a tapasztalat hiánya, illetve a saját elhatározás hiánya (ami a legnagyobb vélt akadály). A támogató tényezők között szinte kivétel nélkül a már elköltözött rokon, barát hívását, ígért segítségét, illetve a kalandvágyat nevezték meg. A család elvárása egyértelműen a maradás, költözés esetén is a közelben maradás. A barátoktól, ismerősöktől inkább a költözés támogatását érzékelik a megkérdezettek, mintegy trendként élik meg a költözést. Ez utóbbi különösen a fiataloknál jelent meg, bár az idősebbek is úgy vélik, hogy irigyelnék őket, ha elköltöznének, mert mindenki azt gondolná, jobb körülmények közé került a költöző. Bátornak, lendületesnek, fiatalnak, sikeresnek látják a költözőket, de ugyanakkor önzőnek, csak saját magukkal törődőnek, dicsekvőknek is. A tipikus magyar költöző 35 év alatti, felsőfokú végzettségű férfi. A költözést abszolút racionális ok miatt lépik meg a költözők, gazdasági kényszerből költöznek egy idegen környezetbe, ami ha külföld, nem fogja befogadni őket. A társadalomban tapasztalható költözést negatív folyamatként élik meg, nem csupán a kényszer jellege miatt, hanem a következményei miatt is (pl. „Elnéptelenednek országrészek?”, „Miért kell elmenekülni?”). A költözés mint a személyes fejlődés lehetősége szinte meg sem jelent önálló gondolatként (még direkt rákérdezésnél sem), annyira erős a kényszerérzet.

A kvalitatív kutatás összefoglalásaként elmondható, hogy a lakóhelyről elhajtó tényezők egzisztenciális jellegűek, a helyben tartó tényezők inkább érzelmi természetűek, amely tényezők egymásnak feszülve alakítják a költözési szándékot. Így az alapvetően érzelmi bázisú

lakóhelyhez kötődés megtartó erő, vagyis a költözéstől visszatartó erő, azonban a lakóhelyhez kötődő racionális elégedetlenséget megfogalmazók irracionális magatartása „csak” odáig tart, amíg el nem érik „elégedetlenségi küszöbüket”, vagyis a helykötődés nyomán alakuló irracionális magatartásnak racionális feltételei vannak. A helykötődés befolyásolja a költözési szándékot, de inkább közvetett jelleggel, a lakóhely toleráns értékelésén keresztül. Direkt hatása csak a társadalmi vetülete mentén jelentkezik. A lakóhellyel való elégedettség növeli az elkötelezettséget, vagyis a két jelenség között kölcsönös kapcsolat áll fent. A tanulások szerint a költözés inkább kényszer, mint lehetőség, ami magyarázza az elégedettség kulcsszerepét. A költözési szándékot befolyásolja az életkor, a családi állapot, vélhetően a foglalkozás és a jövedelmi helyzet.

A kvalitatív eredményeknek megfelelően finomítottuk a költözési szándékot magyarázó modellt az alábbiak szerint. (3. ábra)

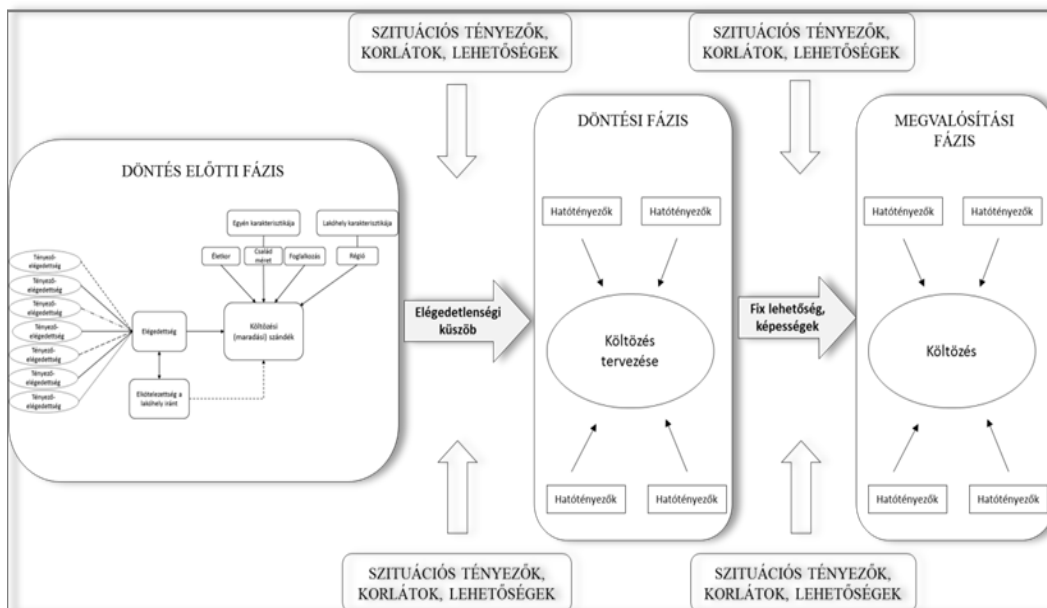
3. ábra: Költözési szándékot magyarázó verifikált modell

Forrás: saját szerkesztés, 2015

A költözést megelőzően kialakuló költözési szándékot a lakóhellyel való elégedetlenség és az egyén karakterisztikája magyarázza a helykötődés elsősorban közvetett befolyásoló szerepe és a regionális sajátosságok megjelenése mellett. A helykötődésnek mint direkt befolyásoló tényezőnek csak a társadalmi vetülete (a családhoz, barátokhoz való ragaszkodás) ismerhető fel, a tárgyi vetülete önállóan nem gyakorol hatást a költözési szándéokra, ezért csak részleges szerepe tüntethető fel a modellben.

A kvalitatív kutatás tanulságai a teljes költözési folyamat megismeréséhez is közelebb vittek. (4. ábra)

Körvonalazódott, hogy a költözési szándék cselekvéssé fejlődését egy „elégedetlenségi küszöb” elérése okozza, illetve a költözés a biztos lehetőség és a személyes képességek pl. (bátorság, változtatni tudás, idegen nyelv ismerete, stb.) megléte esetén valósul meg. Természetesen ezek a tényezők a szükséges, de nem elégséges feltételeket jelentik, vagyis a tényleges cselekvés létrejöttékor további tényezők hatásaival is számolnunk kell.

4. ábra: A verifikált modell a teljes költözési folyamatban
 Forrás: saját szerkesztés, 2015

Konklúzió

A költözési szándék mint a területi identitás egyik legfontosabb magatartási megnyilvánulása fontos jelzője a lakóhellyel való elégedettségnek, a lakóhellyel való azonosulásnak. Vizsgálataink szerint alapvetően racionális erők magyarázzák kialakulását, viszont a helykötődés nyomán kialakuló tolerancia mentén befolyásolható különösen az értékelési folyamaton keresztül. Ez a kutatási tapasztalat új típusú feladatokat ad a településmenedzsmentnek, illetve településmarketingnek felhívva a figyelmet a új típusú társadalmi együttműködésekben rejlő társadalmi innovációk lehetőségére is.

Irodalom

AJZEN, I. (1991): The theory of plannedbehaviour, OrganizationalBehaviour and Human DecisionProcesses 50, 179-211., letöltés helye: <http://www.nottingham.ac.uk/~ntzcl1/literature/tpb/azjen2.pdf>, letöltés ideje: 2014.06.16.

AJZEN, I. (2005): Explainingintentions and behavior. InAttitudes, Personality and Behavior (SecondEdition). Milton-Keynes, England: Open University Press, 117-141.

AJZEN, I. – FISHBEIN, M. (1980): UnderstandingAttitudes and PredictingSocialBehaviour. New York: Prentice Hall

BÁNDY K. (2013): „Hazádnak rendületlenül légy híve”.....(?) A magasan képzett magyar munkaerő migrációs hajlandósága az új évezredben, doktori értekezés-tervezet, Győr

BUGOVICS Z. (2007): Társadalom, Identitás és Területfejlesztés. Budapest, L’Harmattan Kiadó

CASTELLS (2006): Az identitás hatalma, Gondolat – Infönia, 2006, Budapest, 28-34.

CHEN, N. – DWYER, L. (2010): The Construction of Place Citizenship Behaviour: From a Resident Perspective, letöltés helye:

- http://www.anzmac.org/conference_archive/2010/pdf/anzmac10Final00225.pdf, letöltés ideje: 2014. május 21.
- CHEN, N. (2012): Conceptualising the Dimensionality of Brand Attachment: to Understand the Long-term Complex Human-Brand Relationship from an Attachment Perspective (letöltés helye:<http://anzmac.info/conference/2012/papers/205ANZMACFINAL.pdf>, letöltés ideje: 2014. május 21.
- DE JONG, G. F. – ROOT, B. D. – GARDNER, R. W. – FAWCETT, J. T. – ABAD, R. G. (1985): Migration Intentions and Behavior: Decision Making in a Rural Philippine Province. *Population and Environment*, 8(1/2), 41–62.
- DÚLL A. (2009): A környezetpszichológia alapkérdései - Helyek, tárgyak, viselkedés, Budapest, L'Harmattan
- GÖDRI I. - FELEKY G. A. (2013): Migrációs tervek megvalósulása egy követéses vizsgálat tükrében. Az előzetes migrációs szándék, a várakozások és a külső elvárások szerepe. *Demográfia*, 56. évf. 4. szám, 281–332.
- HÁRS Á. (2012): Földrajzi mobilitás. In: Fazekas, K.-Scharle, Á. (szerk.): A magyar foglalkoztatáspolitikai két évtizede 1990-2010. Budapest Szakpolitikai Elemző Intézet és MTA KRTK Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest
- FANG, Y. (2006): Residential Satisfaction, Moving Intention and Moving Behaviours: A Study of Redeveloped Neighbourhoods in Inner-City Beijing, *Housing Studies*, Vol. 21, No. 5, 671-694.
- GRAJCZJÁR I. -JABLONCZAY T. (2013): Területi identitás stratégiák I., Felső-Homokhátság Vidékfejlesztési Egyesület
- HOUTUM, H. VAN EN LAGENDIJK, A. (2001): Contextualising Regional Identity and Imagination in the Construction of Polycentric Urban Regions: The Cases of the Ruhr Area and the Basque Country. *Urban Studies (Special Issue)*, 38 (4), 747-767.
- KAHNEMAN, D. - TVERSKY, A. (1984): Choices, Values, and Frames. *American Psychologist*, Vol. 39. No. 4. 341–350. o. Újraközölve: Kahneman –Tversky (2000) 1–16.
- KAHNEMAN, D. – TVERSKY, A. (2000): Choices, Values, and Frames. Cambridge University Press, Cambridge.
- KLEY, S.-MULDER, C. (2008): Considering, planning and realizing migration: The influence of life-course events and perceived opportunities on leaving the city in early adulthood, *Migremus Arbeitspapiere* Nr. 1/2008, letöltés helye: http://www.migremus.uni-bremen.de/images/stories/workingpapers/consplanreal_06-08-03.pdf, letöltés ideje: 2014.01.16.
- KLEY, S. – MULDER, C. (2010): Considering, planning, and realizing migration in early adulthood. The influence of life-course events and perceived opportunities on leaving the city in Germany. *Journal of Housing and the Built Environment*, 25. 73-94., letöltés helye: <http://dare.uva.nl/document/2/81031>, letöltés ideje: 2014.01.16.
- LENGYEL I. (2003): Globalizációs folyamatok és hatásaik az új térszerveződésre in Lengyel Imre (szerk., 2003): Verseny és területi fejlődés: térségek versenyképessége Magyarországon, JATE Press, Szeged, 3-22. old.
- LOSONCZI Á. (1977): Az életmód az időben, a tárgyakban és az értékekben, Gondolat, Budapest
- LU, M. (1999): Do people move when they say they will? Inconsistencies in individual migration behaviour. *Population and Environment*, 20(35), 467-488.
- LUKOVICS M. (2004): A regionális identitás szerepe a regionális gazdaságfejlesztésben in Czagány L.-Garai L. (szerk.): A szociális identitás, információ és piac, SZTE Gazdaságtudományi Kar Közleményei, JATE Press, Szeged, 214-228.

- MARIEN A. (2013): A lakossági elégedettség és a helyben maradáshoz vezető tényezők összefüggései, *Marketing & Menedzsment* (The Hungarian Journal of Marketing and Management), XLVII. évf. 1.sz., 310.old.
- MASSEY, D. S. – ESPINOSA, K. E. (1997): What's Driving Mexico-U.S. Migration? A Theoretical, Empirical, and Political Analysis. *American Journal of Sociology*, 102(4), 939–999.
- NAGY G. D. (2011): Társadalmi tőke és területi kötődés a magyar régiókban, Ph.D. értekezés, Pécsi Tudományegyetem
- OLÁH M. (2012): A területi identitás szerepe az igazgatási terek tervezésében, *Területi Statisztika*, 15. (52.) évfolyam 4. szám, letöltés helye: <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/terstat/2012/04/olah.pdf>, letöltés ideje: 2014.01.16.
- PALKÓ K. (2010): Az identitás területi dimenziói a politika tükrében, Ph.D. értekezés, Pécsi Tudományegyetem
- PALLONI, A. et al. (2001): Social Capital and International Migration: A Test Using Information on Family Networks. *American Journal of Sociology*, 106(59), 1262– 1298.
- PATAKI F. (1997): Identitás – személyiség – társadalom. In: Lengyel Zsuzsanna (szerk.): i. m. 512-523., letöltés helye: <http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/szocialpszichologia/ch10s06.html#id608248>, letöltés ideje: 2013.06.16.
- PISKÓTI I. – DANKÓ L. – NAGY SZ. – MOLNÁR L. – MARIEN A. (2012): A társadalmi marketing paradigmái - elméleti-módszertani alapotó kutatás, K 81718 OTKA-kutatási program beszámolója, Miskolci Egyetem
- PUTNAM, R. D. – LEONARDI, R. – NANETTI, R. (1993): Making democracy work: civic traditions in modern Italy, Princeton University Press
- PUTNAM, R. D. (2000): Bowling alone. The collapse and revival of American community, New York: Simon & Schuster
- ROSSI, P. H. (1955): Why families move: a study in the social psychology of urban residential mobility. Glencoe, Ill.: Free Press
- SIMMONS, J. (1968): Changing Residence in the City: A Review of Intraurban Mobility, *Geographical Review*, 1968: 622-651.
- SZIRMAI V. (2005): A városkutatások továbbfejlesztésének szempontjai: az európai várostudományok jövője, *Tér és Társadalom* 19. évf. 2005/3-4. 43-59. p.
- WOLPERT J. (1964): The Decision Process in Spatial Context, *Annals of the Association of American Geographers*, 1964: 537-558.

Dabasi-Halász Zsuzsanna – Hegyi-Kéri Ágnes

„Fel/eltörekvő” generáció migrációja Miskolcon

A fiatalok mobilitása a gazdasági és társadalmi kutatókat, a politika aktorait egyaránt kiemelten érdekli, mivel könnyen belátható hogy ez az a generáció, amely képes hosszú távon meghatározni a mértékadó folyamatokat. Ebben a cikkünkben egy hosszabb kutatási folyamat pillanatképeként bemutatjuk az 1985 és 2000 között született fiatalok mobilitási attitűdjének néhány elméleti kérdését és egyik mérvadó jellemzőjét, az előző generációk migrációs tapasztalatát és ennek toló hatását. Primer adatok segítségével egyrészt magyarázzuk a dezindustrializáció következményeként kialakult barnamezők tisztító hatását és a hasonló okokra visszavezethető második generációs migrációs nyomást.

Kulcsszavak: migráció, fiatalok mobilitása, életútelmélet, dezindustrializáció, barnamező
JEL kód: C23, J61, J21, R23, E24, E6,F22

Bevezetés

A 2013-ban készült Eurobarometer eredményei szerint a teljes felnőtt népesség 9%-a dolgozott vagy dolgozik más tagállamban, mint ahol született. A környező országokhoz viszonyítva a magyar migráció kifejezetten alacsony mértékű: 6%. Négyből egy uniós polgár (25%) mondta azt, hogy az elkövetkező tíz évben elképzelhető, hogy külföldön vállal munkát, és 8% egész biztosan ebben. Lényeges különbség van a különböző országokban élők migrációs elképzeléseiben. A legmagasabb a hajlam Svédországban, ahol a megkérdezettek 54%-a tartja valószínűnek, hogy egy másik uniós országban fog dolgozni. Ez az arány Horvátországban 30%, Szlovéniában 39%, Észtországban 36%, Spanyolországban 35%. A tényleges migrációs adatokkal szemben, a külföldi munkavállalási tervek tekintetében Magyarország is immár az élmezőnyhöz közelít. A válaszadók 32%-a megfontolná, hogy a következő 10 évben munkát vállaljon az EU egy másik tagállamában. Ez az arány magasabb, mint a Visegrádi országok, Ausztria vagy Románia hasonló értékei.

Az európai felmérés szerint a migrációs potenciál szempontjából a legfőbb társadalmi-demográfiai változó az életkor volt. A fiatalabb emberek sokkal nagyobb valószínűséggel vándorolnak, mint az idősebbek. A külföldi munkavállalást igenlők 56%-a a 15-24 éves korosztályhoz tartozik és csak 5% -a 55 év feletti. Az egyedülállók nagyobb valószínűségét látják a mobilitásnak, mint a párkapcsolatban élők, valamint a férfiak tűnnek vándorlásra vállalkozóbbnak.

Mindezen adatok egy viszonylag nagy (26563 fős) megkérdezés eredményei az EU 27 országára vonatkozóan. A minta azonban csak relatíve tekinthető nagynak, ha belegondolunk, hogy az EU lakossága több mint 505 millió főt tesz ki. Tehát területi vizsgálatokhoz alig van megbízható adat, a hagyományos keretek között úgy-ahogy működőképes migrációs statisztika is egyre rosszabb teljesítményre képes. (Sík 2013) Így fontosnak látjuk azokat a mélyfúrásokat, amelyek közelebb visznek a mobilitási folyamatok nagyságának meghatározásához, oakinak feltárásához. Jelen tanulmányunkban is erre vállalkozunk.

Az Y és Z generáció mobilitási attitűdjének néhány elméleti kérdése

A fiatalok mobilitási szokásai az utóbbi években megváltoztak. A mobilitási minták a fiatal generáció esetében nagyon változatosak, már nem lehet leegyszerűsíteni tanulási célú és munkavállalási migrációra, inkább különböző kevert okú vándorlásról, sokszor ezek összefüggő láncolatáról beszélhetünk. Az életútelmélet (lifecourse theory) (Elder 1995) az életkor alapján a társadalmilag beágyazott életeseményeket vizsgálja, olyan döntésekre fókuszál, amelyeknek

hosszú távú következményei lehetnek az egyének életére, és rámutat azokra a lényeges jellemzőkre, melyeket az egyének figyelembe vesznek döntéseik során (Huinik 1995). A migráció vizsgálatakor az életút elmélet kapcsán két aspektust kell figyelembe venni: az egyik a választások függősége, azaz egy döntés kihatással van a következő döntésre is. A másik, hogy az élet különböző területei között kapcsolat van. Nem csak az életesemények bekövetkezése vagy be nem következése fontos, hanem annak időzítése illetve az életesemények sorrendiségének kérdése is alapvető. Az életútelmélet egyik lényeges eleme, hogy úgy tekint az életeseményekre, mint az események intézményesített sorrendjére. Léteznek bizonyos normatív elvárások a társadalomban arra vonatkozóan, hogy bizonyos életeseményeknek, mint például az oktatásban való részvételnek, a munkában állásnak, partnerkapcsolat kialakításának és a gyermekvállalásnak mikor és milyen sorrendben kell bekövetkezniük. Azonban az egyének életútja egyre kevésbé standardizált, így a régi mintázatok már nem írják le jól a mai társadalmakat (Kohli 1993). Úgy tűnik, hogy a fiatalok iskolai és a munkaerőpiaci életútvonala gyengült, már nem olyan határozott mint korábban. A felnőtté válás feltételezett kritériumai közül a fiatalok a pszichológia jellegű „határkövetek” teljesítik hamarabb, mint például az önálló döntés hozatala és felelősségvállalás. Miközben a felnőtté válás gazdasági kritériumainak teljesítése egyre későbbi életkorban következik be (Vaskovics 2002).

A fiatalok az életük különböző szakaszaiban eltérő, nem letisztult motivációjú mobilitást mutatnak, sokszor manővereznek a lehetőségek között (Mills és Blossfeld 2005; Walther 2001). Mills és Blossfeld (2005) a bizonytalan körülmények között hozott döntések megértésére kidolgozták a dinamikus racionális döntési modellt. A fiatalok egyéni döntései mögött három kritérium húzódik meg.

- (1) A fiatal a vágyaihoz legjobban illeszkedő döntést hozza meg. Ez azonban már nem egy statikus állapot, hiszen a vágyak, elképzelések állandóan változnak a körülmények függvényében.
- (2) A döntések meghozatalakor figyelembe veszi a fiatal a rendelkezésre álló információkat, amelyek szintén nem statikusak, hiszen a környezetből áramló információk folyvást frissülnek, módosulnak, vagy az egyén átsúlyozza a fontosságukat.
- (3) Igyekeznek a fiatalok lehető legtöbb információt megszerezni, ami szintén dinamikus, hiszen az információk összegyűjtése részben idő függvénye is, ezért az egyén határozza meg, hogy mikor nem éri már meg több időt fordítani az információk beszerzésére.

Tehát a fiatalok új mobilitási szokásainak érdekessége hogy gyakorta kezdődik egy virtuális mobilitással, amelyet akár rövid távú ingázás, akár illegális munkavállalás követ, majd képzések, gyakori továbbutazások, hazatérések, majd a „végleges re-migráció” utáni szoros kapcsolattartás a különböző migrációs állomásokkal, esetleges visszatérőkkel (Frändberg 2014). Mindez összhangban van azokkal a tanulmányokkal, amelyek azt mutatják, hogy a visszatérő migrációnak (vissza a származási országba) sokkal nagyobb a valószínűsége 30 év körül és a nyugdíjkorhatár környékén (Kuhlenkasper 2012).

Bourdieu 1984-ben megjelenő fő műve, „A gyakorlati érzék” alapmű a fiatalok migrációjának megértéséhez. Ebben a szerző kifejti habitus-elméletét, praxis-elméletét, mező-elméletét, valamint a szimbolikus tőkére, a különböző tőkefajtákra vonatkozó koncepcióját. Ezek az elméletek alapvetően segítették a társadalom működésének megértését, de jellemzően a XX. század társadalmi folyamatait magyarázzák. Más folyamatok is feltűntek azóta, melyek az elméletek újragondolására készítetnek. Például a populáris kultúrára, a munkáskultúrára vonatkozóan, melyek egyaránt hatnak a fiatalabb generáció migrációs döntéseire. Az Y és Z nemzedék olyan világban vált felnőtté, ahol örökké sietnie kell, önmagát kell megvalósítania, karriert kell építenie. Egy érdekvezérelt világban, ahol attól kell tartani, hogy ha nem igyekeznek, értécsökkentek lesznek, partvonalra kerülnek. Az időskor, a tapasztalat önmagában nem kelt bennük csodálatot, tiszteletet és presztízst (Tari 2010).

A migrációs potenciál alakulása Magyarországon

A rendszerváltás óta több alkalommal is sor került Magyarországon a migrációs potenciál kutatására (Sik–Simonovits 2002; Nyíró 2013; Gödri–Feleky 2013). A legfrissebb adatok szerint Magyarországon a migrációs hajlandóság az 1990-es évekhez képest már az EU-csatlakozás előtt növekedni kezdett. A tükörstatisztika és a makroszintű munkaügyi statisztika kombinációja alapján készült elemzések (Hárs 2013; Czibik et al. 2014; Bodnár-Szabó 2014) egyaránt azt mutatják, hogy a migráció trendje Magyarországon 2006 után nem csak elvagyódás, hanem ténylegesen el kezdett emelkedni és azóta a növekedés töretlen, 2010 és 2013 között további gyorsulás figyelhető meg. Nem specifikus az a tény, hogy minden esetben azt tapasztaljuk, hogy a külföldön élő magyarok körében a fiatal korcsoport sokkal, a 36–50 évesek köre kissé magasabb. Kapitány 2013-as becslése szerint a 18–49 éves, a külföldön tartózkodó magyar népesség aránya 6,8 és 8,0% között van.

A migrációs potenciál nem tekinthető a migrációs folyamatok pontos előrejelzőjének és a migrációs tervek tudjuk, nem minden esetben valósulnak meg, mégis a migrációs szándékok a későbbi migráció fontos indikátorai. A migrációs potenciál vizsgálatok fontos ismeretekkel szolgálhatnak a későbbi migránsok összetételéről, motivációjáról, a migráció előtti helyzetéről is. 2013 januárjában a magyar migrációs potenciál 16% volt a teljes népesség, és 33% a 18–40 évesek körében. Miközben az elmúlt években egyre többen elhagyták az országot, az itthon lévők között továbbra is sokan vannak – különösen a fiatalabb korosztályokban –, akik tervezik a migrációt.

Vándor-generációk: Miskolc népességének és munkaerőpiacának mennyiségi és korosztályos változása

A miskolci mobilitás a rendszerváltást követően erősödött fel. A város „nagy” vesztesek közé sorolható. A szocializmus évei alatt a magyar ipar koncentrációja Budapest mellett elsődlegesen Borsod megyére terjedt ki. A munkaerőpiac domináló keresletét az ipar jelentette több mint 40 éven át az Észak-magyarországi régió megyéiben. Ilyen mértékű foglalkoztatotti létszám mellett természetesen növekedett az ingázók és a beköltöző családok száma az ipari centrumokba, elsősorban Miskolcra. Lokális szinten pedig, az ipari területek közelében létrejöttek az iparhoz kapcsolódó település(rész)ek – kolóniák is. Az 1970-es évek végére a megye nagyipari munkásainak több mint a fele (51,8 százaléka) az ipari szektorban dolgozott. Az ingázók számát csak a diósgyőri gyár esetében az 1970-es években 6000 főre becsülték a korabeli statisztikák. Miskolc városában működő két gyárnak (LKM, DIGÉP) az 1980-as években közel 30 000 dolgozója volt, amivel elérték a foglalkoztatás maximális határát (Dobák 2008). A város lakossága ebben az időben 210 000 fő volt. A megyeszékhelyre 40-60 km-es körzetből is ingáztak a munkások, ezzel a gyár a megye foglalkoztatotti szerkezetében fontos szerepet töltött be. A szocializmus alatt folyamatosan nőtt a város lakónépessége is. Miskolc az ország második legnagyobb lélekszámú városa volt a rendszerváltozás előtt. Népessége a nyolcvanas évek közepéig emelkedett (1986 év elején 211 660 fő volt), majd fokozatosan csökkent.

Az elvándorlás következtében a 2011-es évi népszámlálás adatai alapján a népesség már csak 167 754 fő volt, miközben az ország más városaiban nem csökkent jelentősen, illetve nőtt a lakosok száma (pl. Debrecen 1990-ben: 212 ezer főt, 2011-ben: 211 ezer főt számlált). Miskolc az utóbbi húsz évben évente körülbelül 1 százalékot veszített a lakosságából. A rendszerváltást követően tömeges, 2001 és 2011 között még tovább erősödő elvándorlás és negatív migrációs egyenleg jellemzi a megyeszékhelyet.

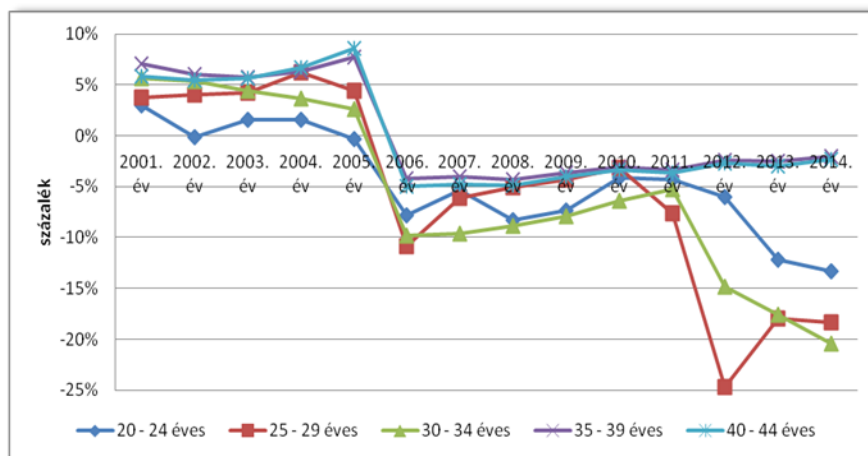
1. táblázat: Miskolc lakónépességének változása

Miskolc	Lakónépesség	Évek	Természetes szaporodás, ill. fogyás (-)	Vándorlási különbség
2001	184 125	1990-2001	-6 785	-5 532
2011	167 754	2001-2011	-8 425	-7 946

Forrás: KSH népszámlálási adatok alapján saját szerkesztés

Ha a város lakosságának változását a különböző generációkra lebontva vizsgáljuk, szembevető egyes korcsoportok másokénál jelentősebb apadása. A vándorlás korosztályos mintázatának felrajzolásához a KSH népszámláláskor továbbszámított korosztályos népesség adataiból következtetünk. A változásokat öt éves időtávval eltolva számítva az alábbi eredményekre jutottunk:

- A 25-29 éves és a 20-24 éves korosztályok adatai létszámukban egyre csökkenő generációk képét mutatják. Kiugróak a 2012-2014 év közötti adatok, melyek a 25-29 éves korosztály 15-20 százalékos csökkenését mutatják. Bár ez a visszaesés tartalmazza a népesség természetes fogyását is, ám az feltehetően elhanyagolható mértékű, hiszen a halálozási ráta nagyon alacsony ebben a fiatal korosztályban.
- A 30-34 éves korosztály körében is 2012-től nőtt, az amúgy már 2006-tól folyamatos elvándorlás.
- A 35-39 éves korosztály elvándorlása az elmúlt öt év adatait vizsgálva viszont csökkent.

1. ábra: Miskolc város korosztályos összetételének változása a népszámlálási adatok alapján

Forrás: KSH népszámlálási adatok alapján saját számítás

Az adatok alapján ilyen mértékű elvándorlásra a 30-34 éves korosztály körében 1995 óta nem volt példa. A magas mobilitási hajlandóságnak több oka is lehet. Megítélésünk szerint elsődleges a munkaerőpiaci helyzet érzékelése, a munkavállaláshoz kötődő lakóhelyváltás. Az említett korosztály kilép a megyei jogú város munkaerőpiacáról. Kérdés, hogy döntéseikben a valós munkaerőpiaci helyzet tükröződik-e.

Miskolc városában – a népszámlálás adatai alapján – 2011-ben foglalkoztatottak száma 65 ezer fő körül mozgott, 7 százalékos volt a munkanélküliségi ráta. A 100 foglalkoztatottra jutó inaktív keresők száma 87 fő volt.

Az aktív lakosság korösszetétel vizsgálatánál látható hogy az ipari nagyvárosi múlttal rendelkező Miskolc és Pécs esetében 30%-a az aktívoknak a 30-39 éves korosztály, míg Győrben 33%-ban van jelen ez a korcsoport. Az „idősek” azaz az 50-59 éves korosztály aránya

is mutatja a korosztályos különbséget, mivel Miskolcon az aktívak 23%-a míg Szegeden 20%-a tartozik ehhez a korosztályhoz.

2. táblázat: Gazdaságilag aktívítak kor szerinti megoszlása

Megyei jogú város	20–29 éves korosztály	30–39 éves korosztály	40–49 éves korosztály	50–59 éves korosztály
Miskolc	16,82%	30,64%	27,01%	23,75%
Szeged	19,27%	31,87%	26,05%	20,57%
Debrecen	18,60%	31,73%	26,21%	21,60%
Győr	18,66%	33,10%	25,21%	21,30%
Pécs	17,24%	30,70%	26,81%	23,09%
Kecskemét	17,90%	31,97%	25,79%	22,28%

Forrás: KSH 2011-es népszámlálási adatok alapján saját számítás

A munkanélküliek korosztályos összetételének vizsgálatakor megállapítottuk, hogy jelentős eltérések nem mutathatók ki az ország egyes nagyvárosainak esetében. Bár a munkanélküliségi ráta kissé magasabb a keleti területeken, ez nem sújtja jobban a fiatal korosztályt. A pusztai munkaerőiaci tényállapot a korosztály elvándorlását nem indokolja, legalábbis nem olyan kiemelkedő mértékben, mint azt a továbbszámított népesség vizsgálatunk mutatta. Más tényezőt is keresnünk kell a folyamat hátterében.

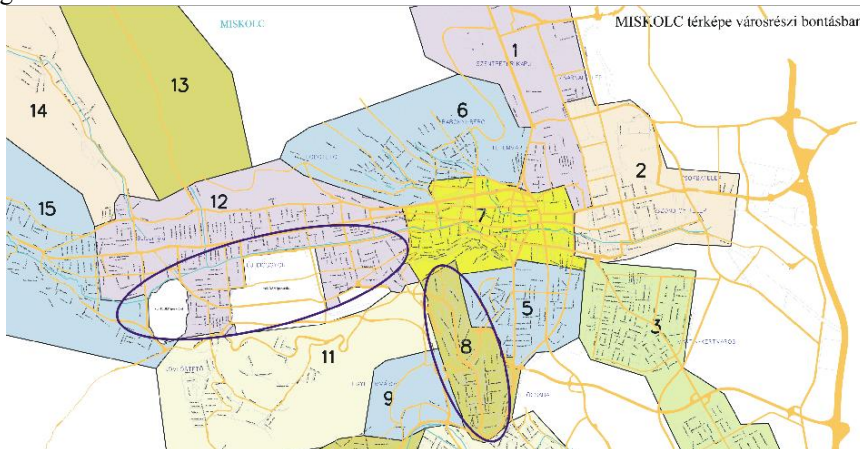
Második generációs migrációs nyomás koncepciója és a kimutatására irányuló módszertan

A valós vagy vélt munkaerőiaci nehézségek nem csak a közvetlen tapasztaláson, de a szülőkön keresztül is hatnak a fiatalokra. Második generációs migrációs nyomás alatt azt értjük, hogy a szülők a következő generációt elvándorlásra biztatják, miközben ők maguk tulajdonképp helyben maradnak.

A 80-as évek közepétől elinduló dezindustrializáció nyomán immár több generációban is a munkaerőiaci problémák észlelése kiábrándultságot eredményezett. A barnamezős területek közelében élő, az ipari átalakulást közvetlenül megélt lakosok mindennap szembesülni kénytelenek az alulhasznosított terület látványával, ami csak növeli bennünk a bizonytalanságot. A régi ipari térségekben kialakul az egyénekben a munkaerőiaci depresszió érzete. Ez, a munkaerőiaci származtatott volta miatt, az ipari átalakulást megkésve követi, amit erősít a barnamezős jelenlét is. Egyrésztől jogosan érzékelik a struktúraváltáson átment, tökéletlen munkaerőiacot, másrésztől a valóságosnál is rosszabbnak látják a lokális munkaerőiacot és abban saját, illetve gyermekeik helyzetét. Jövőképüket befolyásolja az ipari átalakulással kapcsolatos tapasztalatuk és ezt a munkaerőiaci depressziós látásmódot felerősíti a barnamezők „pusztai jelenléte” a területen. Miközben saját migrációs hajlandóságuk alacsony, ez a depressziós kép arra készíti őket, hogy gyermekeiket elvándorlásra ösztönözzék. Ez az elvándorlás hosszú távon befolyásolja a munkaerőiac kínálatát, struktúráját és a társadalomgazdaságtani hatások (születések száma, lakásárak, fogyasztási magatartás, stb.) megnehezítik a gazdaság új fejlődési pályára állítását.

A Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Karának Világ- és Regionális Gazdaságtan Intézetében folyó kutatás keretében 2012-2013 évben kérdőíves vizsgálat készült a barnamezős

területhez kapcsolódóan.¹ A kutatásban résztvevők szakterületekhez kötődően jelöltek ki célokat, amellett, hogy egységesen a barnamezős terület revitalizációjának feltárása volt a fő szempont². A kutatás egyik hozadékaként kimutathatóvá vált Miskolc esetében a második generációs migrációs nyomás. A minta korra, nemre és munkaerőpiaci státuszra is reprezentatív volt. Két városrészben: egy barnamezős, volt iparterület környezetében és egy lakótelepen folyt a megkérdezés.

2. ábra: Miskolc két vizsgálati területe

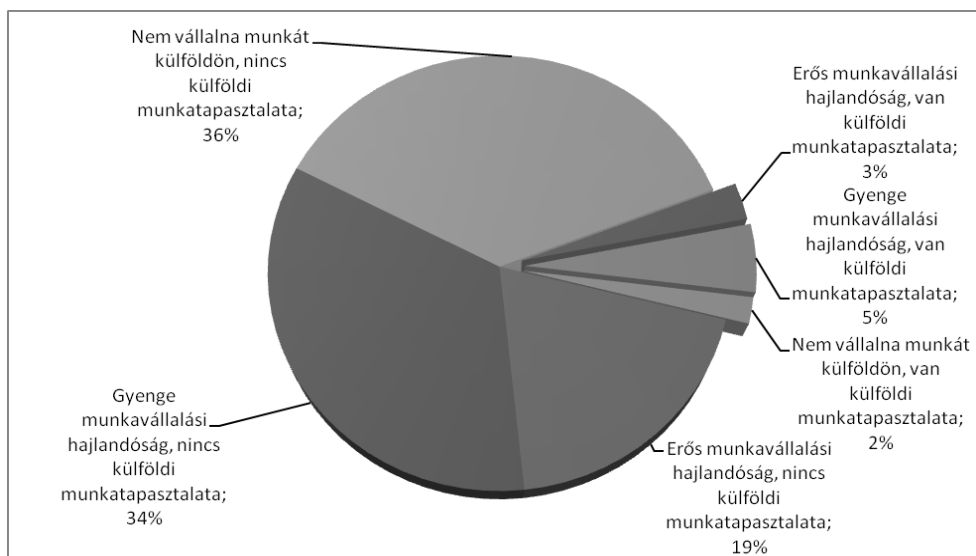
A megkérdezések száma 263 volt. A kérdések a migrációs tapasztalat, a migrációs potenciál és annak alakulásában az alapvető demográfiai és környezeti tényezők, kiemelten a szülők (előző generációk) szerepének feltárására irányultak.

Migrációs potenciál és annak alakító tényezői Miskolcon

A migrációs potenciál vizsgálatakor a teljes minta 38%-a volt elutasító a külföldi munkavállalás lehetőségével, 62% valamilyen kikötéssel támogatja azt (erős és gyenge külföldi munkavállalási hajlandóság). Bármilyen külföldi munkát elvállalna 22%, míg 26% állna munkába az országhatáron túl, ha jobban megfizetnék és 14% pedig ragaszkodik szakmájához külföldön is. Nincs szignifikáns kapcsolat a lakóhely és a migrációs szándék között. Az azonban kimutatható hogy Diósgyőrben élők számára külföldi munkavállalás során lényeges, hogy jobban fizető állást találjanak a jelenleginél. A diósgyőriek az Avason élőkhez képest nem értékelik a szakmájukat piacképesnek külföldön. Diósgyőrben a megkérdezett 139 fő 27,3%-a magasabb bérezésért vállalna külföldön munkát, 11,5%-uk szakmájában helyezkedne el.

¹ A kutatást Dr. Dabasi-Halász Zsuzsanna vezette, részt vett benne továbbá Dr. Tóthné Prof. Dr. Szita Klára, Roncz Judit és Hegyi-Kéri Ágnes. A kutatás a TÁMOP-4.2.1.B-10/2/KONV-2010-0001 projekt keretében folyt, ahol a fent megnevezett kutatók illetve Dr. Biczó Gábor egy kutatói alcsoportot alkottak.

² A lekérdezés eredményeinek feldolgozása után több publikáció is született, többek között Dr. Tóthné Prof. Dr. Szita Klára, Roncz Judit, Dr. Dabasi-Halász Zsuzsanna és Fekszó Kinga is használta a felállított adatbázist. Hegyi-Kéri Ágnes 2013-ban ugyancsak az adatbázis segítségével készítette el és védte meg szociológia szakdolgozatát a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Karán.

3. ábra: Külföldi munkavállalási tapasztalat és hajlandóság

Forrás: saját szerkesztés

A migrációs burok szorosságát jelöli hogy a megkérdezettek közül 202 fő rendelkezik külföldön dolgozó ismerőssel. Mindkét nem esetében 70 % feletti azok aránya, akik rendelkeznek külföldi migrációs hálóval. A háló szorosságát az ismeretség foka alapján kell megítélni. A minta alapján a megkérdezettek 26,6 %-uk rokona, 30,2 %-uknak barátja, 37,6 %-uknak ismerőse, 3,4 %-uknak volt szomszédja. A 25-34 év közöttiek 85,3 %-a ismer olyan személyt, aki külföldön dolgozik, aki 42,6 %-uknak a barátja. A megkérdezettek közül 10,7% igennel válaszolt arra a kérdésre, hogy ismer munkaközvetítő céget.

Önmagában az az eredmény nem meglepő hogy a kor meghatározza a migrációs hajlandóságot, miszerint a fiatalabb korosztály szívesebben vesz részt a migrációban, mint az idősebb. Igaz ez a megállapítás a megkérdezettek esetében is, a 25-34 éveseknél, (a korrigált standardizált reziduum értéke esetükben az „igen, bármit” válasznál: 2,1, az „igen, szakmában” válasznál: 2,3, a „nem” válasz esetében: -4,6, amelyek abszolút értéke meghaladja a 2-öt azaz a kor meghatározza a migrációs potenciált). Érdekes, hogy a 35-44 éves korosztály nem lelkesedik a külföldi munkavállalásért annak ellenére, hogy ennek a korosztálynak még lenne esélye részt venni a külföldön elhelyezkedni. Az idősebb korosztály elutasítja a migrációs lehetőséget. Az 55-64 éves korosztálynál az elutasítás nagyon erős, a korrigált reziduum értéke: 5,8.

A migrációs potenciál magasabb munkavállalási hajlandóságot mutat a megvalósulóknál. A felmérésünk szerint Miskolcon a megkérdezettek 9,5 százaléka vállalt már külföldön munkát. Végzettség alapján 52 százaléuk középfokú, 16 százaléuk felsőfokú, 32 százaléuk alapfokú végzettséggel rendelkezik. A tipikus külföldi munkavállalási tapasztalattal rendelkező személy férfi, 25-34 év közötti. A külföldi munkavállalási tapasztalattal rendelkezők 24 százaléka nő. A külföldi munkavállalással rendelkező 45-54 év közöttiek 75 százaléka tanácsolja gyermekének, hogy külföldön tanuljon tovább, 87,5 százaléuk nem ajánlja gyermekének, hogy azonos foglalkozást válasszon, és azt tanácsolja, külföldön keressen munkát.

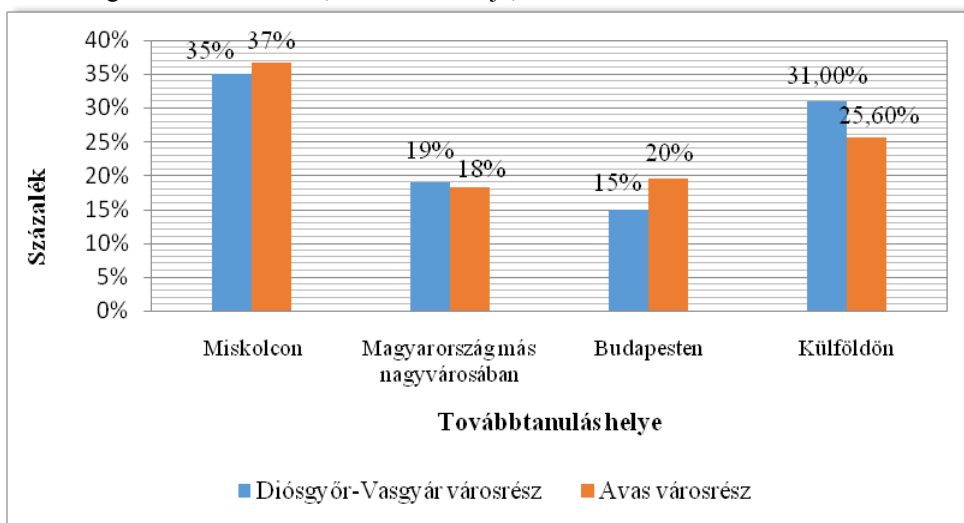
A szülők szerepe a gyermekek migrációs motivációinak alakításában

A szülők szerepe több, mint pusztán információs forrásként működik, igyekeznek döntéseikre hatással lenni. A teljes mintán belül arra a kérdésre, hogy „Mit tanácsol gyermekének, hol telepedjen le?” 180 fő válaszolt. A válaszadók 53,6 %-a olyan nagyvárosba költözést javasol

gyermekének, ahol nem jelentős az ipari termelés, 30,9 %-a a zöldövezeti lakókörnyezetet, és 10 % alatt marad azok aránya, akik olyan települést ajánlanak, ahol folyik ipari termelés.

A szülők gyermekeik migrációjával kapcsolatos magatartását alapvetően meghatározzák saját külföldi munkavállalási tapasztalataik, munkaerőpiaci (depressziós vagy optimista) attitűdjük, ezzel szoros összefüggésben iskolai végzettségük és lakóhelyük ipari területüktől való távolsága.

A külföldi munkavállalással rendelkező 45-54 év közöttiek 75 %-a tanácsolja gyermekének, hogy külföldön tanuljon tovább, 87,5 %-uk nem ajánlja gyermekének, hogy azonos foglalkozást válasszon, és azt tanácsolja, külföldön keressen munkát.

4. ábra: Továbbtanulási tanács

Forrás: saját szerkesztés

A munkaerőpiaci attitűd alapján meghatározott depressziós és optimista klasztercsoportokat a gyerekeknek adott továbbtanulási és letelepedési tanácsok függvényében elemeztük. A depressziós látásmóddal rendelkező szülők nagyobb arányban ösztönzik elvándorlásra a következő generációt. Azon szülők, akik a külföldi továbbtanulást tanácsolják gyermeküknek, 76,5%-ban a depressziós klasztercsoportba tartoznak. A második klasztercsoportba tartozó optimista szemléletűek a gyerek továbbtanulása szempontjából Budapestet illetve Magyarországon más nagyvárosait preferálják. Az eredmények szignifikáns eltérést mutatnak, vagyis a klasztercsoportba való tartozás meghatározza, hogy gyermekeiknek mit tanácsolnak a továbbtanulás, majd a letelepedés helyének megválasztásához.

A megkérdezettek iskolai végzettsége befolyásolja, hogy milyen tanáccsal látják el gyermeküket a jövőbeni lakóhelyet illetően. A korrigált reziduum értéke alapján szignifikáns az összefüggés, az egyetemi végzettséggel rendelkező szülők 29,4%-a nem tanácsolja a nagyvárosi letelepedést (a korrigált reziduum -2,1). 23,5%-uk arra biztatja a következő nemzedéket, hogy mezőgazdasági terület közelében keresse a boldogulását (a korrigált reziduum 3,2). A mezőgazdasági területre való költözés mellett legtöbben érvelők egyetemi végzettséggel rendelkeznek, ez 36,4%. Az Észak-magyarországi régióban alacsony a mezőgazdasági foglalkoztatás. Ez a tanács tükrözi azon családottságot, amely a régi ipari területen való érvényesüléshez kötődik.

Az érettségi bizonyítvánnyal rendelkező szülők 78,6%-a olyan nagyvárosba való költözést tanácsol, ahol az ipar nem jelentős (a korrigált reziduum 2,0). Az érettségi mellett szakmával

rendelkező szülők 45,7%-a zöldövezetbe, természetvédelmi területre való költözés mellett érvel (a korrigált reziduum 2,5).

Lakóhely szerint, a diósgyőri szülők magasabb arányban javasolják gyerekeiknek hazai nagyvárosban (nem Miskolcon) illetve külföldön a továbbtanulást, míg az Avason élők Miskolcon vagy Budapesten látják a legjobb lehetőséget gyermekeik számára a továbbtanulásra.³

A letelepedés helyének megválasztására irányuló tanácsadásban a Diósgyőrben élők tanácsát befolyásolja az ipari múlthoz való viszonyulás, így nagyobb arányban (55%-ban) tanácsolják az elköltözést olyan területre, ahol az ipar nem jelentős. A diósgyőriek 7-7%-a tanácsolja a letelepedést gyermekének gyárak közelében illetve, mezőgazdasági területen, gyáraktól messze. A megkérdezettek egyharmada zöldövezeti letelepülést ajánlja gyermekének. Az avasiak 12,3 százaléka preferálja az ipari termelés közelében való „családalapítást”. A korrigált reziduum értéke 1,2, amely elmarad a szignifikáns 2-es értéktől. Az ebben a városrészben élők 4,9%-a tanácsolja a letelepedést gyermekének mezőgazdasági területen, gyáraktól messze. Az avasiak közül a megkérdezettek egyharmada is a zöldövezeti, természetvédelmi területre költözést ajánl gyermekének.

Összegzés

A fiatal társadalmi réteg, az Y és Z generáció attitűdjei – ezen a belül migrációs szándékokat meghatározók – a társadalmi kutatások homlokterében állnak. A fenntartható fejlődés három alappilléreinek tekinthető humán, természeti és gazdasági erőforrások közül a humán erőforrást meghatározó mértékben a mindenkori fiatalság adja. A fiatalok viselkedése kihat a másik két erőforrásra és ezzel a teljes fenntarthatóságra. Az őik viselkedésére viszont az előző generációk is hatnak, azok felelőssége így a jövő alakításában elvitathatatlan. Az X generációnak a dezindusztrializáció okozta barnamezők munkaerőpiaci depresszióban szenvedő tagjai, azok élettapasztalata és világlátása a következő két generáció migrációs potenciáljában és tényleges migrációjában is visszatükröződik. Miskolci esetében ez a hatás jól kimutatható.

Miskolc munkaerőpiacára egyre kisebb arányba lép be a fiatal 25-34 éves generáció, csökken a városban a számuk, munkaerőpiaci aktivitásuk visszaesik. A korosztály munkanélküliségi rátája nem tér el a többi korosztály átlagától, az nem indokol elvándorlást. A korosztály elvándorlásának okaként definiáltuk a szülők hatását és a szülői tanácsokat befolyásolja a munkaerőpiac érzékelése közvetve a barnamezők közelsége. A szülők depressziós munkaerőpiaci látásmóddal rendelkezők nem tanácsolják a következő generációnak a miskolci a tovább tanulást.

Látjuk a veszélyeket, mindazt a gazdasági társadalmi önsorsrontást, aminek ki van téve Miskolc. A további generációkra tovagyűrűző hatás meggyőződésünk szerint megfelelő társadalmi, gazdasági stratégiával kezelhető. Kutatói felelőségünk tudatában azért is fogtunk a helyi problémák eme szeletének vizsgálatába, hogy magyarázzuk a folyamatokat és figyelmeztessünk a lehetőségekre.

Irodalom

BODNÁR K. – SZABÓ L. T. (2014): A kivándorlás hatása a hazai munkaerőpiacra. MNB-tanulmányok114.

³ A Khi-négyzet értéke alapján a nullhipotézis nem vethető el, nem tudunk a változók között szignifikáns összefüggést kimutatni.

- http://www.mnb.hu/Root/Dokumentumtar/MNB/Kiadvanyok/mnbhu_egyebkiadvanyok_hu/A_kivandorlas_hatasa_a_hazai_munkaeropiacra.pdf
- BOURDIEU, P. (1984), *Die feinen Unterschiede. Kritik der gesellschaftlichen Urteilskraft* (Frankfurt a. M.: Suhrkamp).
- CZIBIK Á. – HAJDU M. – NÉMETH N.– NYÍRŐ ZS. – TÓTH I. J. – TÜREI G. (2014): A migráció és a magyar migránsok jellemzői 1999–2011. Tendenciák és a migránsok profilja a KSH Munkaerő-felmérés adatai alapján. Műhelytanulmányok, MT-DP – 2014/4. Budapest: MTA KRTK KTI. <http://econ.core.hu/file/download/mtdp/MTDP1404.pdf> .
- DOBÁK J. (2008): Életmód a Diósgyőr-vasgyári kolóniában néprajzi-antropológiai tanulmány. PhD értekezés, Debreceni Egyetem BTK
- ELDER, G. H. (1995): ‘Life Trajectories in Changing Societies’, in A. Bandura (ed.), *Self-Efficacy in Changing Societies* (Cambridge: Cambridge University Press), 46–68.
- FRÄNDBERG, L. (2014): ‘Temporary Transnational Youth Migration and its Mobility Links’, *Mobilities*, 9/1: 146–164.
- GÖDRI I.-FELEKY G. A. (2013): Elvándorló fiatalok? Migrációs tervek a magyarországi 18-40 évesek körében, *Korfa XIII. évfolyam 5. szám* KSH Népeségtudományi Kutatóint. 5
- HÁRS Á. (2013): Magyarok külföldön – Gondolatok a magyarok külföldi munkavállalásáról. *Magyar Tudomány*, 2. sz., 286–291. p. <http://www.matud.iif.hu/2013/03/07.htm>
- HUINIK, J. (1995): Education, work, and family patterns of men: The case of West Germany. In: Blossfeld, H.-P. (szerk.) *The New Role of Women: Family Formation in Modern Societies*. Boulder: West view Press, pp. 247–262.
- KAPITÁNY B. - ROHR A. (2013): A Magyarországon állandó lakcímmel rendelkező állampolgárok mintegy 7,4 százaléka tartózkodik tartósan külföldön *Korfa XIII. évfolyam 3. szám* KSH Népeségtudományi Kutatóintézet : 5
- KOHLI, U. (1993): International Labor Mobility and the Demand for Imports. *Swiss Journal of Economics and Statistics* 129. 547-61.
- KUHLENKASPER, T. (2012): ‘Who leaves and when? Selective outmigration of immigrants from Germany’ <http://www.hwwi.org/uploads/tx_wilpubdb/HWWI-Research-Paper-128.pdf>, accessed 22 Apr 2014.
- MILLS, M. - BLOSSFELD, H. P. (2005): ‘Globalization, uncertainty and the early life course’, in H.-P. Blossfeld, E. Klijsing, M. Mills et al. (eds.), *Globalization, uncertainty and youth in society* (London, New York: Routledge), 1–24.
- NYÍRŐ ZS. (2013): A migrációs potenciál alakulása Magyarországon. *Magyar Tudomány*, 2013/3. sz., 281–285. p. <http://www.matud.iif.hu/2013/03/06.htm>
- SIK E. – SIMONOVITS B. (2002): Migrációs potenciál Magyarországon, 1993–2001. In: Kolosi T. – Tóth I. Gy. – Vukovich Gy. szerk.: *Társadalmi Riport 2002*. Budapest: TÁRKI, 207–219. p. <http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a829.pdf>
- SÍK E. (2013) Bevezetés. *Magyar Tudomány* 174. évfolyam, 3. szám 242-243.
- TARI A. (2010): Y generáció: klinikai pszichológiai jelenségek és társadalomlélektani összefüggések az információs korban, Jaffa Kiadó, Budapest, 2010
- VASKOVICS L. (2002): A család fejlődése Európában, *Educatio* 3.szám pp. 349-364.

Molnár Judit – Gál-Szabó Lajos – Siskáné Szilasi Beáta – Mohos Mária– Dudás Gábor – Vadnai Péter

Legújabb trendek a magyarországi kivándorlásban⁴

A tanulmány egy négy éves projekt első 16 hónapjának kutatási eredményeit foglalja össze. Közismert, hogy Magyarországról az elmúlt években megnövekedett a kivándorlók száma. Sajnos erről pontos adatok nem ismertek, éppen ezért fontos az olyan terepi vizsgálat, amelyet ennek a projektnek a keretében végeztünk. Az alábbi kérdésekre kerestük a választ: milyen a kivándorlási szándéka a mai magyar lakosoknak; van-e ennek területi különbsége, ha igen, akkor ennek hátterében mi lehet; illetve milyen demográfiai jellemzőkkel írhatók le a kivándorolni készüők az itthon maradni akarókkal szemben.

Kulcsszavak: népességföldrajz, nemzetközi vándorlás, magyarországi kivándorlás
*JEL-Kód:*F22, P25

Bevezetés

A nemzetközi migráció egyre jobban az érdeklődés középpontjába kerül, ahogy a globalizáció egyre több területet érint a világon. Míg 2007-ben a világ össznépességének 3%-a (200 millió ember) vett részt nemzetközi vándorlásban (Castles, S. - Miller, M. J. 2009), 2013-ban már 3,2%-a, azaz 231 millióan élnek szülőhazájukon kívül. A nemzetközi vándorlásban résztvevők aránya 1960-ban 2,6%-át jelentette a Föld népességének, és számuk alig haladta meg a 77 millió főt, azaz 53 év alatt háromszorosára nőtt ez az érték.

Gondolhatnánk úgy, hogy a népesség számának részesedéséből a 3,2% elenyésző jelentőséggel bír, de ha figyelembe vesszük a vándorlás földrajzi sajátosságait, akkor láthatjuk, hogy komoly társadalmi, gazdasági, politikai problémákat jelenthet a nemzetközi migráció és annak következménye. Jellemzően egy-egy szűkebb földrajzi térben jelennek meg, illetve hosszútávon nem kiszámíthatóak ezek a folyamatok, így nagyon felkészületlenül érinthetik mind a kibocsátó, mind a befogadó térségeket.

A nyugati szakirodalom figyelme érthető módon a bevándorlás leírására (PORTES, A. – BÖRÖCZ, J. 1989, PORTES, A. – ZHOU, M. 1993, BOYLE, P. - HALFACREE, K. - ROBINSON, V. 1998, ZELINSKY, W. - LEE, B. A. 1998, DANIELS, R. 2004, CASTLES, S.- MILLER, M. J. 2009, SCHEFFER, P. 2011, és mások) és az általa kiváltott társadalmi és gazdasági konfliktusokra (HARDWICK, S. W. 1993, PORTES, A. –RUMBAUT, R. G. 2001, 2006;HARDWICK, S. W. 2008, BERRY, J. W. 2011, és mások), valamint az egyes bevándorló csoportok jellemzőinek vizsgálatára irányul (OPPENHEIMER, R. 1985, HARDWICK, S. W. 1993, MARTINEZ, 1994, SKOP, E. H. 2001, MARTIN, P. 2002, HAINES, D. W. 2002, KISHINEVSKY, V. 2004, KOPNINA, H. 2005, ALBA, R. 2006, WOLTMAN K, - NEWBOLT, K. B. 2009, ROBILA, M. 2010, és mások). Magyarországot sokkal kisebb mértékben érinti a külföldi állampolgárok bevándorlása (RÉDEI, M. 1998, SIK, E. 1999. EKÉNÉ ZAMÁRDI, I. 2002, RÉDEI, M. – KINCSES, Á. 2008, ILLÉS, S. 2008, 2009, LANGERNÉ RÉDEI, M. – ILLÉS, S. – KARÁCSONYI, D. – KINCSES, Á. 2011, és mások), ráadásul jelentékeny részét a magyar anyanyelvű külföldiek Magyarországra történő migrációja alkotja. Azonban körülbelül 2007-2008 óta egyre jelentősebb mértékű a hazánkban kirajzó külföldön munkát vállalók száma.

⁴ A kutatás az OTKA 109449 sz. projekt támogatásával készült.

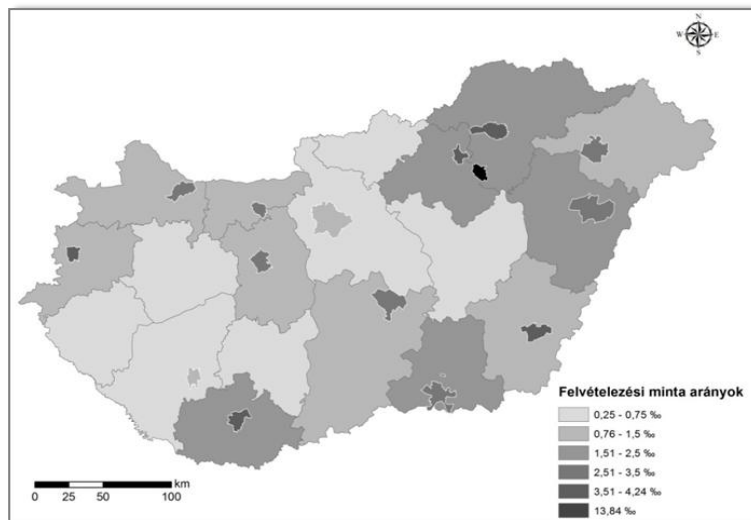
Felvetődik a kérdés, hogy ez a folyamat hosszabb távon és földrajzi területenként hogyan érinti hazánkat. Történelmi távlatokban nézve, tudjuk, hogy több kivándorlási hullám is elérte már az országot korábban. Laikusként is sejthetnénk, és nem csak a média közvetítése által, hanem mivel egyre több olyan család van ma hazánkban, amelyeknek legalább egy tagja a szűkebb vagy tágabb rokonságából külföldön él, hogy Magyarország újra bekapcsolódott a nemzetközi migrációba, méghozzá állampolgárainak elvándorlásával. De vajon mennyire van ez a lehetőség a köztudatban? Mennyire gondolnak arra a hazánkban élők, hogy el lehet külföldre is menni? Ez a dolgot a magyarországi legújabb kori elvándorlásról, az emberek kivándorlási szándékáról kíván egy betekintő képet nyújtani.

Magyarország népessége előregedő, ami azt jelenti, hogy ahhoz, hogy képes legyen eltartani az egyre növekvő idős korosztályt is, ahhoz inkább arra lenne szüksége az országnak, hogy ide vándoroljanak a fiatalok, munkaképes korúak más országokból, nem arra, hogy a magyar állampolgárok elhagyják hazánkat. De kik azok, akik elvándorolnak, és miért szeretnének elmenni? Illetve melyek a legfontosabb célországok és azok miért vonzóak? A kutatás jelen állapotában arra voltunk kíváncsiak, hogy milyen a kivándorlási szándéka a mai magyar lakosoknak, van-e ennek területi különbsége, ha igen, akkor ennek hátterében mi lehet, illetve milyen demográfiai jellemzőkkel írhatók le a kivándorolni készülni az itthon maradni akarókkal szemben.

A projekt első évében 5354 főt kérdeztünk meg az ország 15 városában: Budapesten 1136, Szegeden 487, Miskolcon 472, Pécsen 428, Nyíregyházán 409, Debrecenben 377, Győrött 347, Kecskeméten 286, Egerben 279, Mezőkövesden 278, Szombathelyen 231, Székesfehérvárott 195, Tatabányán 193, Békéscsabán 180 és Kaposváron 56 személyt 17 és 83 év között, és az átlagéletkor 35 év volt a megkérdezettek körében. Továbbá készítettünk egy online kérdőíves felvételezést is, amelyet a magyarországi felsőoktatási intézményekhez juttattunk el. Erre 3360 értékelhető válasz érkezett, 19 és 65 év közöttiektől, akiknek az átlagéletkoruk 27 év volt. A kérdőívesek 2013 szeptember és 2014 júliusa között folytak. Nem valószínűségi mintavételezést alkalmaztunk, bár a felvételezési helyszíneket többlépcsős valószínűségi mintavételezéssel választottuk ki, ahol csak a nagyobb városokat vettük bele a mintavételi keretbe. Az online kérdőívesek esetében viszont úgy jártunk el, hogy minden felsőoktatási intézménybe elküldtük ezeket és a beérkezett, önkéntesen kitöltött kérdőíveket dolgoztuk fel.

A jelenkori kivándorlás területi aspektusai az empirikus vizsgálat alapján

A megkérdezettek lakóhely szerinti megoszlása szőrt elhelyezkedésű, de az ország keleti felében sűrűbb előfordulású, mint a nyugatban. Arra a kérdésre kerestük a választ, hogy a felvételezésben résztvevők hány százaléka az, aki tervezi, hogy kivándorol és mennyi az, akinek megfordult már a fejében, hogy elhagyná az országot, de a konkrét tettekig, előkészületekig még nem jutott el. Az eredményeket egyrészt a felvételezési helyeken lakók, illetve azokon a településeken élők válaszai alapján mutatjuk be, ahol több mint 50 fő válaszolt a kérdésünkre; másrészt pedig az egyes megyékben élő összes megkérdezett válaszai alapján szemléltetjük. Az egyes megyékre vonatkoztatva a lekérdezési arány a vizsgált korcsoport teljes számához viszonyítva 1-2 ezrelék között volt. Ez alól 6 megye képez kivételt: Nógrád (0,4 ezrelék), Pest (0,7 ezrelék), Somogy (0,5 ezrelék), valamint Tolna, Veszprém és Zala, amely megyékben csak 0,3 ezrelékes mintával tudtunk dolgozni. A 15 felvételezés helyszínül szolgáló városban a lakosság 3 és 4 ezrelékes mintáit kaptuk, kivételt jelent Budapest, ahol, csak 1,3 és Kaposvár, ahol 1,1 ezrelékes arányt értünk el, valamint Mezőkövesd, ahol pedig 13,8 ezrelékes mintánk volt (1. ábra).

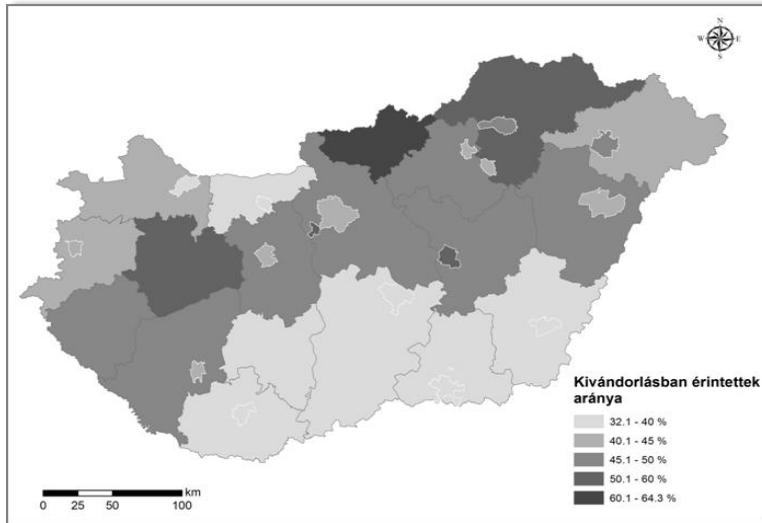

1. ábra: A megkérdezettek megoszlása megyénként és a felvételezés városaiban a vizsgálati populáció korcsoportjainak arányában

Forrás: saját felvételezés

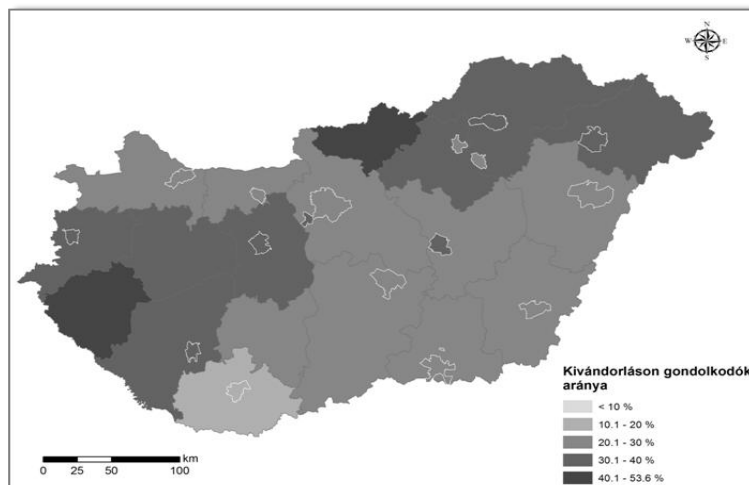
Ha a kivándorlásban valamennyire érintetteket nézzük (azaz azokat, akiknek konkrét tervük van a kiköltözésre, külföldi munkavállalásra, stb., illetve azokat, akik gondolkoznak azon, hogy elhagyják az országot), akkor azt tapasztaljuk, hogy 30% alá sehol sem megy ennek a csoportnak az aránya. A legmagasabb értékeket a vizsgálat települések vonatkozásában Szolnok és Érde (a megkérdezettek 52,17%-a), valamint Miskolc (48,95%) esetében tapasztaltuk. A megyék esetében magas arányokat láthatunk Nógrád, Veszprém és Borsod – Abaúj- Zemplén megyékben, ahol 50 % feletti azoknak a válaszadóknak a részesedése, akik érintettek a nemzetközi vándorlásban vagy annak gondolatában. További 4 megyében is ehhez az értékhez közelített a megkérdezettek körében azok aránya, akik vagy készülnek már az ország elhagyására vagy megfordult már a fejükben annak gondolata. Ezek a következő megyék: Jász – Nagykun – Szolnok (49,38%), Zala (49,28%), Heves (48,97%) és Somogy (48,57%). Ám láthatjuk, hogy csak néhány olyan megye vagy település van az országban, ahol 40% alatt lenne ennek a csoportnak az aránya (2. ábra). Az elvándorlási szándék a legalacsonyabb 5 déli (Baranya, Tolna, Bács-Kiskun, Csongrád és Békés) valamint Komárom-Esztergom megyékben, az ezekben található kiemelt vizsgálati településeken, valamint Győrben. Tudjuk, hogy a válaszadók közel 50%-a gazdasági okokra (kevés jövedelem, munkaerőhiány, 16. ábra) hivatkozott, mint taszító tényezőre, az ország kivándorlási jelenségének vonatkozásában. Ám a nemzetközi vándorlás szakirodalma is hangsúlyozza, hogy az elvándorlási helyek nem feltétlenül esnek egybe a legszegényebb területekkel (SASSEN, S. 1988). A mi vizsgálatunk is azt mutatták, hogy nem tudunk teljes mértékben párhuzamot vonni a megyék gazdasági helyzete és a kivándorlási szándék között, de némi összefüggés azért megfigyelhető.

Ha a munkanélküliek és a foglalkoztatottak vonatkozásában hasonlítjuk össze a kivándorlási szándékot (de meg kell jegyezni, hogy a munkanélküliek száma elég kicsi a foglalkoztatottakhoz képest a mintánkban, csak 6,6%, a foglalkoztatottaké pedig 36,3 %) akkor nagyon nagy különbség van a két csoport között a kivándorlási szándék tekintetében (2. ábra). A közeljövőben kivándorolni készülok között háromszor olyan magas az arány a munkanélküliek körében, mint a foglalkoztatottaknál, a kivándorláson gondolkozők aránya is jelentősen nagyobb a munkanélküliek esetében.

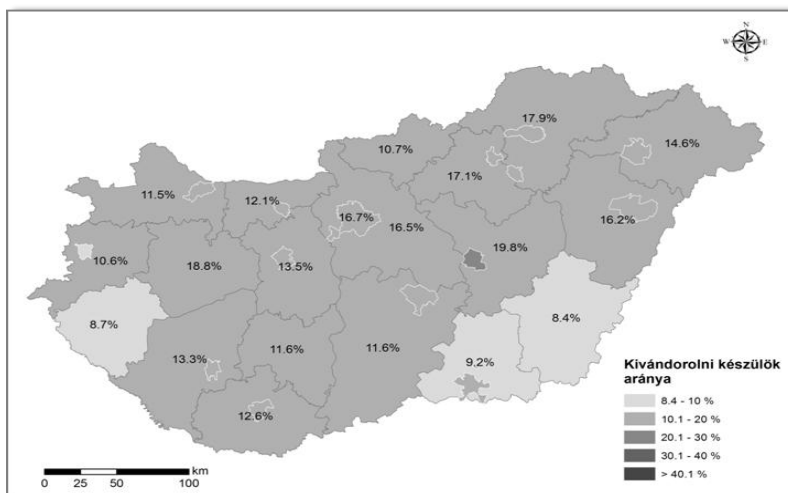

2. ábra: A kivándorlásban érintett összes megkérdezett arányának területi megoszlása
 Forrás: saját felvételezés

A kivándorlásban még csak gondolkodók jóval nagyobb arányt képviselnek a mintában, mint azok, akik már döntésre jutottak az ország elhagyására vonatkozóan (3-4. ábra). Azok aránya, akiknek a fejében már komolyabban megfordult, hogy alternatíva lehet problémáik megoldására az idegen országban való boldogulás lehetősége, 19–53% között mozog megyénként. Legalacsonyabb ez az érték Baranyában, legmagasabb Nógrádban, de a megyék 68%-ában közel 30%, vagy a feletti az ebbe a csoportba tartozók aránya, ami mindenképpen elgondolkodtató, még akkor is, ha közülük csak kevesen jutnak el a végleges döntésig, hogy kivándoroljanak.

3. ábra: A kivándorlásban még csak gondolkodók megoszlása a megkérdezettek körében
 Forrás: saját felvételezés

4. ábra: A kivándorlás előtt állók (akik a közeljövőben el kívánják hagyni az országot) megoszlása a megkérdezettek körében

Forrás: saját felvételezés

Még homogénebb képet kapunk a földrajzi megoszlás tekintetében akkor, ha azt vizsgáljuk, hogy kik azok, akik már konkrét elhatározásra jutottak a kivándorlásra vonatkoztatva (4. ábra). Az értékek 8,7% (Zala megye) és 19,75% között mozognak (Jász – Nagykun – Szolnok megye). A megyék közel 40%-ában 15% és 20% közötti értékeket kaptunk, ami azt mutatja, hogy a kivándorlási szándék továbbra is magas az országban, és különösen magas az észak - keleti részében az országnak, Pest megyétől Hajdú – Bihar megyéig. Érdekes módon Nógrád megyét kivéve, ahol viszont kiugróan magas a kivándorláson még csak elgondolkodottak aránya (53%), ami arra is mutathat, hogy kissé fáziskésésben van az itt lakók attitűdje a többi térségbeliekhez képest, de innen is várható egy nagyobb kivándorlási hullám megindulása a jövőt illetően.

A kivándorlásban valamilyen mértékben érintettek területi megoszlását nézve azt láthatjuk, hogy a potenciális kivándorlók megoszlása viszonylag egyenletes, de felfedezhető az ország észak – keleti megyéiben élők körében egy erősebb hajlandóság. Összességében úgy tűnik, hogy néhány déli megye az, amely csak kisebb mértékben érintett a folyamatban, de mindenhol a megkérdezettek 30%-a valamilyen mértékben potenciális kivándorlónak nevezhető.

Összesített eredmények különböző jellemzők tükrében

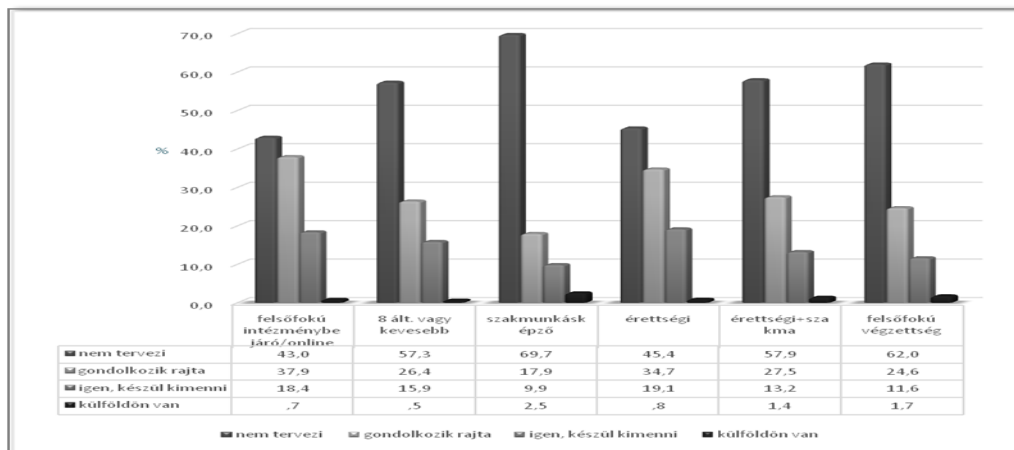
A felvételezésben résztvevő 8714 válaszadó alig több, mint fele (55,8%-a) mondta azt, hogy nem tervezi azt, hogy külföldre költözzön, 1, 3%-a már külföldön él, 14,6%-a az aki konkrétan tervezi a kivándorlást és 28,3%-a fontolóra vette, hogy esetleg elhagyná az országot a közeljövőben. Ugyan valószínűsíthető, hogy még azok közül sem fog mindenki elmenni, akik már készülődnek elhagyni az országot, mégis nagyon magas azok aránya, akik valamilyen mértékben érintettek a nemzetközi kivándorlásban vagy annak gondolatában. Ez komoly veszélyt jelenthet az ország gazdasági és társadalmi helyzetére vonatkoztatva. Az előzőekben leírtak során láthattuk, hogy melyek azok az országrészek, ahol igazán magas azoknak az aránya, akiket potenciális kivándorlónak lehet tekinteni (ideértve azokat is, akik könnyen válhatnak azzá, mert gondolkodnak az ország elhagyásán), de azt is láthattuk, hogy nagyon nagy területi különbségek valójában nincsenek. Ebben a fejezetben azt mutatjuk be, hogy felvételezésünk alapján milyen jellemzőkkel írhatók le a potenciális kivándorlók a többiekhez viszonyítva. A megkérdezettek egy jelentős százaléka felsőfokú intézménybe járó diák volt, hiszen az online kérdőívvezés őket célozta meg. Ez a csoport szándékosan kapott nagyobb hangsúlyt a kutatásban, mivel a fiatalok,

a képzettek, elvesztése okozza az egyik legnagyobb problémát a kibocsátó országoknak. A nemzetközi vándorlásban résztvevők között, a szabad vándorlások esetében (azaz a kényszervándorlásokat nem figyelembe véve), legtöbbször azt látjuk, hogy a fiatalabb korosztály képviselteti a legnagyobb arányban magát a kivándoroltak között. (A projekt későbbi vizsgálataiban majd meg tudják ezt erősíteni, amikor a kutatási célcsoportot maguk a migránsok fogják képezni.) Ennél az oknál fogva az iskolai végzettség és a kivándorlási szándék összefüggéseinek vizsgálatánál a kimutatásban külön csoportban szerepeltetjük az online kérdőívzés eredményeit a többitől (5. ábra). Közülük majd 20% az, aki konkrétan azt tervezi, hogy külföldre távozik, 38%-uk pedig még gondolkozik rajta. Ez nagyon magas arányt jelent, a kivándorlási szándék ebben a csoportban a legmagasabb. A legalacsonyabb ez az érték a szakmunkásképzővel rendelkezők körében, majd őket követi a legmagasabb iskolai végzettségűek (felsőfokú végzettséggel), és a legalacsonyabb (8 általános vagy kevesebb) rendelkezők csoportjai (5. ábra).

Ugyan a felsőfokú végzettséggel rendelkezők nem a legerősebb potenciális kivándorlási csoport, de egyrészt, a jelenleg felsőfokú intézménybe járók között nagyon magas a nemzetközi migrációs hajlandóság, másrészt, ha az ország csak 10 %-át veszíti el a felsőfokú végzettségűek, az is óriási veszteség egy olyan országnak, ahol az egyik legerősebb tőke a humán erőforrás.

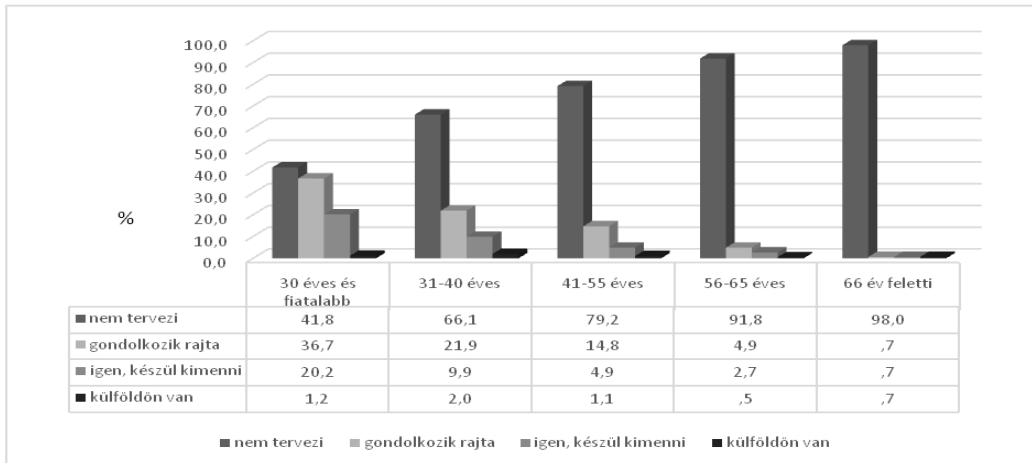
A mintánkban a fiatal korosztály képviselői felülreprezentáltak. Ez, ahogy írtuk korábban is, szándékos volt, az említett okok miatt. A 6. ábra jól mutatja, hogy minél fiatalabb korosztályról beszélünk, annál nagyobb a kivándorlási hajlandóság. Az emigrálni készülő körében szinte minden egyes általunk vizsgált kohorsz esetében megkétszereződik a kivándorolni készülő száma, ahogy az egyre fiatalabb korcsoportokat nézzük (5. ábra). Ez megerősíti a korábbi feltételezést, hogy a kivándorlásban Magyarországon is a fiatalabb korosztály jobban érintett, mint az idősebbek.

A megkérdezettek gazdasági aktivitása és a kivándorlási hajlandóság közötti összefüggés szintén jól látható. A tanulók (ideértve a PhD hallgatókat is) körében a legnagyobb az emigrálási szándék, és a legkisebb a nyugdíjasok körében. A munkanélküliek esetében vannak a legtöbben azok, akik már konkrétan tervezik az ország elhagyását, ahogy erről már korábban is szoltunk (6. ábra).

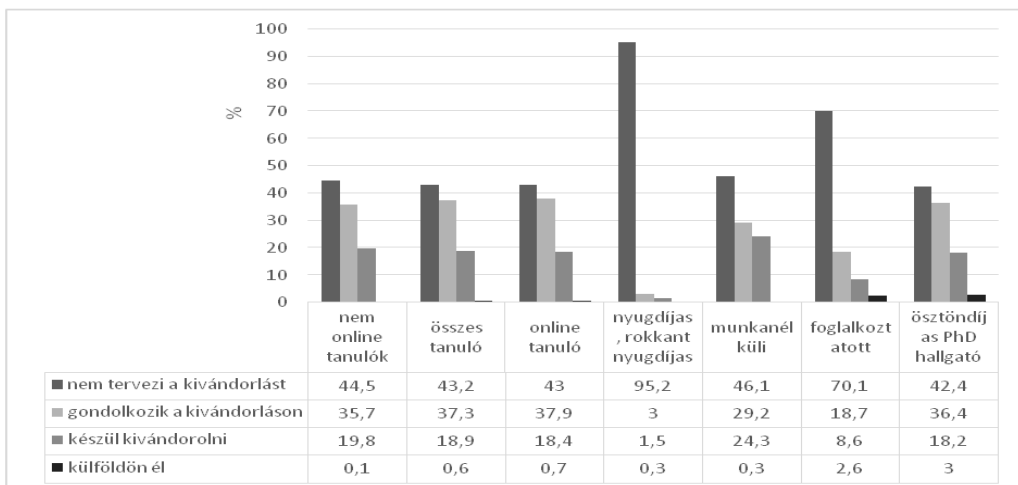

5. ábra: A kivándorlási szándék a megkérdezettek iskolai végzettsége alapján

Forrás: saját felvételezés

6. ábra: A kivándorlásban érintettek megoszlása a megkérdezettek korcsoportjainak bontásában
 Forrás: saját felvételezés

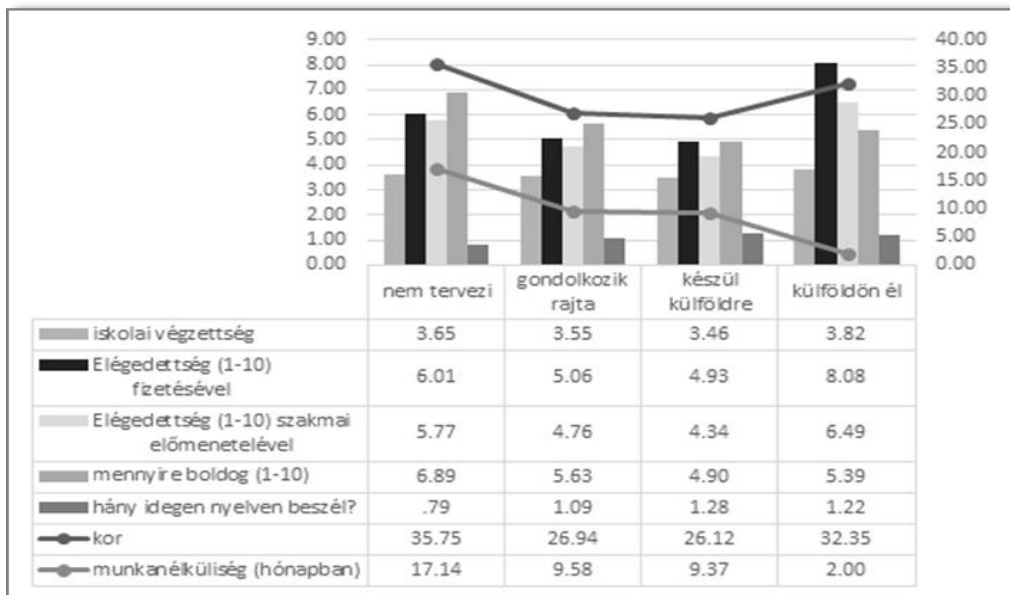
7. ábra: Kivándorlási hajlam a megkérdezettek gazdasági aktivitása alapján
 Forrás: saját felvételezés

Láthatjuk, hogy a fiatalok, tanulók körében a legmagasabb a nemzetközi migrációra való hajlam. (gyakorlatilag nagyon hasonló a kivándorlási szándék - 54,6% és 56,3% közötti - a különböző diákcsoportok vonatkozásában, amely csoportok a felvételezés módja és a státuszuk alapján tagolódnak a mintánkban). Ők azok, akik legkevésbé látnak jó lehetőséget arra, hogy jövőjüket Magyarországon képzeljék el. Ez az egész hazai társadalom számára nagyon veszélyes helyzet. Akkor, amikor éppen a fiatalok száma erősen fogyatkozó a természetes fogyás következtében, arányuk egyre csökken az idős generációhoz képest, akkor ezt a csökkenést még az elvándorlás is tetézi éppen a leginkább reprodukív korosztályban. Amennyiben ezt az elvándorlási hullámot nem lehet megállítani, akkor ez katasztrofális következményekkel járhat az ország számára mind demográfiai, mind gazdaságiilag.

A kivándorlási hajlandóság szerint alkotva csoportokat, azaz ha azt vizsgáljuk meg, hogy azok, akik nem akarnak kivándorolni, illetve azok, akik gondolkoznak rajta és azok, akik készülnek arra, hogy elhagyják az országot, milyen jellemzőkkel írhatóak le, akkor azalábbiakat mondhatjuk el róluk (8. ábra). (Negyedik csoportként feltüntettük a már kivándoroltakat is, de itt

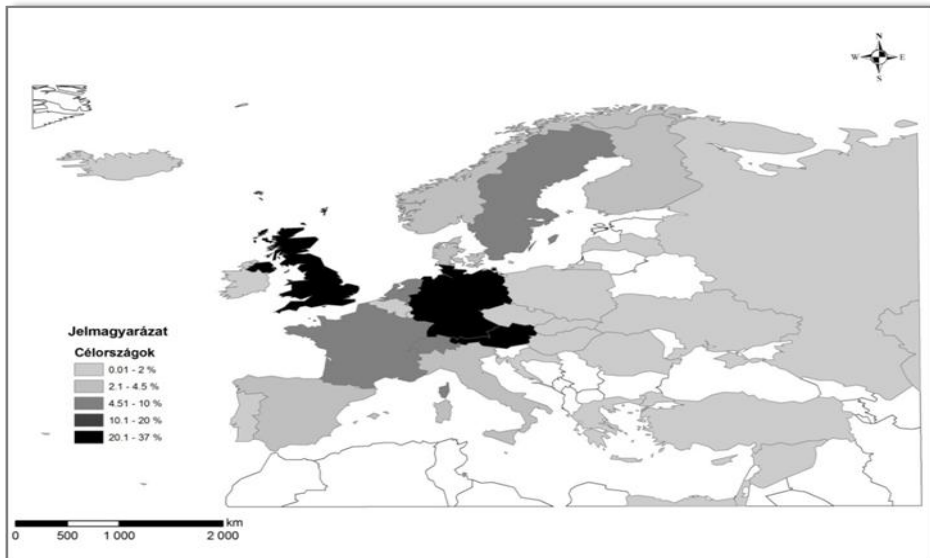
hangsúlyoznunk kell, hogy nagyon kis csoportról van szó, akik a felvételezés időpontjában éppen Magyarországon tartózkodtak és véletlenül beleestek a mintába, ezért az elemzésnél nem vesszük őket figyelembe). Az átlagéletkor két csoport esetében a legalacsonyabb, akik gondolkoznak a kivándorlason, és akik az országot már készülnek elhagyni. Az iskolai végzettség magasabb azok körében, akik nem kívánnak a nemzetközi migrációban részt venni, de ha figyelembe vesszük, hogy a kivándorolni készülőkhöz nagyon magas arányban vannak a tanulók, akkor ez a kép már nem is olyan biztató. Azok, akik el kívánják hagyni az országot vagy már megfordult a fejükben ennek lehetősége, érezhetően jobb nyelvismerettel rendelkeznek, mint azok, akik hazánkban képzelik el a jövőjüket, de a különbség nem jelentős. Minél kevésbé boldog valaki, annál nagyobb esélye van arra, hogy az emigráció lehetősége felmerüljön az életében. Ugyanez vonatkozik az elégedettségi vizsgálatokra is, minél elégedetlenebb valaki helyzetével (munkahelyi előmenetel, fizetés) annál valószínűbb, hogy el kívánja hagyni az országot. Az is elmondható, hogy azok, akik már hosszabb ideje munkanélküliek, azok már kevésbé mobilisak (8. ábra).

A kivándorlási célországok között első helyen Németország szerepel 37%-kal azok körében, akik valamilyen módon érintettek a kivándorlásban (azaz akik gondolkoznak rajta és azok, akik készülnek arra, hogy a közeljövőben elhagyják az országot, 9. ábra). Szorosan mögötte áll az Egyesült Királyság 36,1%-kal, majd őket követi 24,3%-kal Ausztria. Az Egyesült Királyság annak ellenére csak a második helyen áll, hogy az angol nyelvet több, mint kétszer annyian beszélik (56,7 %-a a megkérdezetteknek), mint a németet (26,4 %-a a válaszadóknak). Érdekes azt is megnézni, hogy a kivándorlásban érintettek körében, akik beszélnek németül, azoknak 56,3%-a jelölte meg célországnak Németországot, 37,1%-a Ausztriát és 1,6%-a Svájcot. Azok között, akik angolul tudnak, 44,5%-uk gondolkozna az Egyesült Királyságon, 15,8%-uk az Egyesült Államokon, 4,1%-uk Kanadán, 3,8%-uk Ausztrálián és csak 2,5%-uk Írországon, mint potenciális befogadó helyen (egy megkérdezett megjelölhetett egyszerre több nyelvet, és több célországot is).

8. ábra: A megkérdezettek kivándorlási szándéka néhány demográfiai és attitűdbeli viszonylatban

Forrás: saját felvételezés

9. ábra: A legnépszerűbb célországok a megkérdezettek körében

Forrás: saját felvételezés

Ezek alapján valószínűsíthető, hogy a célországok kiválasztásában több tényező is szerepet játszhat, így a beszélt nyelven túlmenően (ami semmiképpen sem meghatározó tényező) az adott ország gazdasági helyzete és migrációs-politikai jellemzője, valamint földrajzi közelsége is. Természetesen kitapintható a láncmigráció folyamata is a magyarországi nemzetközi migrációs szándékokban. Az emigrálásban érintettek 61,2%-ának van rokona, barátja a célországban, és a felvételezésünk arra mutatott rá, hogy ezek a kapcsolatok a befogadó helyeken minden esetben segítséget is jelentenek a potenciális kivándorlóknak.

A taszító tényezők sokfélék, de legfontosabbak és a legjelentősebbek a megélhetéssel kapcsolatos problémák, így a kevés fizetés, rossz anyagi helyzet (a kivándorlásban érintettek 72,2%-a jelezte ezt) és a munkanélküliség, pályakezdési nehézségek (35,9%). Ezeknél kisebb szerepet játszanak olyan tényezők, mint a megbecsültség és a lehetőségek hiánya (11,5%) vagy a kedvezőtlen politikai helyzet, a demokrácia csorbulása (11,4%). De megemlítették néhányan a kedvezőtlen hangulatot, pesszimizmust (9%), a rossz állapotban lévő egészségügyet (2,9%), a diszkriminációt, korrupciót (5%), a bizonytalan jövőt (6%), stb.

A vonzó tényezők között a kedvező gazdasági és anyagi lehetőségek a legfontosabbak (közel 70%-a a válaszadóknak ezt jelölte meg). Jelentős még a kivándorlási hely idejében, vonzásában a jobb munkahelyi körülmény és a kedvezőbb karrierépítési lehetőségek (24,3%), a tudásvágy (18,8%), a turisztikai jelleg (16,6%), a jobb életszínvonal (14,5%), a több megbecsülés (11,7%), a pozitív szemlélet (10,1%) valamint a rokoni kapcsolatok (6,4%).

Összegzés

A tanulmány empirikus vizsgálatokra támaszkodva mutatta be a magyarországi kivándorlási hajlandóságot. A megkérdezettek 44,2%-a valamilyen módon érintett a vándorlásban és közülük 14,6%, aki a közeljövőben tervezi is elhagyni az országot és további 28,3%-a a válaszadóknak gondolkodik az emigráción, mint lehetőségen. Ezek óriási számok még akkor is, ha ennek a szóban forgó 44%-nak csak a negyede hagyja el az országot. Ráadásul egyértelműen látható, hogy szelektív vándorlásról kell beszélnünk, ami a fiatal generációt érinti, különösen magas az arány a jelenleg tanulók körében, akik többnyire felsőoktatási intézménybe járnak. A potenciális kivándorlók általában elégedetlenek a fizetésükkal, bizonytalanok és kilátástalannak érzik a

helyzetüket, kevésbé boldogok. Térbeli elhelyezkedésüket jellemzi, hogy gyakorlatilag az egész országban magas az elvándorlásban érintettek aránya, de legkedvezőtlenebb a helyzet az ország észak-keleti régiójában. A legkisebb elvándorlási potenciált tapasztaltuk a dél-nyugati, déli megyékben.

Az eredmények arra hívják fel a figyelmet, hogy nagy bajban van az ország, ha nem képes ezt a folyamatot megállítani, megfordítani, gyakorlatilag demográfiai katasztrófa fenyegeti Magyarországot, figyelembe véve azt, hogy a fiatalok aránya alaphelyzetben is sokkal alacsonyabb, mint ami biztosítani tudná a harmonikus egyensúlyt a fiatal és az idős generáció között. Ha ezek a fiatalok valóban elmennek és nem fognak néhány év múlva visszajönni hazánkba, annak tragikus következményei lehetnek a gazdaságra és a társadalomra. A kutatás további szakaszában a már kivándorolt honfitársainkat kérdezzük meg, azt, hogy miért hagyták el az országot, hogy érzik magukat a befogadó helyen, tervezik-e, hogy hazaköltöznek, és ha igen, akkor mikor.

Irodalom

- ALBA, R. (2006): Mexican Americans and the American Dream. *Perspectives on Politics*, Vol. 4, No. 2 pp. 289-296.
- BERRY, J. W. (2011): Immigrant Acculturation. Psychological and Social Adaptation. *Identity and Participation in Culturally Diverse Societies. A Multidisciplinary Perspective*. Wiley-Blackwell 2011, 383p.
- BOYLE, P. - HALFACREE, K. - ROBINSON, V. (1998): Exploring Contemporary Migration. Longman, p. 282
- CASTLES, S.- MILLER, M. J. (2009): *The Age of migration. International Population Movements in the Modern World*. Fourth Edition, The Guilford Press, New York London, 369 p.
- DANIELS, R. (2004): *Guarding the Golden Door. American immigration policy and immigrants since 1882*. Hill and Wang. New York, 328 p.
- EKÉNÉ ZAMÁRDI, I. (2002): International Migration in Central Europe. *Borders and Cross-Border Cooperation in the Central European Transformations Countries* (ed.) Süli-Zakar, I. Debrecen. pp. 291-299.
- HAINES, D. W. (2002): Binding the Generations: Household Formation Patterns among Vietnamese Refugees. (in) *International Migration Review*, Vol. 36. No. 4. pp. 1194-1217
- HARDWICK, S. W. (1993), Russian Refuge: religion, Migration, and Settlement on the North American Pacific Rim. Chicago: University of Chicago Press, 237 p.
- HARDWICK, S. W. (2008): "Slavic Dreams: Post-Soviet Refugee Identity and Adaptation in Portland, Oregon" (in) *Immigrants Outside Megalopolis: Ethnic Transformation in the Heartland*. R. C. Jones, ed. London: Lexington Books, pp. 25-42.
- ILLÉS, S. (2008): In direct estimation on the types of international elderly migration in Hungary. (in) *Romanian Review on Political Geography* Vol 8. No 1. pp.55-63
- ILLÉS, S. (2009). Magyarország munkaerővonzása. In: Magyarország vonzásában. KSH NKI Kutatási jelentések, 85. Budapest, p. 216.
- KISHINEVSKY, V. (2004): Russian Immigrants in the United States. Adapting to American Culture. LFB Scholarly Publishing LLC New York. 259 p.
- KOPNINA, H. (2005): East to West Migration. Russian Migrants in Western Europe. *Research in Migration and Ethnic Relations Series*. Ashgate 2005, p. 243.
- LANGERNÉ RÉDEI, M. – ILLÉS, S. – KARÁCSONYI, D. – KINCSES, Á. (2011): Ukrán Állampolgárok Magyarországon. Európai Integrációs Alap, Printpix Nyomda, p. 237.

- MARTIN, P. (2002): Mexican Workers and U.S. Agriculture: The Revolving Door. *International Migration Review*, Vol. 36. No. 4. pp. 1124-1142.
- MARTINEZ, O. J. (1994): *Border People – The University of Arizona Press Tucson & London*, 352 p.
- OPPENHEIMER, R. (1985): Acculturation or Assimilation: Mexican Immigrants in Kansas, 1900 to World War II (in) *The Western Historical Quarterly*, Vol. 16, No. 4 pp. 429-448
- PORTES, A. – BÖRÖCZ, J. (1989): Contemporary Immigration: Theoretical Perspectives on Its Determinants and Modes of Incorporation. (in) *International Migration Review*, Vol. 23, No. 3, Special Silver Anniversary Issue: International Migration an Assessment for the 90's (Autumn, 1989), pp. 606-630
- PORTES, A. – ZHOU, M. (1993): The New Second Generation: Segmented Assimilation and Its Variants. (in) *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 530, Interminority Affairs in the U. S.: Pluralism at the Crossroads (Nov., 1993), pp. 74-96
- PORTES, A. – RUMBAUT, R. G. (2001): *Legacies. The Story of the Immigrant Second Generation*. University of California Press. p.406
- PORTES, A. – RUMBAUT, R. G. (2006): *Immigrant America* (3rd edition). University of California Press. 300 p.
- RÉDEI, M. – KINCSES, Á. (2008): A szomszédból érkező migránsok hatása a hazai gazdasági és társadalmi különbségekre. *Közép Európai Közlemények, Geográfusok, regionalisták, és történészek tudományos szemléje*. 1. évf. 1. szám. pp. 3-17.
- RÉDEI, M. (1998): A tőke, az áru és a munkaerő áramlása. *Migráció II*. KSH, Budapest, pp. 71-83.
- ROBILA, M. (2010): *Eastern European Immigrant Families*. Routledge, Taylor & Francis 182p.
- SASSEN, S. (1988): *The Mobility of Labor and Capital. A Study in International Investment and Labor Flow*. Cambridge, University Press, 224p.
- SCHEFFER, P. (2011): *Immigrant Nations*. Polity Press, Cambridge. p.389.
- SIK, E. (1999): Migrációs potenciál a mai Magyarországon. In: A munkaerő migrációja és az Európai Unió. *Európai Tükör*, 61 szám. pp. 93-118.
- SKOP, E. H. (2001): Race and Place in the Adaptation of Mariel Exiles. *International Migration Review*, Vol. 35, No. 2. pp 449-471
- WOLTMAN, K. – NEWBOLD, K. B. (2009): Of Flights and Flotillas: Assimilation and Race in the Cuban Diaspora. *The Professional Geographer*, 61:1, pp. 70-86
- ZELINSKY, W. - LEE, B. A. (1998): Heterolocalism: An Alternative Model of the Sociospatial Behaviour of Immigrant Ethnic Communities. *International Journal of Population Geography* 4. pp 281-298.

Hegedűs Gábor – Lados Gábor

A remigrációval kapcsolatos európai és magyarországi nemzeti politikák elemzése⁵

Kutatásunkban azt elemezzük, hogy mi jellemző a különböző, remigrációval kapcsolatos európai és nemzeti szintű politikákra, illetve, hogy hogyan ítélik meg ezeket a Magyarországra visszatért emigránsok. Kutatási területünk Európa és Magyarország. Eredményeink alapján csak kisszámú, viszonylag új és csak kevésbé átfogó jellegű európai és nemzeti szintű politika létezik. Magyarországon a remigránsok viszont alapvetően kedvezően ítélik meg ezeket.

Kulcsszavak: remigráció, nemzeti politika, Európa, Magyarország

JEL-kód: O15, F22

A remigráció általános jellemzői

Világszerte, így Kelet-Közép-Európában és Magyarországon is egyre súlyosabb gondot jelent a munkaerő fejlettebb országokba való elvándorlása, illetve elcsábítása, amit a szakirodalom „brain drain”-nek („agyelszívás”) nevez. Bár Európában a jelenségnek történelmi hagyományai és hullámai vannak, a folyamat tömeges méreteket Kelet-Közép-Európa államainak európai uniós csatlakozása és a fejlettebb európai uniós tagállamok munkaerőpiacainak megnyitása után öltött. A szabad munkaerő-áramlás hatásaként nagy, összességében milliós nagyságrendű tömegek vándoroltak el, ami a magyar népességet is mind inkább érinti (ESPON 2010, Egedy – Kovács 2011, Boros et al. 2013). A jelenség egyre súlyosabb, a közvélemény által is észlelt, összetett problémává válik, ami a magasan képzett munkaerő, így például a kutatók, orvosok vagy informatikusok elvándorlását szintén kiváltja. Az Európából kiinduló, más kontinensek államaiba (például Amerikai Egyesült Államok) irányuló migrációs áramlás pedig még Európa fejlettebb államait is sújtja (Giannoccolo 2005). E tényezőkkel köszönhetően az érintett országok döntéshozói érdekeltek az „agyelszívás” problémájára megoldást találni.

A „brain drain”-t kezdetben csak nehezen ellensúlyozható, szükségszerű folyamatnak tekintették az érintett államok. Az „agyelszívás” ütemének fokozódásával azonban érdekelttbbé váltak abban, hogy különböző területi léptékű szakpolitikák segítségével megakadályozzák és megfordítsák a folyamatot. Ennek ellenére a különböző remigrációs stratégiákkal kapcsolatosan ez idáig még kevés kutatás született. Tanulmányunk célkitűzése, hogy bemutassa a képzett munkaerő visszavonzására – remigrációjára, más néven visszavándorlására – irányuló európai⁶, köztük magyarországi transznacionális és nemzeti szintű kezdeményezéseket. Fő kérdéseink, hogy mi jellemzi Európa transznacionális és nemzeti szintű remigrációs politikáit. Továbbá, hogy miként ítélik meg a remigránsok a remigrációval kapcsolatos transznacionális és nemzeti politikákat. Ez utóbbi kérdést két esettanulmány – a Marie Curie és a Lendület program – példáján vizsgáljuk.

Kutatásukban szakirodalmi elemzést, tartalomelemzést és interjúzást végeztünk. A szakirodalmi elemzés során feldolgoztuk a téma rendelkezésre álló külföldi és hazai irodalmát. A tartalomelemzés keretében például a célokat, az érintett országokat, az időtartamot és az eredményeket illetően elemeztük a rendelkezésre álló transznacionális és nemzeti szintű politikákat. Különböző – például nyelvi, elérhetőségi – okok miatt azonban nem „kataszter”

⁵ A kutatás az Európai Unió Közép-európai Transznacionális Együttműködési programjának „Re-Turn” projektje keretében valósult meg, az Európai Regionális Fejlesztési Alap társfinanszírozásával.

⁶ Európa fogalmán az Európai Gazdasági Térség tagállamait, az ezen kívüli jugoszláv utódállamokat, Svájcot, Albániát, illetve a szovjet utódállamok körében a Baltikum államait, Fehéroroszországot, Ukrajnát és Moldovát értjük a kutatásunkban.

létrehozása volt a célunk, hanem a főbb politikák⁷ számbavétele és kiértékelése. Az emigránsok visszatérését interjúk segítségével vizsgáltuk. Összesen negyvenhárom félig strukturált interjú készítettünk olyan remigránsokkal, akik 2-7 év közötti időtartamú külföldi tartózkodás után tértek haza.⁸

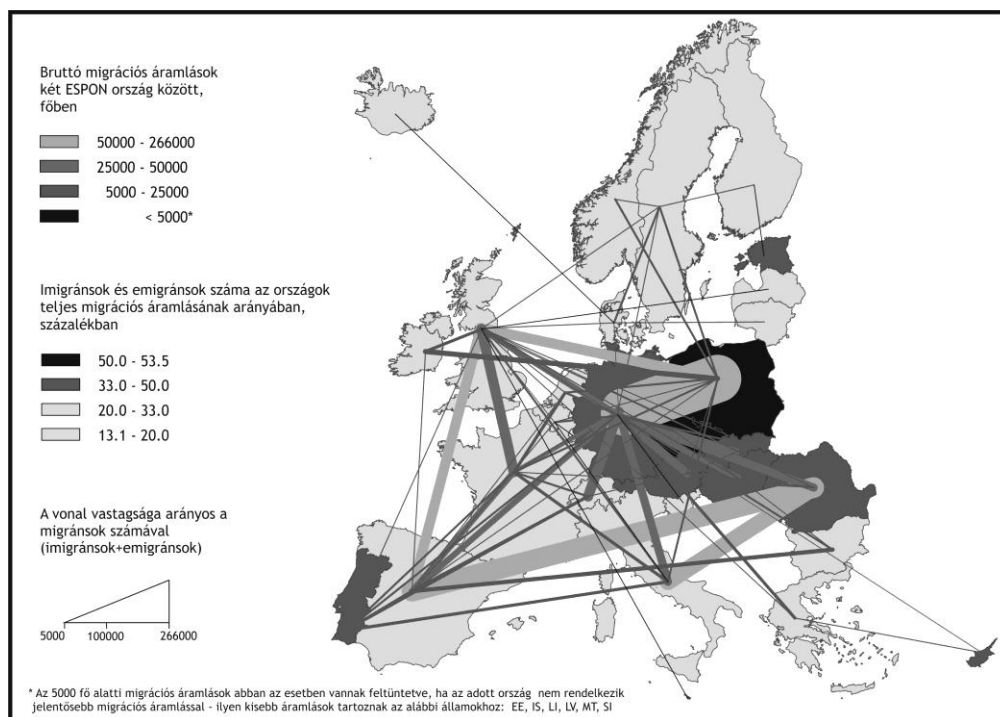
A remigráció fogalmát, tudományos értelmezési lehetőségeit és Európán belüli területi jellemzőit egy korábbi tanulmányunkban részletesen bemutattuk. A 15 évesnél idősebb, nemzetközi migránsként szülőhazájukba önként – nem kikényszerített módon – visszatérő, gazdaságilag aktív korú népesség tagjait tekintjük remigránsoknak. Értelmezésünkben a remigráció pozitív, a küldő országok gazdaságára és társadalmára jelentős fejlesztési hatással bíró jelenség. A remigráció fogalmához kapcsolódóan a cirkuláris migráció jelenségét szintén sokféle módon, számos szempont alapján lehet definiálni (Illés – Kincses 2009, Wickramasekara 2011). A cirkuláris migrációnak több típusa is létezik. Olyan, ideiglenes jellegű, ismétlődő népességmozgásnak tekinthető, amely egy „vándorlási ciklusnál” (anyaországból való ki- és oda történő visszavándorlás) több népességmozgási fázist foglal magában (Wickramasekara 2011).

A vándorlások vizsgálatán belül a remigráció tudományos kutatása sokáig nem számított jelentősnek, csak az 1980-as évektől vált számottevővé (Lados – Hegedűs 2012). A remigráció területi jellemzőiről az alábbi megállapítások tehetőek. Európát egyrészt egy úgynevezett „külső agyelszívás” sújtja, amely főleg a jól képzett munkaerőre (például kutatók) vonatkozik. E folyamat célállomása például Észak-Amerika, azon belül az Amerikai Egyesült Államok. Az USA-ban körülbelül 400 ezer magasan képzett európai kutató él (Giannoccolo 2005). Sok szempontból – például az emigrációban részt vevők száma alapján – viszont a kontinensen belüli „brain drain” folyamata jóval jelentősebb (1. ábra). Ez utóbbi keretében Európában alapvetően egy keletről nyugat felé irányuló migrációs áramlás tapasztalható. Többnyire az egyéni pénzügyi gondok megoldása érdekében vándorolnak el Európa keleti fejletlenebb, posztoszocialista régióiból nagy tömegek főként Nyugat-Európa gazdasági centrumtárségaiba. Az innen elvándorlók nemcsak Nyugat-Európa fejlett régióiba költöztek, hanem Dél-Európába is (például Spanyolország és Olaszország). Sajnos sem az emigráció, sem a remigráció mértékéről nem állnak elégséges és megbízható statisztikai adatok rendelkezésre (Lados – Hegedűs 2012).

A remigránsok jellemzőivel kapcsolatosan szintén kevés kutatás áll egyelőre rendelkezésre. Egyedi jellemvonásaikat célszerű például a helyben maradtakhoz viszonyítva megállapítani. Európa egyes, főként közép- és kelet-európai államaira viszont készült ilyen vizsgálat. Smoliner és társai szerint a nyugat-európai munkatapasztalat a posztoszocialista államok remigránsai szempontjából az anyagi megtérülés, a szülőföld munkaerőpiacán a megszerzett új képességek és az elsajátított technológiai tudás miatt egyértelműen pozitívan értékelhető (Smoliner et al. 2012). Arról, hogy a hazatérés pénzügyileg mennyire jövedelmező a remigránsnak, megoszlanak a vélemények, azonban átlagosan magasabb a remigránsok bevétele, mint a külföldi munkatapasztalattal nem rendelkezőké (Co et al. 2000). A kelet-közép-európai országokba visszatérők az otthon maradtaknál fiatalosabb korszerezettel rendelkeznek és magasabb az iskolázottságuk. Emellett az előbbi csoport körében az otthon maradtakhoz viszonyítva rendszerint magasabb vállalkozói hajlam jellemző (Martin – Radu 2011).

⁷ Mivel kisszámú politikát találtunk, ezért a kutatást kiterjesztettük a különböző transznacionális/nemzeti stratégiákra, programokra és kezdeményezésekre. E fogalmakat a továbbiakban szinonimákként használjuk.

⁸ Az interjúzásnak azonban nemcsak a remigrációs politikák vizsgálata volt a célja. Továbbá voltak olyan interjúalanyok is (jellemzően alacsony képzettségűek), akik nem rendelkeztek információval a remigrációs politikákról. Emiatt végül nyolc interjú tudunk a kutatásunk szempontjából felhasználni. Ebből egy, a transznacionális szinttel (Marie Curie Program) kapcsolatos interjú született. E körülményeket figyelembe kell venni következtetéseink levonásakor.

I. ábra: A fő bilaterális (két ország közötti) vándorlási áramlások Európában (2006-2007 átlagértéke)

Forrás: ESPON 2010 alapján saját szerkesztés

A visszavándorlást segítő Európán kívüli politikák

Kutatásunkban sokféle szempont alapján elemeztük a remigrációra irányuló különböző transznacionális és nemzeti politikákat. Vizsgálatunk egyik eredménye, hogy a remigrációs stratégiák tudományos kutatása ez idáig még nem tekinthető számottevőnek. A meglévő, kisszámú kutatás a remigrációs politikákat változó módon értelmezi. E kutatások többnyire csak a remigránsokat speciálisabban – például magasan képzettek – definiáló politikák számbavételére vonatkoznak. Adatbázisok híján pedig a térbeli és időbeli összehasonlítás szempontjai többnyire hiányoznak a vizsgálatokból (Lowell 2001, Giannoccolo 2005).

A remigrációhoz kötődő kezdeményezések körében a területi lépték alapján az úgynevezett transznacionális, valamint nemzeti politikákat, illetve a többnyire ezeknél kisebb területi hatókörű „jó gyakorlatokat” különböztetjük meg (Kovács et al. 2013). Az egyes politikák különböző szempontok szerinti tipizálásával több szerző, sokféle módon foglalkozik (Lowell 2001, Giannoccolo 2005). E kutatások azonban alapvetően csak a magasan képzett remigránsokkal kapcsolatos nemzeti politikákat elemzik. Részben ezek felhasználásával saját, általánosabb tipizálást alkottunk, melynek értelmében az alábbi típusokat különíthetjük el.

1. „Hazacsábítás”. Ez a típus a közvetlen remigrációs cselekedetre, a remigráns visszatérésére vonatkozik. Fontos azonban, hogy ez a politika önmagában még nem biztosítja a remigráció sikerességét.
2. „Reintegráció”. A visszatérők (és családtagjaik) társadalmi visszailleszkedését és ennek tudatos elősegítését foglalja magában. Az egyes politikák gyakran nem tulajdonítanak kellő jelentőséget ennek a lépésnek.

3. „Újrafoglalkoztatás”. E típus a remigránsok alkalmazottként vagy önfoglalkoztatottként való ismételt munkába állását jelenti. Az „újrafoglalkoztatás” szerepe különösen jelentős, mivel a kutatások tapasztalatai alapján a visszatérők csak nehezebben tudnak ismét munkába állni az anyaországban.
4. „Helyben tartás”. A munkaerő potenciális emigrációjának különböző módszerekkel való passzív vagy aktív megakadályozása tartozik ide. A „passzív helyben tartás” nem szankciókkal, hanem különféle gazdasági (például fizetésemelés) és társadalmi (például a felsőoktatási rendszer fejlesztése) ösztönzőkkel kívánja az elvándorlásra készülőköt maradásra bírni. Az „aktív helyben tartás” politikája viszont jogi szankciókkal büntet kivándorlás esetében. Így például az állami felsőoktatási képzés költségét vissza kell fizetni az érintetteknek.
5. „Kapcsolattartás”. A már kivándoroltakból álló külföldi közösségekkel való kapcsolattartás segíti a határokon átnyúló legkülönbözőbb jellegű (például gazdasági, kulturális) hálózatok működését. Hozzájárulhat a kivándoroltak anyaországbeli befektetéseihez, a hatékony információáramláshoz, az emigráltak anyagi és szellemi erőforrásainak anyaországbeli felhasználásához.
6. „Bevándorlás”. Úgynevezett „proaktív” politikaként ennek a típusnak a célja, hogy elősegítse a – jellemzően általában jól képzett – külföldi munkaerő letelepedését. Az így megvalósuló „agyelszívás” erősíti a befogadó ország gazdasági-társadalmi potenciálját, és ellensúlyozza az adott országból való emigráció negatív hatásait.

A típusok közül csak az első három vonatkozik a tényleges remigrációra, amely tehát akkor tekinthető sikeresnek, ha a visszatérés „reintegrációval” és „újrafoglalkoztatással” is jár. A többi típus csak közvetve kapcsolódik a remigrációhoz. Beosztásunkban a remigráció egyes földrajzi „állomásai” – küldő és fogadó országok – nem számítanak külön típusalkotó tényezőknek. A továbbiakban mind az Európán kívüli, mind az európai remigrációs politikákat az említett tipizálás keretében értelmezzük.

Az Európán kívüli remigrációs politikák köréből az Európa számára adaptálható, „pozitív” példákat ismertetjük.⁹ Szakirodalmi elemzésünk és dokumentumelemzésünk eredményei szerint e csoportba többnyire a „globális Dél” államai tartoznak, melyek a nagyfokú agyelszívás miatt változatos és esetenként igen hatékony remigrációs politikák kidolgozásra kényszerültek.

Ezek közül a „hazacsábítás” típusán belül a kettős állampolgárság vagy például a választójog biztosítása említhető (például Ghána), az adókedvezményekhez (például Malajzia) és a külföldi felsőoktatási ösztöndíj kölcsönökhöz hasonlóan (Case Evidence 2007). Ez utóbbi, mexikói példa annyiban különbözik a magyar felsőoktatási törvényben rögzítettekétől, hogy a hallgató azért kap kölcsönt, hogy külföldre menjen tanulni. A kölcsön nagy részét elengedik a hazatérésekor, az anyaországi egyetemen való elhelyezkedése esetében pedig a teljes összeget (Lowell – Findlay 2001).

A külföldi diaszporákkal való „kapcsolattartás” (a munkaerő kivándorlásának megelőzése vagy megakadályozása) típusa szintén gyakori. A „kapcsolattartáson” belül az anyaországokban speciális pénzügyi eszközöket hoznak létre. Így a hazautalások pénzüsszegeiből speciális kötvényeket bocsátanak (például Mexikó). A külföldön élőknek kedvező kamatozású devizaszámla nyitási lehetőségük is van egyes anyaországokban (például India, Pakisztán) (Orozco 2002). A „globális Dél” egyes államai további hatékony, a remigráción illetve a cirkuláris migráción alapuló politikákat hajtanak végre. Így például a fejlett országokba küldik tapasztalatszerzésre állampolgáraikat (többnyire diákokat), akik zömét azután visszacsábítják (India, Kína, Mexikó). A „helyben tartást” illetően az „aktív helyben tartás” globálisan ritkának számít. A „passzív helyben tartás” viszont gyakori, amit például a felsőoktatás és az infokommunikációs szektor kiemelt fejlesztése (például India) biztosít (Case Evidence 2007).

⁹ Természetesen az Európán kívüli államok remigrációs stratégiái sem mindig és teljes egészükben sikeresek, a „globális Dél” államai esetében egyes tényezők (például bürokrácia, korrupció) olykor komoly kerékkötői a stratégiák megvalósításának.

A visszavándorlást segítő európai politikák

Bár Európát is jelentősen érinti az egyes államai közötti, valamint interkontinentális „agyelszívás”, kutatásunk alapján Európa egyelőre nem rendelkezik átfogó és releváns transznacionális szintű remigrációs politikával. A remigrációhoz részben kapcsolódóan azonban sokféle típusú, változó eredményességű migrációs politikát dolgoztak ki. Ezek területi léptéke alapján transznacionális (európai vagy nagyobb, regionális és bilaterális), illetve nemzeti politikák különíthetők el. Elemzésünkben először az első csoportra térünk ki.

Az *EU-szintű remigrációs politikákban* az Európai Unió kívüli térségek megjelennek, az EU-n belüli migrációs/remigrációs problémák viszont érdemben nem. Ennek egyik fő oka, hogy az EU fontos, egyre jobban kiteljesedő szabadságelve a személyek tagállamok közötti szabad mozgása. Az itt megjelenő típusok szerint leginkább csak a „bevándorlás” (az EU-n kívüli térségekből) és a „kapcsolattartás” (globális diaszpórák) a jellemzőek. A „hazacsábítás” típusa csak érintőlegesen jelenik meg. A „bevándorlás” keretében az európai uniós „kék kártya” program megkönnyített letelepedést kínál 2 évig a magasan képzett munkaerőnek¹⁰, az „egyszerűsített ügyintézés” intézményéhez¹¹ hasonlóan. Létrehozták az EU Bevándorlási Portálját, ami fontos világnyelveken nyújt információkat a bevándorlók számára¹². Fontos, hogy az EU a különböző politikáiban megkísérli elkerülni az EU-n kívüli térségeket sújtó „agyelszívási” tevékenységét, e téren is együttműködve az EU-n kívüli államokkal. Ennek eszközeiként például ösztönözni kívánja az EU-n kívüli államokba irányuló remigrációt, valamint a diaszpórákon alapuló hatékony kapcsolattartást és a cirkuláris migrációt¹³.

A *transznacionális szint* vizsgálatának részeként érintőlegesen az EU remigrációs intézményrendszerének, pénzügyi alapjainak és a remigrációra vonatkozó kutatásainak elemzésére is kitérünk. Kutatásunk alapján e területeken a – definíciónk szerinti – remigráció csak kisebb jelentőségű az általános értelemben vett migrációhoz és annak más típusaihoz (például menekültügy, kikényszerített hazatelepítés) képest. A remigrációs szakterület intézményesültségi foka, pénzügyi forrásainak nagysága kevésbé jelentős.

A továbbiakban azokat az intézményeket, pénzügyi alapokat és részben kutatásokat elemezzük, amelyek valamilyen módon a remigrációhoz is kapcsolódnak.

Az Európai Unión belül a migrációs intézményrendszer részeként a migrációt segíti az Európai Migrációs Hálózat. Kisebb, az EU költségvetéséből finanszírozott alapokként említhető az Európai Visszatérési Alap (2008-2013), illetve a Menekültügyi, Migrációs és Integrációs Alap (2014-2020). Az Európai Unióban csak néhány remigrációs kutatásra került ez idáig sor, melyek közül a „Re-Turn” (magyar teljes nevén „Új készségek a régi régióknak”) a legjelentősebb¹⁴. E kutatás az EU „Európai Területi Együttműködés” célkitűzésének „Közép-európai Transznacionális Együttműködési programja 2007-2013” keretén belül valósult meg, 2011 és 2014 között.

A remigrációhoz transznacionális szinten konkrétan csak a Marie Skłodowska-Curie Program kapcsolódik. Az Európai Unió kezdeményezése 2002-ben indult el, 2007-2013 között a Kutatási és Technológiafejlesztési Hetedik Keretprogram része volt. A 2014-2020-as költségvetési időszakban több mint 6 milliárd € támogatást jelent számos területen tapasztalt és pályakezdő európai kutatóknak egyaránt¹⁵. A kezdetben főleg az európai „brain drain” negatív hatásainak csökkentésére létrehozott program napjainkra átfogó célkitűzésekkel ösztönzi a nemzetközi mobilitást. Így például a „szakmai beilleszkedési támogatások” a „hazacsábítás” és

¹⁰ Az Európai Tanács 2009/50/EK Irányelve (2009. máj. 25.)

¹¹ Az Európai Parlament és a Tanács 2011/98/EU Irányelve (2011. dec. 13.)

¹² <http://ec.europa.eu/immigration/> (letöltés dátuma: 2014. szept. 25.)

¹³ A Bizottság Közleménye COM(2011) 743 végleges (2011. nov. 18.)

¹⁴ www.re-migrants.eu (letöltés dátuma: 2012. szept. 5.)

¹⁵ <http://www.h2020.gov.hu/horizont2020-program> (letöltés dátuma: 2014. okt. 28.)

„újrafoglalkoztatás” típusai, a „nemzetközi ösztöndíjak harmadik országból érkező kutatók számára” pedig a „bevándorlás” típusát illetően fontosak.

Interjúzásunk eredményei szerint a program sikerességének egyik alapja a külföldi munkához jutás elősegítése. Egy hazatérő véleménye szerint a Magyarországon való újbóli munkába álláshoz „*az ösztöndíj elengedhetetlen volt. Külföldön sem engedhetik meg a laborok, hogy egy poszt dokot foglalkoztassanak...*” (B., kutató). A visszatérés idejének megválasztása szintén lehetőséget biztosít a migránsoknak, hogy a hazatérésük viszonylag kényelmes, zökkenőmentes legyen. „*Az ösztöndíjban az a legjobb, hogy x évet külföldön tölthetsz, majd az utolsóban választhatod, hogy ugyanolyan [fizetési] körülmények mellett hazatérsz, és itthon folytatod a munkát.*” (B., kutató). A program keretében nyújtott pénzügyi és egyéb támogatás mind a tapasztalatszerzésben, mind pedig a visszatérésben segítséget nyújt a migránsok számára: „*Számos nemzetközi program segíti a külföldről való hazaköltözést... Ez a szakmai előrelépéshez kifejezetten hasznos. Pár évet dolgozol egy az adott tudományterületen neves kutatóintézetnél, majd utána hazatérsz és az új ismeretekkel, mint vezető tudsz egy csoportot irányítani... Ez egy előre jól tervezhető, kimondatlan kötelező lépés, amely a karrier fejlődéséhez elengedhetetlen.*” (B., kutató).

A nem EU-tagállamok esetében nincsenek transznacionális szintű programok, kivéve néhány bilaterális együttműködést, amelyeket általában EU-tagállamokkal kötnek meg. E politikák típusukat tekintve a „hazacsábítás” és az „újrafoglalkoztatás” csoportjaiba tartoznak, és főként egyes nemzetállami intézmények, illetve nemzetközi szervezetek (például Nemzetközi Migrációs Szervezet) a támogatóik. Az Európai Unió tagállamaiban az „aktív helyben tartás” jogi lehetőségei korlátozottak. Az Unión kívüli országokban ennek nincs elvi akadálya, ennek ellenére ritka típusnak számít, csupán Fehéroroszországban találtunk erre példát. Itt a felsőfokú, államilag finanszírozott képzésben részt vevők végzésük után két évig az állam által kötelezően kijelölt munkahelyen kell, hogy dolgozzanak az országban¹⁶.

A nemzeti szintű európai remigrációs stratégiák esetében mind a hat típus előfordul, elemzésünkben mindegyik esetében említünk Európán belüli, jelentősebb területi példákat. Típusukat tekintve tehát változatosabbak, az eredményességük és kreativitásuk azonban elemzésünk szerint részben kérdéses. A nemzeti szintű hazatérési politikák közül a „hazacsábítás” a külföldre vándoroltak és az anyaország közötti aktív kapcsolattartással és ennek keretében tájékoztató kampányok tartásával (Írország, Lengyelország és Magyarország) valósulhat meg, valamint a fogadó ország is támogathatja a bevándoroltak hazatérését (Nagy-Britannia, Olaszország). A munkaerő „hazacsábítása” egy-egy speciális célcsoport kijelölésével (ilyen a kutatók, egészségügyi dolgozók hazacsábítása) szintén megvalósulhat, ilyen például a lengyelországi „Homing PLUS” program. Szélesebb, általánosabb célcsoportra is irányulhat ez a típus, mint például a „Migrácia SK” és a „Slovensko Calling” (Szlovákia) vagy a lengyelországi „powroty.gov.pl” tájékoztató honlap. Megkülönböztetünk „reintegrációs” nemzeti politikákat is, amelyek egyrészt a hazatérőknek és családtagjaiknak nyújtanak különféle közszolgáltatásokat (Portugália), másrészt a remigránsok részére információs és tanácsadási szolgáltatásokat biztosíthatnak (Albánia, Ukrajna). A hazatérők „újrafoglalkoztatását” többféle módon lehet segíteni. E típusba főleg az állasközvetítés (Ciprus), szubvenciók és ösztöndíjak biztosítása (Lengyelország, Albánia) és a külföldi képzések/képzettségek elismertetése (Románia) sorolható.

A „helyben tartás” szintén megjelenik a nemzeti politikákban, aktív és passzív módon egyaránt. Az előbbire Fehéroroszországon kívül Magyarország mutat példát (felsőoktatás), míg az utóbbit a különféle gazdasági ösztönzők (például adminisztrációs terhek csökkentése, különféle támogatások) jelentik. Külön csoportot alkotnak azok a „vegyes megközelítésű” politikák, amelyek a munkaerő direkt és indirekt módon való helyben tartására törekednek (például a magyarországi Markusovszky Lajos Ösztöndíj). A „kapcsolattartás” típusa szintén

¹⁶ http://www.worldcourts.com/hrc/eng/decisions/2011.03.25_IS_v_Belarus.pdf (letöltés dátuma: 2014. aug. 14.)

jelen van, ehhez kötődően a különböző „diaszpóra” politikák jelennek meg. Így fontos az aktív kapcsolattartás a külföldre származottakkal, például kulturális ernyőszervezetek (Szlovákia, Lengyelország, Olaszország) vagy tudományos közösségek, hálózatok (Németország, Ausztria) révén. A „bevándorlás” proaktív típusa főként a fejlettebb, nem posztszocialista államokban (Nagy-Britanniában, Németországban), illetőleg a fejlettebb posztszocialista országok esetében (Csehország) jellemző.

A nemzeti politikák időtartamuk és eredményességük tekintetében jelentősen elkülönülnek egymástól. Többnyire rövid (2-3 év) és középtávú (5-6 év) programok, amelyeket főként az ezredfordulót követően dolgoztak ki. Így hosszú távú hatásukról bővebb tapasztalatokat nem tudunk levonni, és kiértékelésük is nehézkes. A kezdeményezések időpontját és időtartamát tekintve a kelet-közép-európai kezdeményezések a többi európaihoz képest újnak és kissé hosszabb időtartamúaknak tekinthetők. Ezek ugyanis a régióból 2004 után megindult tömeges elvándorlási hullámra adott szakpolitikai intézkedések első, kísérleti fázisaként értékelhetők. Általában egymástól függetlenül megvalósított nemzeti politikákat regisztráltunk, a kooperáció/koordináció azonban nemcsak az országok között, hanem az adott államon belül is hiányos. Így például akár nemzeti szinten is több, hasonló megközelítésű és célú, de különböző területi léptékű és hatáskörű kezdeményezés létezik. A kezdeményezések pozitívumai közül viszont kiemelhető a visszavándorlással kapcsolatos negatív előítéletek csökkentése, valamint az említett problémákkal kapcsolatosan például a közvélemény és média figyelmének felhívása.

Hazai kezdeményezések a munkaerő visszacsábítására

A magyar emigránsok száma növekszik, a hazai kivándorlók fő célországainak megoszlása pedig Kelet-Közép-Európa más államaihoz hasonló. Az európai uniós csatlakozásunk előtti legfőbb emigrációs célországok Németország és Ausztria voltak, amelyek vezető szerepüket lényegében megtartották. Új célterületként Nagy-Britannia jelent meg, az országba kivándorlók aránya lassú, de folyamatos növekedésnek indult. A külföldön tartózkodó magyarok számával kapcsolatosan többféle becslés létezik. Az elmúlt évtizedben a külföldön tartózkodó magyarok száma a KSH által készített 2013-as tanulmány szerint 350 ezer fő körül lehet (Gödri – Feleki 2013). A Világbank egyik tanulmánya alapján ez az érték 2010-ben körülbelül 463 ezer fő volt¹⁷. A Magyarországra visszatérőkről sajnálatos módon még kevesebb adat áll rendelkezésre, így csak részleges adatforrásokra hagyatkozhatunk. Ilyen az Eurostat adatbázis részét képező „Európai Munkaerő Felmérés”, amely csupán a nyilvántartott munkanélküliekkel kapcsolatos adatokat tartalmazza. A visszatérésüket bejelentőkkel és az egészségbiztosítási rendszerbe regisztrált külföldről hazatérőkkel kapcsolatos statisztikai adatbázisok szintén ide sorolhatóak.

Magyarországon többféle nemzeti szintű kezdeményezés létezik, amelyek azonban egymással nem összehangoltak és a remigráció csak egy részterületére fókuszálnak. Átfogó és komprehenzív országos stratégiával (akár önálló dokumentumként, akár egy általánosabb migrációs stratégia részeként) eddig nem rendelkezik az ország. Kutatásunk során kisebb számú, a remigráció valamilyen speciális részterületére vagy eszközeire vonatkozó hazai kezdeményezést regisztráltunk.

Ezek közül a 2003 és 2005 között működött Project Retour Kht. a külföldön dolgozó, jól képzett magyar fiatalokkal tartott kapcsolatot és – főként a „hazacsábítás” típusába sorolható – hazatérésükben nyújtott segítséget. A nehézségek ellenére sikeresnek mondható civil kezdeményezés a támogatottság és a politikai érdeklődés hiánya miatt később megszűnt¹⁸. Hasonló civil kezdeményezésként alakult meg 2010-ben a Gyere Haza Alapítvány, amelyet a külföldről hazatérni szándékozó magyarok támogatásáért hoztak létre, és típusaink közül elsősorban a „reintegráció” és „újrafoglalkoztatás” kategóriába sorolható. Az alapítvány 2013-

¹⁷ <http://siteresources.worldbank.org/INTPROSPECTS/Resources/334934-1199807908806/Hungary.pdf> (letöltés dátuma: 2014. szept. 15.)

¹⁸ <http://hvg.hu/ithon/20050928saphier> (letöltés dátuma: 2011. szept. 5.)

ban az Emberi Erőforrások Minisztériuma támogatásával bővítette szolgáltatásainak körét. A Gyere Haza Karrier Pont létrehozásával ingyenes elektronikus és személyes tanácsadás kérésére van lehetőségük a hazatérő magyaroknak. Így olyan munkaerő-piaci tájékoztatást, adminisztratív, jogi támogatást és karrier tanácsadást kérhetnek, amely segíti visszailleszkedésüket. Az alapítvány hatékonyságát tükrözi, hogy a karrier pont elindulását követő három hónapon belül több mint 100 tanácskérés érkezett¹⁹.

Egyértelműen a „helyben tartás” típusába tartozó kezdeményezések az elmúlt években létrehozott, különféle egészségügyi területekre vonatkozó ösztöndíjak: Markusovszky Lajos Ösztöndíj (szakorvosjelöltek), Méhes Károly Ösztöndíj (csecsemő- és gyermekgyógyász szakorvosjelöltek), Gábor Aurél Ösztöndíj (oxyológia és sürgősségi orvostan szakorvosjelöltek) és a Than Károly Ösztöndíj (szakgyógyszerész jelöltek). E programok a „helybentartást” főként az anyagi körülmények javítása (fizetésemelés) révén kívánják elérni²⁰. A legelső kezdeményezés a Markusovszky Lajos ösztöndíj volt, amely csak 2011-től került megvalósításra. A pályázók említett fizetés-kiegészítése csupán átmeneti megoldásnak tekinthető, mivel a jövedelmek még így is elmaradnak a fejlettebb országokra jellemzőtől, és az elvándorláshoz más, nem anyagi jellegű tényezők szintén hozzájárulnak. Ugyanakkor minden, az egészségügy terén elért „agyelszívást” csökkentő hatás fontosnak tekinthető az ország szempontjából.

A munkaerő „aktív helyben tartására” irányuló intézkedésként értékelhetők a vonatkozó jogszabályok, melyek közül a 2011-ben elfogadott, illetve módosított felsőoktatási törvény számít a legjelentősebbnek. A törvény szerint az állami képzésben diplomát szeretteknek az oklevél megszerzését követő húsz éves időtartam alatt legalább hat évet itthon kell dolgozniuk²¹. A „passzív helyben tartást” célozták meg a kormányzati „Új Nemzedék Jövőéért Programjának” részeként 2012-ben elkészített propagandafilmek, amelyek „Minden ideköt” címmel jelentek meg. Ezek a célcsoportot jelentő fiatal korosztály számára a magyarországi élet szépségeit több, hasonló videoklipben foglalták össze²²²³.

Az egyik legismertebb hazai kezdeményezés a „Lendület program”. A Magyar Tudományos Akadémia nevéhez fűződő program népszerűségére és sikerére utal, hogy 2009 óta többszöri folytatásban is meghirdették. Eddig összesen 97 nyertes pályázó több mint 3 milliárd Ft támogatásban részesült. Kezdetben főként a tehetséges fiatal kutatók hazacsábítására létrehozott kezdeményezés napjainkra inkább „helyben tartási” funkciót lát el, és 2012-től részben külföldi kutatók magyarországi tartózkodásának elősegítését célozza meg²⁴²⁵²⁶.

A program az általunk létrehozott kategóriák közül tehát a hazacsábítás, újfoglaloztatás és helyben tartás körébe sorolható. A statisztikai adatokból és a célközönségből is kitűnik, hogy a program a külföldre emigráltaknak csak csekély részét tudja hazacsábítani, a kutatók közül azokat, akik munkássága eléri a megkívánt tudományos színvonalat. Ennek ellenére e kezdeményezések nemcsak hazánkban, de külföldön is igen fontosak. A magasan képzett migránsokban/remigránsokban rejlő fejlesztési lehetőségeket egyes szerzők kiemelten hangsúlyozzák (Martin – Radu 2011). Bár a gyakorlatban kevés ilyen működő projektet valósítottak meg idáig, hatásuk azonban mindenképp pozitívként értelmezhető (Smolineret al. 2012).

¹⁹ <http://gyerehaza.org> (letöltés dátuma: 2014. szept. 16.)

²⁰ http://www.eekh.hu/index.php?option=com_content&task=view&id=358&Itemid=1 (letöltés dátuma: 2014. szept. 15.)

²¹ 2011. évi CCIV. törvény a nemzeti felsőoktatásról http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100204.TV (letöltés dátuma: 2014. szept. 30.)

²² <https://www.youtube.com/watch?v=bcADBSbzRwY> (letöltés dátuma: 2012. szept. 5.)

²³ <https://www.youtube.com/watch?v=NDIXbfZ63ks> (letöltés dátuma: 2012. szept. 5.)

²⁴ <http://mta.hu/cikkek/palyazati-felhivas-129054>, (letöltés dátuma: 2012. szept. 5.)

²⁵ <http://mta.hu/lendulet/lendulet-fiatal-kutato-i-program-129955> (letöltés dátuma: 2014. szept. 15.)

²⁶ http://www.kfki.hu/~lazar/MTA_kozgyul_kepvis/2014/2napirend_koltsegvetesi_beszamolo_2013.pdf (letöltés dátuma: 2012. szept. 10.)

Az elvándorlás csökkentésére és a hazatelepedés motiválására tehát több magyarországi kezdeményezés is létezik. Kutatásunk eredményei szerint az interjúalanyaink véleménye, hogy ezek általában kevés számú emigránst vonzanak vissza, nagyobb tömegeket feltehetően például a komplexebb programok, illetve az anyaország gyorsabb gazdasági fejlődése lenne képes visszacsábítani. A Lendület program ugyanakkor viszonylag sikeres, mivel több célcsoportra is irányul: *„A hierarchia sok szintjén kell megvalósítani visszacsábítási lehetőségeket. Ez az egyetemistákra, a PhD hallgatókra, a poszt-doktorokra és a kutatókra egyaránt igaz. Épp ezért jó a Lendület Program, mert minden irányban hat.”* (Cs., kutató).

Az interjúalanyok a „Lendület Program” alapötletét – a magyar kutatók hazacsábítását – jónak találják, a kezdeményezés eredményességét viszont eltérően ítélik meg. Bár néhányan csak „pénzkidobásnak” és az emigránsok nagy számához képest viszonyítva csekély eredményűnek tartják, az interjúalanyok többsége egyetért a program fontosságával és céljaival: *„Akkor működik igazán egészségesen egy ország, ha minél több ember van, aki pár évet külföldön eltöltött. Bármely szakterületen fontos az a tapasztalat, nyelvtudás, új képességek, amiket külföldön megszereztek. Arról nem is beszélve, hogy össze tudjuk hasonlítani hazánkat más ország kultúrájával vagy társadalmával. Azt tapasztalom, hogy mindenki józanabban jön haza, és kicsit messzebből figyeli az eseményeket.”* (Cs., kutató).

Hiába léteznek azonban speciális programok a „magyar kutatói elit” hazahívására, a visszatéréssel kapcsolatos döntés számukra sem teljesen egyértelmű. A Lendület Program a biztos munkahely és kiszámítható karrierpálya, szakmai fejlődés biztosítása szempontjából viszont különösen előnyös: *„Kint hiába voltak velem megelégedve, hosszú távra nem tudtam biztosan tervezni, csak határozott szerződésem volt. Mivel nagy volt a fluktuáció, a helyem bizonytalan volt... Amikor a korábbi főnököm felajánlott egy állandó, vezetői pozíciót, sok egyéb dolog mellett úgy döntöttem, hogy hazajövök.”* (L., kutató). Általában a szakirodalomban (Cassarino, 2004) említett módon jellemző rájuk, hogy bizonyos mértékben megtervezik már kiutazás előtt a hazatérésüket: *„A mi szakmánkban egy szakmai kényszer a külföldi tapasztalatszerzés, az előrejutásban, szinte kötelezően elvárt.”* (L., kutató). A „hazacsábításon” kívül azonban a – hosszú távú – „reintegráció” szintén nagyon fontos az ismételt elvándorlás elkerülésére. Ezt a program a kutatók számára kedvező feltételek nyújtásával próbálja biztosítani: *„Külföldön is maradhattam volna, egy harmadik országba is jelentkezhettem volna... Magyarországon az adózási feltételek kedvezőbbek voltak.”* (Cs., kutató). Továbbá az életszínvonal viszonylagos megtartása is fontos eszköz e cél eléréséhez: *„A fogadó országban az életszínvonalunk bizonyos értelemben alacsonyabb volt, például a lakhatás itthon teljesen más... De ott már csak így élnek az emberek.”* (T., kutató).

Összegzés és javaslatok

A nemzetközi migrációs folyamatok a munkaerő-, tőke- és az információáramlás felgyorsulásának hatására egyre intenzívebbé válnak. Ezzel párhuzamosan világszerte növekszik a remigráció jelentősége. Európában, azon belül Magyarországon is lényegesen felgyorsult a munkaerő elvándorlása, amely súlyos társadalmi és gazdasági következményeket von maga után. Ennek ellenére a visszavándorlás és az ezzel kapcsolatos, különböző területi léptékű politikák kutatása csak viszonylag későn kezdődött el.

A visszavándorlás jelenségét világszerte több, különböző léptékű anyaországbeli nemzeti kezdeményezés hivatott a társadalmi és gazdasági fejlődés szolgálatába állítani. Európában viszont más kontinensekhez képest kevesebb a releváns, transznacionális vagy nemzeti szintű remigrációs politika. Kutatásunk eredményei szerint interjúalanyaink közül kevesen vettek részt visszavándorlást segítő programokban, és hátrányként érzékelték a nagyobb tömegeket érintő remigrációs intézkedések hiányát. A regisztrált egyetlen transznacionális területi léptékű programot (Marie Curie) az interjúalanyaink csak kevésbé ismerik. Akinek viszont ismerete van

erről, az előnyösnek tartja a külföldi szakmai elhelyezkedés, majd az anyaországba való visszatérés és karrierépítés szempontjából.

Szűkebb régiókban, Kelet-Közép-Európában, valamint Magyarországon a remigrációra irányuló nemzeti politikákat csak késve dolgozták ki, amelyek ráadásul egyelőre nem tekinthetők átfogó, jelentősebb finanszírozású programoknak. A létező nemzeti kezdeményezések zöme a „hazacsábítás”, az „újrafoglalkoztatás” és a „reintegráció” típusba tartozik, bár a „helybentartás” különböző típusai szintén egyre fontosabbá válnak. Jelentőségi sorrendben a munkaerőpiac speciális szegmenseire – kutatók, egészségügy – irányuló kezdeményezéseket, valamint az anyaország remigrációs lehetőségeiről való általános tájékoztatást, illetve aremigránsoknak való tanácsadást emeljük ki.

Az egyik legsikeresebb hazai kezdeményezésben, a Lendület programban részt vett interjúalanyaink a szűk célcsoportot említették a program hátrányaként, és fontosnak tartják a megnövekedett emigráció során kivándoroltak mind hatékonyabb hazacsábítására tett próbálkozásokat. Kutató interjúalanyaink határozott céllal, karrierjük építése, a jobb szakmai előrehaladás érdekében vándoroltak külföldre. Ők a kint tartózkodásuk időtartama alatt megtartották az itthoni magánéleti és munkahelyi kapcsolati hálójukat, így a hazatelepedésüket követően könnyebben, rögtön munkába tudtak állni.

Összességében megállapítható, hogy a remigráció és különösen a remigrációs politikák vizsgálata nem tekinthető a vonatkozó problémák nagyságához viszonyítva elégségesnek, emiatt további kutatások indokoltak. Kutatásunk eredményei rámutatnak, hogy Európában szükség lenne több, transznacionális szintű, komprehenzív remigrációs politikára, amely érdemben foglalkozna az európai államok közötti népességvándorlás különböző problémáival, illetve a kontinens egészét érintő „külső agyelszívással”. E célok elérése érdekében a meglévőnél jobban kiépült, vertikálisan és horizontálisan nagyobb mértékben összehangolt intézményrendszert javasolunk, kompetensebb intézményekkel. Európán belül nemzeti szinten szintén több, átfogóbb, az érintett jelentősebb szakpolitikákat – például munkaerőpiac, oktatás, egészségügy– komplex módon magukban foglaló politikát lenne szükséges megalkotni. A transznacionális és a nemzeti szintű politikák végrehajtása során pedig ügyelni kellene arra, hogy jól definiált céljaink és célcsoportjaink legyenek, biztosítva a hatékony információáramlást az egyes szereplők között. A célok közül – a „helyben tartásra”, illetve a „hazacsábításra” való erőteljes koncentráció helyett – a „reintegrációra”, valamint az „újrafoglalkoztatásra” kellene nagyobb hangsúlyt fektetni. A remigráció ugyanis csak így válik társadalmilag és gazdaságilag hasznosítható tevékenységgé a társadalom egésze számára. Végül soron pedig a „kapcsolattartás” típusa, vagyis a diaszpórák különböző erőforrásainak a fel- és kihasználása ugyancsak nagyobb hangsúlyt kellene, hogy kapjon. Ugyanis a legtöbb európai államnak korlátozottak a lehetőségei a munkaerő kivándorlását vagy ismételt elvándorlását „passzív” vagy „aktív” módon megátolni. Magyarországon szintén szükség lenne a remigrációval kapcsolatos átfogó, országos nemzeti politika megalkotására és megvalósítására. Az emigrációs tendenciák által kiváltott problémák súlya miatt az emigrációs-remigrációs folyamatokat hatékonyabban menedzselő intézményrendszer kiépítése javasolt, nagyobb anyagi támogatással.

Irodalom

BOROS L. (2010): A globális gazdaság környezeti és társadalmi konfliktusai. In: A globális gazdaság földrajzi dimenziói (Mészáros R. és munkaközössége). Budapest: Akadémiai Kiadó, 294–297.

BOROS L. – LADOS G. – HEGEDŰS G. – KOVÁCS Z. (2013): Kivándorlás okozta társadalmi és gazdasági problémák kezelése Kelet-Közép-Európában. *A Falu*, (28), 4. 21-31.

CASE EVIDENCE ON 'BRAIN GAIN' (2007): UNDP Capacity Development Action Briefs, 1.

- CASSARINO, J-P. (2004): Theorising Return Migration: The Conceptual Approach to Return Migrants Revisited. *International Journal on Multicultural Societies*, (6), 2.253–279.
- EGEDY, T. – KOVÁCS, Z. (2011): Budapest as a destination of migration: the view of transnational creative workers. *Hungarian Geographical Bulletin*, (60), 2.162-168.
- ESPON (2010): The ESPON 2013 Programme DEMIFER. Demographic and migratory flows affecting European regions and cities. Atlas of maps for Draft FinalReport.Luxembourg,35-36.
- GIANNOCOLO, P. (2005): Brain Drain Competition Policies in Europe: a Survey. Working paper.Bologna: University of Bologna, Department of Economics
- GÖDRI I. – FELEKI G. (2003): Elvándorló fiatalok? Migrációs tervek a magyarországi 18–40 évesek körében. *Korfa. KSH Népesedési Hírlevél*, (13), 5.1-4.
- ILLÉS S. – KINCSES Á. (2009): Migráció és cirkuláció. *Statisztikai Szemle*, (87), 7-8. 729-747.
- KOVÁCS, Z. – BOROS, L. – HEGEDŰS, G. – LADOS, G.(2013):Returning people to the homeland: tools and methods supporting remigrants in a European context. In: Lang, T. (ed.): Return migration in Central Europe: current trends and an analysis of policies supporting returning migrants. Forum IfL 21. Leipzig: Leibniz-Institut für Länderkunde, 58-94.
- LADOS G. – HEGEDŰS G.(2012): A re-migráció európai és hazai lehetőségeinek értékelése a munkaerőpiac szempontjából. In: Kockázat - Konfliktus - Kihívás: A VI. Magyar Földrajzi Konferencia, a MERIEXWA nyitókonferencia és a Geográfus Doktoranduszok Országos Konferenciájának Tanulmánykötete (szerk.: *Nyári D.*). Szeged: SZTE Természeti Földrajzi és Geoinformatikai Tanszék, 509-523. (http://geography.hu/mfk2012/pdf/Lados_Hegedus.pdf, letöltés dátuma: 2012. dec.2.)
- LOWELL, L. B. (2001): Policy Responses to the International Mobility of Skilled Labour. Geneva: International Labour Organization, International Migration Branch.
- LOWELL, L. B. – FINDLAY A. (2001): Migration of highly skilled persons from developing countries: impact and policy responses. Geneva: International Labour Organization, International Migration Branch.
- MARTIN, R. – RADU, D. (2012): Return Migration: The Experience of Eastern Europe. *International Migration*, (50), 6.109-128.
- OROZCO, M. (2002): Remittances and Markets. New Players and Practices. In: Lowell, L. B. – R. O. de la Garza (eds.): Sending money home: Hispanic remittances and community development. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 125-157.
- SMOLINER, S. – FÖRSCHNER, M. – HOCHGERNER, J. – NOVÁ, J. (2012): Comparative Report on Re-Migration Trends in Central Europe. Re-Turn, Vienna: Centre for Social Innovation.
- WICKRAMASEKARA, P. (2011): Circular migration: a triple win or a dead end? Global Union Research Network Discussion Paper No. 15. Geneva: International Labour Office.

TÉNYKÉP

Alpek B. Levente

A munkaerőpiaci-területi mobilitás vizsgálatának új dimenziói, kutatási módszerei és azok alkalmazása

A jelen írás egy olyan új kutatási/elemezési módszert, mobilitás értékelési modellt mutat be, amely segítségével feltárhatóak, értékelhetőek, rangsorolhatóak és térképezhetőek az egyes települések térbeli, mobilitási minőségei, ezáltal pedig feltárhatóak annak korlátozó faktorai, fejlesztési lehetőségei. A bemutatott eszköz alkalmazását a Dráva-mente leghátrányosabb helyzetű kistérségeinek példáján keresztül szemléltetjük, ezáltal világítva meg Magyarország egyik szubperifériája mobilitási problematikájának rendszerét.

Kulcsszavak: modell, mobilitás, munkaerőpiac, leghátrányosabb helyzetű kistérségek

JEL-kód: R23

Bevezetés

Bár hazánk munkanélküliségi rátája az elmúlt években csökkenő irányt vett, nem ritka, hogy egyes válságtérségekben a jelenlegi érték többszöröse fordulnak elő. Nógrád megye 18,7, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye 18,4 és Borsod-Abaúj-Zemplén megye 17,8%-os értékei (2011) válságos helyzetre utalnak, amely számoktól nem sokban marad el a Dél-Dunántúli Régió megyéi közül Baranya és Somogy sem (NFSZ). A belső foglalkoztatás alacsony szintje mellett felmerül a kérdés, hogy a fejlettebb foglalkoztatási centrumok (főleg megyeszékhelyek) megléte, illetve a napi munkavállalási célú ingázás felvállalása megoldást jelenthet-e a depressziós – sok esetben aprófalvas – hátrányos helyzetű térségek lakóinak. Más oldalról közelítve, a különböző frekvenciát térségekben megvalósuló közlekedésfejlesztési programok milyen mértékben növelhetik/változtathatják meg a települések mobilitási fokát? A fenntartható fejlődés égisze alatt további problémát jelent, hogy az érintett csoportoknak egyáltalán megéri-e költség és erőforrás pazarló módon a napi szintű ingázást felvállalnia, esetleg kénytelenek tudomásul venni, hogy még egy átfogóbb fejlesztés sem lenne képes olyan költség/időszintek elérésére, amellyel a vizsgált térség lakóinak pozíciója értékelhetően javulni tudna.

A mobilitás és a munkaerőpiac problematikájának kérdéskörével az ezredfordulót követően számos társadalomtudományi vizsgálat foglalkozott, értékelve a probléma egyes területi elemeit is. A közgazdaságtani megközelítések elsősorban azt vizsgálták, hogy milyen lehetőségek kínálóznak e különbségek feloldására nemcsak a munkaerő, hanem a tőke (a vállalkozások) térbeli átrendeződése, mozgása által (Cseres-Gergely 2004). A munkaerőről ismert, hogy éppen a legelmaradottabb térségek lakóinak nehezebb elszakadni lakóhelyükről. Kérdés viszont, hogy a vállalkozásoknak mennyire szükséges elmozdulniuk, és mennyire készek hátrányos helyzetű régiókba települni. Aligha várható, hogy a külföldi vagy akár a hazai tulajdonú vállalkozások áttelepülnek a leginkább elmaradott térségekbe, és így csökkennek a legfejlettebb és a legkevésbé fejlett régiók közötti különbségek. Tehát a munkaerő mobilitása döntő jelentőségű szempont.

A munkaerő területi mobilitását gátló tényezőket feltáró kutatások megerősítik a szubjektum súlyát a mobilitási döntések formálódásában. Kiemelik, hogy a helyváltoztatásból fakadó többletköltségek éppen azokat a térségeket terhelik – relatíve – a legnagyobb mértékben, amelyek munkavállalói fokozottan hátrányos helyzetben vannak (Kulcsár 2006.). A témát vizsgáló geográfusok kiemelt hangsúlyt helyeznek a munkaerőpiaci területi alkalmazkodás képességének elemzésére. Felhívják a figyelmet arra, hogy a napi szintű ingázás szerepe

kiemelkedő, elsősorban az aprófalvakban élő népesség mindennapjaiban, amelyet fokozott mértékben a helyzet határoz meg (például a foglalkoztatói központok távolsága). Utalnak továbbá arra, hogy bár a mobilitási lehetőségek bővítése előremutató lépés lehet a területi kiegyenlítődés elősegítésében, annak költségessége miatt fejlesztésének mindenképpen kiterjedési korlátai vannak, különösen akkor, ha figyelembevételre kerül az ingázó munkaerő számos versenyhátránya a rendelkezésre álló helyi álláskeresőkkel szemben (Keresztes 2006).

Melyek azok a szempontok, amelyek egy, a kérdést csoportspecifikusan közelítő modell tekintetében beépítésre kell, hogy kerüljenek? Milyen fokú objektív mobilitás érhető egyáltalán el?

A jelen írás módszertani megoldásainak tesztelésére a dráva-menti leghátrányosabb helyzetű (LHH-s) kistérségek (Csurgói, Barcsi és Sellyi kistérség) által alkotott szubperiféria elemzésén keresztül kerül sor. Az itt bemutatni kívánt megoldás általános alkalmazhatóságának gyakorlati tesztelésére, illetve a leghátrányosabb helyzetű munkanélküliek mobilitási kérdésének értékelésére ezen LHH-s kistérségek fokozottan alkalmas területnek ígérkeztek. Amellett, hogy a magyarországi foglalkoztatási válságtérség részét képezik, megfigyelhető egy nagyváros (Pécs) esetleges foglalkoztatási centrumként történő funkcionálása és elhelyezkedésének / elérhetőségének szerepe a helyiek munkavállalási célú ingázásának adottságaiban. Mivel mindhárom választott kistérség területén az országos átlagtól kiugró munkanélküliségi adatok tapasztalhatóak, a mintatárség kiválóan alkalmas arra, hogy a célcsoport problematikája érzékletesen (súlyuk a vizsgált térségben az országos átlag feletti) kerülhessen vizsgálatra.

Jelen elemzés célja, hogy a korábban alkalmazott 'mobilitási fokok átlaga' (MFÁ) indexre és az újonnan számított 'korrigált mobilitási indexre' (KMI) építve olyan általánosítható modellt mutasson be, amely segítségével:

- plasztikusan szemléltethető és értékelhető az egyes térségek objektív és szubjektív (csoport specifikus) mobilitási foka,
- feltárhatóak a vizsgált térség munkavállalási (vagy egyéb) célú ingázás tekintetében vett térszerkezeti sajátosságai,
- elemezhetőek a különböző utazástámogatási rendszerek mobilitásra gyakorolt hatásai,
- követhetőek a peremfeltételek esetleges változásai

a választott mintatárségben.

Az írás alapvető célja, egy a korábban már az elemzésekben haszonnal alkalmazott indexrendszer általánosíthatóvá, és ezáltal szélesebb körben alkalmazható modellé alakítása.

Kutatási módszerek

A kutatás primer és szekunder forrásokra egyaránt épít. Előbbiek között a foglalkoztatási viszonyok térszerkezetének feltárásához a KSH népességszám és munkanélküliségi/foglalkoztatási adatai kerültek felhasználásra. Az elemzés épít továbbá a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat településsoros adataira is. A modellben alkalmazott tér/idő mátrixok értékei a vizsgált közlekedési eszköz függvényében eltérő adatbázisokból kerültek leválogatásra. A személygépjárművel történő ingázás vizsgálatakor a GoogleMaps útvonaltervező paraméterei adták a függvények változóinak konkrét értékét, míg atomegközlekedési alternatíváknál (busz és vasút) a kapcsolódó menetrendi adatbázisok (www.volán.hu, www.mav.hu) szolgáltak információkkal.

Bár a kutatás elsődleges célja egy, a mobilitási viszonyok térképezésére alkalmas, a területi problémákhoz igazítható módszertani apparátus és annak exceles támogatásának kidolgozása volt, a mintatárségen való teszteléshez primer adatfelvétellel, kérdőíves felmérésre is sor került. Ebben a vizsgált térség közfoglalkoztatottainak köre vett részt, az íveket több mint 200 fő töltötte ki. A modell paraméterezéséhez ezen válaszok, illetve a közfoglalkoztatottakkal,

munkaerőpiaci szakemberekkel folytatott interjúk anyagai is felhasználásra kerültek. A kérdőívek digitális rögzítése MS Access 2013 adatbázis kezelő szoftverrel történt.

Az adatbázis építést követően a modell peremfeltételeinek körvonalazása, illetve matematikai hátterének kidolgozása a következő lépéseken keresztül zajlott:

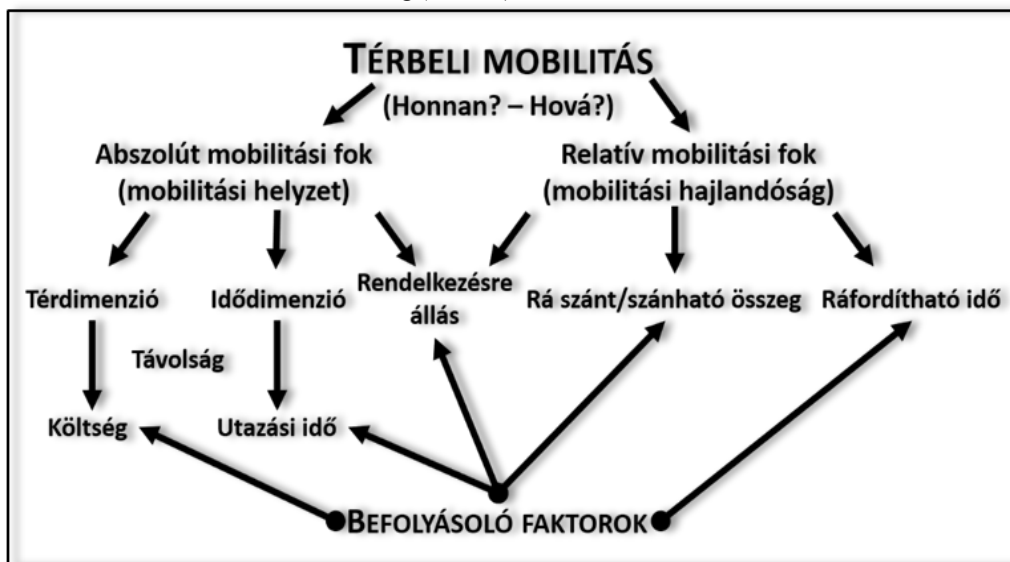
- A domináns mobilitási faktorok definiálása
 - Abszolút mobilitási fok tényezőinek meghatározása
 - Relatív mobilitási fok tényezőinek meghatározása
- A faktorok számszerűsítése
- A releváns tényezők modellbe építése
- A számítások elvégzését megkönnyítő excel modul megalkotása
- Tesztelés, térképezés

A grafikai megjelenítésben vektoros (Corel Draw X6) szerkesztőprogramot, illetve diagramszerkesztő szoftvereket (az MS Excel 2013 mellett Libre Office 3.6) használtunk. A térinformatikai feladatok megoldása QGIS 2.4.0 (Quantum GIS) programmal történt.

Eredmények

A domináns mobilitási faktorok definiálása és alakulásuk a leghátrányosabb helyzetű munkavállalók csoportjában

A mobilitás problémarendszere – többek között – két dimenzió, az abszolút és a relatív mobilitási fok mentén közelíthető meg (1. ábra).

1. ábra: Az álláskeresői mobilitás faktorainak rendszere

Forrás: saját szerkesztés

A csoport körében végzett kérdőíves felmérés rámutatott, hogy – feltételezve, az adott alternatíva rendelkezésre állását – a mobilitás szempontjából a relatív költség- és időfaktorok léptek föl a legerősebb korlátozó, differenciáló tényezőkként. Előbbi tekintetében különösen alacsony határértékek adódtak, amelyek csupán a csoport anyagi helyzetének ismeretében értelmezhetőek. A vizsgálat tapasztalatai megerősítették, hogy az LHH-s térségek munkanélkülieinek csoportja az álláskeresők körén belül is az egyik legrosszabb anyagi helyzetű réteget képviseli, több mint kétharmaduknak a mindennapos megélhetés is gondot jelent. A

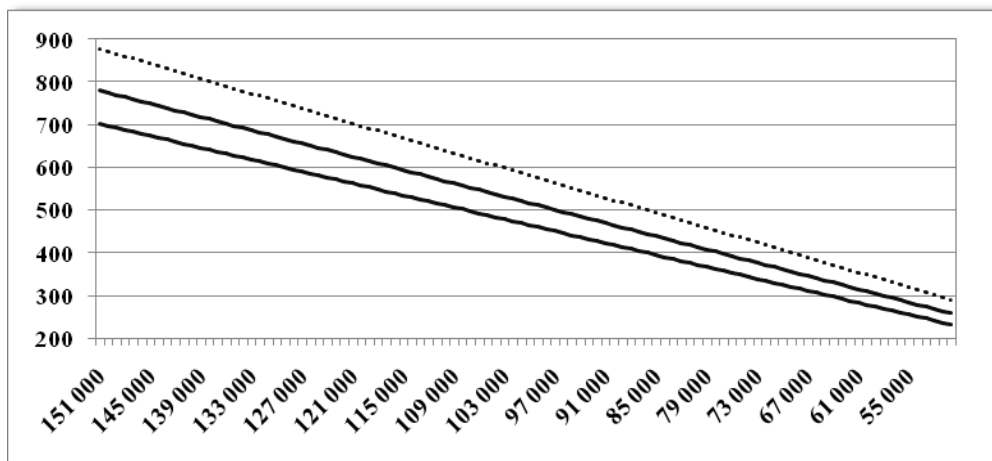
problémát fokozta, hogy a magasabb munkanélküliségi rátákkal jellemezhető településeken (amelyek dominánsan frekvenciáltabb helyzetűek is), az elszegényedés foka még magasabb, azaz az ingázás érdekében felvállalható áldozat mértéke (alacsonyabb jövedelemből többet kellene feláldozniuk) is magasabb küszöbértékeket mutatott. A csak minimális kiadásokra költeni tudók esetében pedig különösen erős korlátozó faktorként lép elő az utazási költség, amelyet saját erőből, még akkor sem tudnak ellentételezni, ha a mobilitási szándék fennáll. Megoldást e tekintetben a munkával megszerzhető fizetés sem jelent, mivel az LHH-s térségek munkanélkülieinek körében tapasztalható általános képzetlenség és a kompetenciák nem megfelelő foka mellett elnyerhető minimálbéres állások nem képesek az utazás költségeit ellensúlyozni. Abban az esetben ugyanis, ha az álláskereső ezen költségelemet csupán a munkával megszerzett fizetéséből kívánna rendezni, a 15 ezer forintos tapasztalt lélektani határ fölött – minimálbérrel számolva – maximum nettó 45 ezer forintos jövedelemmel kellene beérnie. Ez az érték pedig alig haladja meg a közmunkában szerzhető összeget, sőt az általános szociális segély mértékénél sem nagyobb annyival, hogy az egyéb terhek felvállalását (pl. az utazás fáradalmait) ellensúlyozza. Nem véletlen tehát az sem, hogy az LHH-s térségek dominánsan közmunka-jövedelemre számító munkanélküliei esetében a mobilitási szándék alacsony fokú.

A probléma komolyságát fokozza az ingázás időfaktora, amely, bár a költségelemnél rugalmasabb határ (a szabadidő csökkenése később válik létkérdéssé, mint a jövedelemé), kölcsönhatás mechanizmusain keresztül mégis a frekvenciált térségek abszolút és relatív mobilitási foka ellen hat. Ezen elem tekintetben különösen erőteljes gátat szab, hogy a fejlesztés lehetőségei jóval korlátozottabbak. A költségtényező két alapvető akadályt állít az álláskereső elé. Egyfelől maga az idővesztés a hétköznapi teendők ellen hat, azaz csökkentik a háztáji kertgazdaságokra, illetve a családra fordítható erőforrásokat, másfelől az órabért erodálja. Ha az LHH-s térségben élő munkanélküli esélyeinek javítása céljából zöldség- és gyümölcsstermesztésben tevékenykedik, ideje nagy részét felemészti a kert munkálatai. Ha emellett még bejárást is felvállal, akkor vagy egyáltalán nem fordít időt pihenésre (ezáltal teljesítménye és állásának megtartási esélye folyamatosan csökken), vagy elhanyagolja a kertjét. A háztáji állattartás a növénytermesztésnél is fokozottabb korlátozó tényezőként léphet elő, mivel annak kvázi 24 órás időigénye, illetve egész éves feladatai a távolabbi munkavállalást gyakorlatilag ellehetetlenítik. Akkor, ha az álláskereső családos, a gazdálkodás mellett a gyermeknevelés is időkorlátozó faktorként lép elő. Az LHH-s térségek fokozottan hátrányos szociális helyzetű álláskeresői esetében – ahogy az jelen felmérés eredményiből is adódott – a gyerekszám az országos átlag fölött alakul (néhány településen elérte 3 gyermeket/fő), sőt közel egyharmadot tett ki az egyedülálló szülők köre is. A nehézségeket fokozza, ha a gyerekek eltérő korban vannak (pl. óvodás, általános iskolás, középiskolás), mivel ekkor az egyes „események” összehangolása külön terhet jelent a szülőknek. Nem meglepő tehát, hogy az időtényező is viszonylag rugalmatlan faktorként szerepel. A kérdőíves felmérés rámutatott, hogy az elfogadható ingázási idő kategória felső határa 120 percre tehető. Kedvezőnek a 30 perc alatti, a többség által még felvállalhatónak pedig a 60 perc alatti oda-vissza útidők bizonyultak.

Ezt a hatást csak tovább fokozza, hogy az utazási idő a munkaidő relatív növekedésén keresztül (ha az ingázás időtartamát kvázi a munkavégzésre fordított befektetésként értelmezzük) órabér csökkentő hatást generál. Nettó 60 ezer Ft körül alakuló minimálbérnél például 20 ezer forint utazási költség és 2 órás ingázási idő (ami messze nem elképzelhetetlen, ahogy arról a későbbiekben esik majd szó) esetén az órabér:

$$\frac{60000 - 20000(\text{utazási költség})}{21,5 \text{ nap} \times 10 \text{ óra} (8 \text{ óra} + 2 \text{ óra ingázás})} = 186 \text{ Ft} \text{ (bruttó bér esetén 339,5 Ft)}$$

Amennyiben az utazási költség vagy az alap havibér változik, az órabér az alábbi ábrán látható módon alakul (2. ábra).

2. ábra: Az órabér változása a jövedelem, illetve a munkaidő alakulásának függvényében 21,5 munkanappal, illetve 215 (2 óra ingázás, egyenes vonal), 193,5 (1 óra ingázás, szaggatott vonal) és 172 munkaórával számolva (pontozott vonal)

(tengelyek felirata: y:órabér (Ft), x: havi jövedelem (Ft))

Forrás: saját számítás

Mindezekből az következik, hogy abban az esetben, ha valaki egy órás utazás felvállalása mellett a minimálbérnek megfelelő órabért akarna elérni, 123 ezer forintos, illetve ha két órás ingázást vállal, akkor 137 ezer forintos bruttó bért kellene kapnia. A startmunka-programban megszerezhető bér (48 ezer Ft) esetén 74, illetve 80 ezer forint fölötti, a segélynél (23 ezer Ft) pedig 48, illetve 51 ezer forintos nettó jövedelemért érdemes az ingázáson elgondolkodni, amely alternatívák közül csak az utóbbi kettő helyezkedik el a nettó minimálbér alatt, mégpedig 12, illetve 9 ezer forinttal. Ezen statisztikai alapon adódó határértékeket a kérdőíves tapasztalatok némiképp felülírták, a megkérdezettek az ingázás felvállalhatóságának felső költséghatárt 30 ezer forintra, a „középsőt” 10 ezer forintra helyezték. Kedvezőnek az 5000 forint alatti ingázási költséget vélték.

A faktorok számszerűsítése, modellbe építése

A modell futtatásának vázát a terület egyszerűsített ingázási gráfjai adták, amelyek csúcsait a vizsgált kistérségek települései, illetve a foglalkoztatási centrumként funkcionáló (esetlegesen funkcionálni képes) települések képezték. Utóbbi települések kijelölése kettős megközelítéssel történt. Egyfelől objektív paraméterek (50 ezer lakos fölötti, 50 km-nél közelebbi, kiemelt közigazgatási vagy lokálisan kiemelkedő súlyú település) alapján kerültek leválogatásra a különböző városok, amely kör később az interjúk tapasztalatai alapján szűkült vagy bővült. Az íveket képező ingázási folyosók leválogatása „minimum-elven” történt, azaz azon irányok kerültek rögzítésre, amelyeken a költség- és időtényezők együttese az álláskeresőtől a lehető legkisebb áldozatvállalást követeli meg. Ennek megfelelően diszpreferáltak voltak a fizetős és a „kerülő” utak, azonban a nagyobb utazási távolságot el lehetett fogadni abban az esetben, ha a vonatkozó irány jelentős időt takarít meg a munkába járóknak.

A modell változóit a költség- és időtényezők értékei képezik, amelyek közül előbbi tekintetében egy támogatásos és egy támogatásmentes forma került beépítésre. A támogatás vonatkozásában két változtatható paraméter került definiálásra:

- Mt% – amely meghatározza, hogy a támogatás maximum az utazási költségek hány %-ra terjedhet ki.
- Mössz – amely pedig rögzíti, hogy a támogatás összege maximum mekkora lehet.

A relatív mobilitási fokot a következő változók vitték a modellbe:

- Ktg_n – n-edik költségkorklát (jelent esetben Ft-ban, de a pénznem választás a modellen belül szabadon történhet), amely határértékek csoportspecifikus (kérdőívesen felmért) „lélektani” határokat képeznek a költségelem tekintetében
- Ktg_v – végső költségérték (szintén Ft-ban), az a szint, amelynél az adott eszköz mobilitási foka kvázi olyan, mintha nem is állna rendelkezésre
- T_n – n-edik időkorklát (percben), amelyek szintén csoportspecifikus „lélektani” határokat képeznek, az időtényező (ingázásra fordított maximális idő naponta) formájában
- T_v – végső időérték (percben), az a szint, amelynél a adott eszköz mobilitási foka kvázi olyan, mintha nem is állna rendelkezésre

A vizsgált leghátrányosabb helyzetű munkanélküliek csoportjában ezen paraméterek – ahogy arról korábban esett szó – az alábbiak: $Ktg_1=5000$, $Ktg_2=10000$, $Ktg_v=30000$, $T_1=30$, $T_2=60$, $T_v=120$.

A modell a következő függvény segítségével számolta ki a települések költség alapértékét (KAérték):

$$Ktg_{település} \leq Ktg_1 \leftrightarrow 4 - \frac{x}{Ktg_{település}} @ Ktg_{település} \leq Ktg_2 \leftrightarrow \frac{Ktg_1}{Ktg_2 - Ktg_1} + 3 - \frac{x}{Ktg_2 - Ktg_1} @ Ktg_{település} \leq Ktg_v$$

Hasonló módon történt az idő alapértékek (TAérték) számítása is:

$$T_{település} \leq T_1 \leftrightarrow 4 - \frac{x}{T_1}$$

$$T_{település} \leq T_2 \leftrightarrow \frac{T_1}{T_2 - T_1} + 3 - \frac{x}{T_2 - T_1} @ HaT_{település}$$

$$T_{település} \leq T_v \leftrightarrow \frac{2T_v}{T_v - T_2} + 2 - \frac{2x}{T_v - T_2}$$

A kapott KAértékek és TAértékek összeadásával megkapható a települések tisztított mobilitási foka (tMF), amelyből már számítható egy MFÁ- index. Ahhoz azonban, hogy a modell a valósághoz még közelebb kerüljön, az egyes tMF értékeket korrigálni szükséges. A korrekcionál alkalmazott értékeket az alábbi mátrix foglalja össze (1. táblázat).

1. táblázat: Az tMF értékekre alkalmazott korrekciós értékek a település KAértékeinek és TAértékeinek függvényében

Település KAértéke	Település TAértéke			Korrekciós értékek
	<1	3-1	3<	
>3	+2	+3	+4	Korrekciós értékek
3-2	+1	+2	+3	
2>	0	+1	+2	

Forrás: saját szerkesztés

A mobilitási fokok esetében összesítve az alábbi mátrix segítségével történik az egyes települések értékelése (2. táblázat).

2. táblázat: A lakosság mobilitási fokának alakulása a közlekedési eszközök elérhetősége, az utazási idő és az utazási költség viszonylatában

Utazási költség	Közlekedési eszköz			Nem elérhető, vagy = T_v, Ktg_v
	Elérhető			
	a relatív utazási idő hosszú T_2 és T_v között	a relatív utazási idő elfogadható T_2 és T_1 között	a relatív utazási idő rövid $\leq T_1$	
Relatíve alacsony $<Ktg_1$	közepes mobilitás $tMF+2$	jó mobilitás $tMF+3$	kitűnő mobilitás $tMF+4$	zéró, vagy annak tekinthető mobilitás 0
Még megfizethető Ktg_1 és Ktg_2 között	rossz mobilitás $tMF+1$	közepes mobilitás $tMF+2$	jó mobilitás $tMF+3$	
Relatíve magas Ktg_2 és Ktg_v között	zéróhoz közeli mobilitás $tMF+0$	rossz mobilitás $tMF+1$	közepes mobilitás $tMF+2$	

Forrás: saját szerkesztés

Az így kapott, korrigált értékeket ($korrMf_{xi(y)}$) minden relevánsnak vett közlekedési eszköz (jelen esetben személygépjármű) és viszonyítási irány (releváns foglalkoztatási központ) tekintetében egy táblázatban történő összesítést követve, átlagolva kapható meg az fMFÁ-értéke.

Az fMFÁ-modell megmutatja, hogy – feltételezve az adott eszköz teljes körű rendelkezésre állását (azaz, hogy mindenki számára elérhető, amennyiben rendelkezésre áll a településen) – mennyire kedvező az adott település objektív elérhetősége, vagy fordítva, mennyire erőteljes a település frekvenciája. A nagyobb értékek jobb mobilitási lehetőségekre és kisebb fokú frekvenciára utalnak. Azaz minél magasabb az fMFÁ-érték, a munkavállaló számára az ingázási lehetőség annál jobban biztosított.

Az MFÁ (hagyományos Mobilitási Fokok Átlaga index) és az fMFÁ (folyamatos Mobilitási Fokok Átlaga modell) közötti alapvető különbségek az alábbiakban foglalhatóak össze:

- Felbontása messze meghaladja az MFÁ index által kínált értékekét, mivel azzal ellentétben nem diszkrét pontokkal, hanem a határértékek közötti tartományokban függvénykapcsolatokkal számol.
- Paraméterezése nyitottabb, így gyakorlatilag minden peremfeltétel (költség- és időkorlátok) közvetlenül a vizsgált problémakörhöz és csoporthoz igazítható.
- Attól függően, hogy az összegzésben mely alternatívákat válogatjuk le, természetesen az fMFA is lehetőséget biztosít az MFÁ-nál alkalmazott következő típusok számítására:
 - Első alternatíva (fMFÁ₁): Egyetlen közlekedési eszköz esetében sem számol utazási támogatással.
 - Második alternatíva (támogatásos fMFÁ₂): A tömegközlekedési eszközök esetében 86%-os, de 30 ezer Ft-ot nem meghaladó támogatással számol.
 - Harmadik alternatíva (vegyes fMFÁ₃): A tömegközlekedési eszközök esetében a támogatás nélküli és a támogatásos formát is figyelembe veszi
- Lehetőséget biztosít modellezésre, azaz értékelhető a segítségével a mobilitási fok területi változása:
 - Amennyiben a vizsgált csoport költségek, vagy időkorlátok tekintetében vett ingerküszöbei módosulnak (módosulnának)
 - Ha a közlekedési eszközönként vett utazási költség csökken, vagy nő.
 - Ha az egyes alternatívák utazási ideje változik.

- Ha utazástámogatási rendszer kerül bevezetésre, abszolút értékes, %-ban meghatározott, rögzített vagy lebegő maximumos formában.
- Amennyiben egy vagy több beruházás révén új foglalkoztatói központok, vagy közlekedési alternatívák jelennek meg.

Az MFÁ-hoz hasonlóan az fMFÁ esetében is lehetőség van a szubjektum (az eszköz szubjektív elérhetőségének) beépítésére a modellbe, amely érték az fKMI-t adja (folyamatos Korrigált Mobilitási Index). Fontos ez azért is, hiszen hiába kiváló a fenti paraméterek tekintetében például a buszközlekedés, amennyiben az az ár és utazási időn kívül egyéb okokból (például nem megfelelő menetrend vagy minőség, egyéni preferenciák) nem, vagy nem megfelelően elérhető az adott csoport számára. A korrigált index esetében ezt a közlekedési eszközök elérhetőségi gyakoriságával ($K_e/K_{össz}$) történő korrekcióval lehet megjeleníteni. A fentiek szerint a korrigált mobilitási indexet az alábbi képlet alkalmazásával lehet megkapni:

$$KMI = \frac{\sum_{i=1}^a \frac{K_e}{K_{össz}} \times \left[\text{korrmf} \right]_{(y)}}{n}, \text{ ahol}$$

- KMI → a korrigált mobilitási index
- K_e → azok száma, akiknek az adott eszköz rendelkezésére áll
- $K_{össz}$ → az adott településen a felmérésben részt vettek száma
- $Mf_{xi(y)}$ → az adott eszköz (x) mobilitási foka a vizsgált településen (i) viszonyítási irányonként (y).
- n = a vizsgált eszközök száma

A kérdőívek digitális rögzítése az MS Access adatbázis kezelő szoftverrel történt. A grafikai megjelenítésben vektoros (Corel Draw X6) szerkesztőprogramot, illetve diagramszerkesztő szoftvereket (az MS Excel 2013 mellett Libre Office 3.6) használtunk. A térinformatikai feladatok megoldása QGIS 2.4.0 (Quantum GIS) programmal történt.

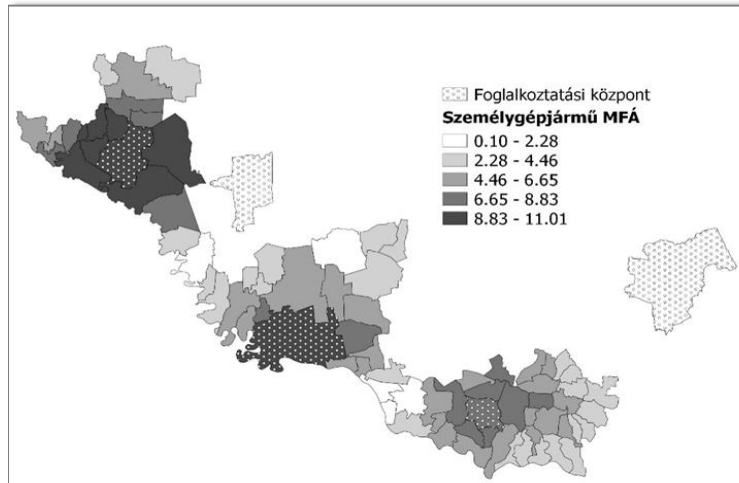
A számításokat megkönnyítő excell tábla kidolgozása

A modell gyors futtatásához és a számítások könnyű elvégzéséhez fontos szempont volt egy olyan excellel is futtatható program kidolgozása, amely az inputadatok megadása után automatikusan szolgáltatja a vizsgált térség megfelelő településeinek MFÁ-értékeit, és annak különbözőváltozatait.

További szempontként szerepelt, hogy a BSc és MSc képzésben résztvevő hallgatók, illetve a mobilitás kérdéskörét érintő kutatók számára egy felhasználóbarát felület álljon rendelkezésre. Az eredmények képletezését követően a céloknek megfelelően az excell tábla több periódusú (részben egyetemi hallgatók körében végzett) tesztelésére is sor került.

A bemutatott kutatási módszer alkalmazása a dráva-menti térség mobilitási viszonyainak feltárására

A modell segítségével több dimenzió mentén specifikálható az MFÁ értékek számítása. Az elemzésben jelen estben a személygépjármű, illetve a támogatásmentes alternatíva került kalkulálásra. A határértékeket a korábban közölt idő és költségkorlátok adták (3. ábra).

3. ábra: A Csurgói, Barcsi és Sellyei kistérségek személygépjárműre számolt MFÁ értékei
 Forrás: saját számítás

A térség foglalkoztatási központjai közé elsősorban a kistérségi központok (Csurgó, Barcs, Sellye), az 50 ezer fős határt többszörösen meghaladó Pécs és egy helyi jelentőségű munkaerő vonzó település (Nagyatád) sorolódott. A vizsgált térségben a Sellyei kistérség relatíve is kedvezőtlen helyzete kézzelfoghatóan látható. Míg a többi kistérség belső foglalkoztatási központja felé a személygépjárművel történő bejárás némiképp kedvezőbb (kivételt ez alól a Barcsi kistérség leszakadó peremei képeznek), addig Sellye esetében ez, elsősorban az (térség többi kistérségéhez képest is) aprófalvas, fragmentált, perifériaközpontú települések által alkotott struktúra következtében nem mondható el. Jellemző erre a területre, hogy a – saját foglalkoztatási potenciálja révén – egyébként versenyelőnyben lévő központok közül Sellye MFÁ értéke mindössze 7,13-at ért el (messze lemaradva Barcs 10,46-os és Csurgó 10,79-es hasonló adatától). A Sellyei kistérség, annak ellenére, hogy a térség többi kistérségnél kevésbé szélsőséges MFÁ értékekkel bír, jól szemlélteti azt a gyűrűs szerkezetet, amely az egy központ által dominált munkaerőpiaci vonzaskörzetek mobilitási térstruktúrájára jellemző (periféria felé csökkenő MFÁ értéklépcső). A Barcsi kistérség a központi és kistérségi átlagos MFÁ-t tekintetében is közepes-gyenge mobilitási pozíciót foglalt el. Amellett, hogy a közlekedési hálózat ebben a kistérségben kompaktabb, meglepő hogy több település MFÁ értéke feltűnően alacsony. Ezek közé tartozik Homokszentgyörgy is, amely falu 1,92-es MFÁ-ját elsősorban a Nagyatádtól vett relatív elzártságának köszönheti. A legjobb mobilitási helyzetben a Csurgói kistérség található, amely a központ jobb elérhetősége mellett abból táplálkozik, hogy a területről még egy jelentősebb foglalkoztatási központ Nagyatád is jól elérhető.

Pécs hatása, bár méretéből kifolyólag egyértelmű potenciális foglalkoztatási központ, a kapott MFÁ értékekben alig érzékelhető módon jelenik meg. Ez elsősorban a vizsgált csoport relatív mobilitásával függ össze, hiszen a megjelölt költség és időhatárértékek mellett még a Sellyei kistérségről történő bejárás sem kifizetődő. Különösen igaz ez a – Pécshez képest – még frekvenciátalabb pozíciójú Csurgói és Barcsi kistérségek településeire.

Következtetések

Jelen kutatás célja egy, a települések foglalkoztatási szempontból vett relatív (csoport specifikus) mobilitási fokát mérő módszertan kidolgozása és tesztelése, amelynek bázisát a leghátrányosabb helyzetű állás keresők körében végzett kérdőíves felmérés, illetve interjú adatfelvétel képezte. A kutatás során meghatározásra kerültek a munkaerőpiaci mobilitás

domináns befolyásoló faktorai, amelyek a modell számszerűsítésének alapját képezték. Az eszköz alkalmazásának megkönnyítésére az input adatokat feldolgozó excel tábla került kidolgozásra.

A módszertan tesztelésére a dráva-menti térség három leghátrányosabb helyzetű kistérsége estében került sor. Ennek keretében az elemzés rámutatott a terület belső – a vizsgált csoport relatív mobilitási fokán alapuló – mobilitási térszerkezetének struktúrájára, a Sellyei kistérség kedvezőtlen és a Csurgyói kistérség kedvezőbb pozíciójára.

A kidolgozott módszer – primer kutatással támogatva – alkalmas a probléma orientált paraméterezést követő mobilitási fok mérésre, társadalmi csoport specifikus vizsgálatok elvégésére, az utazási költség és idő változásainak hatásmechanizmusainak, az utazási támogatások bevezetésének eredményességének, a foglalkoztatási központok és közlekedési alternatívák fejlesztésének/fejlődésének – megelőző – modellezésére, számszerű értékelésére és térképezésére. Így az eszköz használható mindazoknak, akik a mobilitás problémarendszere iránt kutatóként, szakdolgozatírás előtt álló hallgatóként vagy laikusként érdeklődnek.

Irodalom

CSERES-GERGELY ZSOMBOR (2003): *Közelkép. Munkaerőpiaci egyenlőtlenségek és földrajzi mobilitás Magyarországon*. <http://econ.core.hu/doc/mt/2003/hun/kozelkep.pdf> 171 p.

KERESZTES LÁSZLÓ LÓRÁNT (2006): A munkaerő-piaci (területi) alkalmazkodás képessége Baranya megye falvaiban. *Modern Geográfia*, 2006/1., pp. 1-13.

KULCSÁR GÁBOR (2006): A munkaerő területi mobilitását akadályozó tényezők. *Esély* 2006/3. pp. 61-84.

Elektronikus források

- Vasúti közlekedéssel kapcsolatos adatok: <www.mav.hu> (utolsó letöltés: 2014. szeptember 25.)
- Buszközlekedéssel kapcsolatos adatok: <www.volán.hu> (utolsó letöltés: 2014. szeptember 25.)
- Központi Statisztikai Hivatal: <<http://ksh.hu/>> (utolsó letöltés: 2014. szeptember 25.)
- Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat: <www.afsz.hu> (utolsó letöltés: 2014. szeptember 25.)
- GoogleMaps: <<https://map.google.hu>> (utolsó letöltés: 2014. szeptember 25.)

Bogárdi Tünde**Jövőorientáció-vizsgálat a dél-hevesi fiatalok körében**

A tanulmány célja a dél-hevesi belső periféria fiataljai továbbtanulási, munkavállalási, családalapítási terveinek, illetve – kiemelten – migrációs szándékuk vizsgálata. Az empirikus kutatás a járásközpontban található egyetlen középiskolában (Heves), illetve három falu (Átány, Kömlő, Tiszanána) általános iskoláiban zajlott. Eredményeképp felvázolható, hogy e hátrányos helyzetű térség leendő fiatal felnőttei milyen jövőképpel rendelkeznek.

Kulcsszavak: el-, illetve kivándorlási szándék, jövőkép, belső periféria
JEL-kód: J62, J13, P25

A dél-hevesi belső periféria

Hazánk perifériális, félperifériális helyzetben lévő térségeinek sorvadása nem az elmúlt évtizedek következménye. A közel 40 évnyi államszocializmus vidék-ellenes politikája, a téjesztetés, illetve az urbanizációs folyamatok hatalmas károkat okoztak. Majd a helyzetet tovább rontotta az is, hogy a rendszerváltozáskor megszűnt a munkahelyek körülbelül 1/3-a. Ennek következtében rendkívüli mértékben fokozódott a – korábban hivatalosan nem is létező – munkanélküliség. Napjainkra – bár a hanyatlás nyilván nem általánosítható, hiszen vannak jól prosperáló vidéki térségek is – a kilátástalanság, jövőkép-nélküliség eluralkodása jellemzi falvaink jelentős hányadát. Számos település esetében csak azért nem mondhatjuk, hogy az elnéptelenedés, kihalás lesz a falu sorsa, mert az ottani nyomor újratermeli önmagát.

Mindez az Észak-magyarországi tervezési-statisztikai régióban elhelyezkedő, de emellett egy speciális marginális alföldi térségnek is tekinthető dél-hevesi belső perifériát is jellemzi.

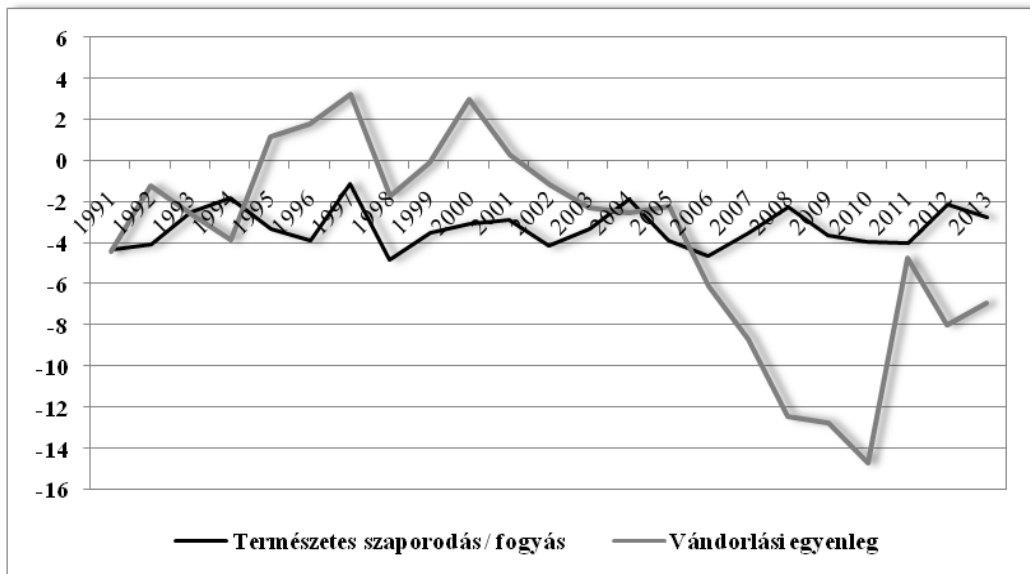
1. táblázat: Lakosság szám 1870-2011 (fő)

		Észak-magyarországi régió	Heves megye	Hevesi járás (dél-hevesi térség)
Jelenlévő összes népesség	1870	712 932	205 146	31 975
	1880	700 429	203 338	33 951
	1890	776 644	227 156	37 377
	1900	878 301	249 354	41 323
	1910	962 529	275 181	44 489
	1920	1 013 095	292 290	47 176
	1930	1 097 677	312 085	49 906
	1941	1 163 401	319 043	50 270
	1949	1 161 651	316 273	50 743
	1960	1 308 834	347 856	49 881
Állandó népesség	1970	1 366 707	344 498	45 958
	1980	1 419 414	353 766	42 380
	1990	1 355 085	339 376	39 079
	2001	1 297 596	325 132	37 480
	2011	1 214 399	310 192	36 353

Forrás: a népszámlálási adatok alapján saját szerkesztés

Az Észak-magyarországi régió és Heves megye lakosság száma 1980-ig növekedést mutat, azonban az akkori népszámlálási adatokhoz viszonyítva a régió lakosságának közel 15%-át, a megye pedig több mint 10%-át elveszítette (*1. táblázat*).

A dél-hevesi térség falvainak többsége az 1930-as, 1940-es években érte el a demográfiai csúcsot, az akkori népesség közel 30%-a „tűnt el” azóta. Az itt található települések többségét tehát 1949 óta a lakosság szám folyamatos csökkenése jellemzi. A legjelentősebb népességvesztést Zaránk, Pély, Átány és Tarnaszentmiklós szenvedte el. Zaránknak 1930-ban közel 1400 lakosa volt, amely 2011-re harmadára csökkent (nem érte el a 440 főt), Pély és Átány lakosságának több mint felét veszítette el, Tarnaszentmiklós pedig szintén közel 50%-os csökkenést könyvelhet el. Emellett a térségben volt található Szarazbó, amely lakossága a II. világháború előtt 350-400 főt tett ki. Az egykor kéttantermes iskolával rendelkező uradalmi birtok lakossága a front megérkezésekor a közeli falvakba menekült, a korábban virágzó tanyaközpont elpusztult (Szuromi 2008).

1. ábra: A természetes szaporodás/fogyás mutató és a vándorlási egyenleg alakulása a hevesi járásban, 1991-2013 (%)

Forrás: KSH TSTAR (1991-2013) adatbázis alapján saját szerkesztés

Megfigyelhető, hogy a térségben a születések száma a vizsgált időszakban végig elmarad a halálozások számától, a vizsgált mutató mindvégig a negatív tartományban helyezkedik el, vagyis népességfogyásról beszélhetünk. A vándorlási egyenleget vizsgálva jelentősebb ingadozások figyelhetők meg, de 2002 óta az elvándorlók száma folyamatosan meghaladja az odavándorlókét. (1. ábra)

A népességcsökkenésnél is jelentősebb problémának tekinthető azonban a társadalom helyzetének romlása, illetve a társadalmi összetétel változása. Szükséges röviden ismertetni az ehhez tartozó statisztikai adatokat is a 2011. évi népszámlálás alapján.

Az iskolai végzettséget vizsgálva megállapítható, hogy a 7 éves és idősebb népességben minden második személy maximum 8 általánossal rendelkezik (55%), azaz képzetlen. Ez jóval elmarad az országos aránytól. A diplomával rendelkezők aránya a dél-hevesi térségben mindössze 6 százalék, míg országosan közel 16%. Amennyiben pedig ezt településsorosan vizsgálnánk, akkor a városok húzóhatásával szembesülnénk.

A népesség gazdasági aktivitása szintén elmarad az országostól, a foglalkoztatottak aránya alig haladja meg a 30%-ot. Ez közel 10%-kal kevesebb, mint 1990-ben volt, ráadásul ebben a két évtizedben nőtt a különbség az országos és a járási arány között. A munkanélküliek és az

inaktív keresők aránya növekedett ezen időszakban, illetve ugyanez mondható el az eltartottakról is.

Bár demográfiai értelemben kedvező állapotra utalhat a népesség korszerkezete, azonban a fiatalos(abb) korstruktúra eredendően az alacsony társadalmi státusú rétegek, mindenekelőtt a cigányság arányának növekedésével függ össze. Ennek vizsgálatához azonban a népszámlálási adatok kevésbé használhatóak, hiszen azok köztudottan torzítanak, alulmérnek. A Heves Megyei Területfejlesztési Konceptió (2014-2020) Helyzetelemzés, helyzetértékelés része hivatkozik Pásztor István felmérésére, amely szerint a dél-hevesi térség 15 falujából hét esetben beszélhetünk a cigány népesség 40% feletti arányáról (Szlávik 2013), közte Kömlő és Tarnabod (előbbi 70, utóbbi 95 százalékban cigányok által lakott település).

Az empirikus kutatás

Az általam végzett kérdőíves felmérés során azt vizsgáltam, hogy a számos társadalmi-gazdasági hátránnyal bíró hevesi járásban élő és tanuló fiatalok milyen perspektívát látnak maguk előtt. A továbbtanulási, munkavállalási és családalapítási tervek mellett az el- és kivándorlási szándékot mértem fel.

A kutatás két részletben zajlott:

- 2013 őszén a hevesi Eötvös József Református Oktatási Központban kérdőíveztem, ahol gimnáziumi és szakképző iskolai képzés folyik. Teljeskörű lekérdezés történt a 9. évfolyamtól fölfelé, összesen 29 osztályban. Ennek eredményeként az osztályfőnöki órákon kitöltött kérdőívek száma megközelítette a 600 darabot (596). Az adatbevitelt követően szűkítettem a mintát, kizárva azon tanulókat, akik bár Hevesen tanulnak, de nem a hevesi járásban élnek. Ennek eredményeként összesen 501 darab olyan kérdőív maradt, amelyek kitöltői középiskolai tanulmányaikat folytató fiatalok, akik a hevesi járásban tanulnak és ott is élnek.
- 2015 tavaszán pedig a dél-hevesi térség három községének – Átány, Kömlő és Tiszanána – általános iskoláiban végeztem kérdőíves felmérést. Mindez négy iskolát jelent, ugyanis Átányon két általános iskola található. A 7-8. osztályos tanulók körében szintén teljeskörű lekérdezés történt. A kitöltött kérdőívek száma 110, amely mintát leszűkítettem a vizsgált három faluban élő és tanuló fiatalokra, így összesen 106 kérdőív maradt. Az átányi Eötvös József Református Oktatási Központ Átányi Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskolából 16, az átányi Hanyi-menti Általános Iskolából 17, a kömlői Sütő András Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola Gárdonyi Géza Tagiskolájából 48, a tiszanánai Sütő András Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskolából pedig 25 kérdőív érkezett.

A minta bemutatása

Fontosnak tartom a megkérdezettek és családjuk néhány általánosabb vonását is megragadni a jövőképpel kapcsolatos kutatási eredmények ismertetése előtt.

Az általános iskolai mintában 59 fiú és 46 lány található, valamint egy tanuló nem válaszolt erre a kérdésre. Nyolc általánossal vagy az alatti iskolai végzettséggel a válaszadók szüleinek körülbelül 60%-a rendelkezik (anyák esetében 64,2%; apák esetében 58,5%). Kevesebb, mint 30% azon szülők aránya, akik középfokú iskolai végzettséget szereztek, diplomás szülőről pedig mindössze két válaszadó számolt be. Viszonylag magasnak tekinthető a hiányzó adatok aránya. Hét tanuló nem tudta megnevezni az anyát, kilenc pedig az apát iskolai végzettségét. A válaszadók szüleinek foglalkozási aktivitása a korábban bemutatott 2011. évi népszámlálási adatokhoz viszonyítottan kedvezőbb képet mutat, azonban ennek oka a közfoglalkoztatás. Az anyák esetében 20% feletti a GYES-en/GYED-en lévők, illetve a munkanélküliek aránya is. A megkérdezett tanulók közül minden tizedik nem tudta megnevezni az anyát foglalkozási aktivitását, valamint minden ötödik az apát. Utóbbiban valószínűleg a válaszadók rendezetlen

családi körülményei is közrejátszhatnak. 50% alatti azok aránya a mintában, akiknek a szülei házasságban élnek, minden harmadik tanuló arról számolt be, hogy szülei élettársi kapcsolatban élnek, a válaszadók közel ötödének pedig elváltak a szülei. A tanulók 65%-a átlagosnak minősítette családjának anyagi helyzetét, negyedük ennél jobbnak vagy sokkal jobbnak tartja, és 8,6% mondta azt, hogy rosszabb az átlagosnál. Olyan válasz nem érkezett, aki az átlagosnál sokkal rosszabbul ítélte volna meg. (Az iskolaigazgatókkal készített interjúk alapján ezen eredmény oka valószínűleg e körülmény szubjektív érzékelése, vagyis, hogy a tanulók közvetlen környezetében átlagosnak tekintett is elmarad az országosan átlagosnak minősülőtől.) Az egy háztartásban élők átlaga 5,9 fő, leggyakrabban az öt- és négyfős háztartások a jellemzőek, azonban tíz olyan válaszadó is volt, aki tíz vagy afölötti számot írt. (Mindössze egy tanuló számolt be arról, hogy édesanyjával kettesben élnek.)

A középiskolai mintában a nemek szerinti megoszlást vizsgálva megállapítható, hogy 282 fiú és 218 lány válaszadó volt, illetve egy fő nem jelölte be a nemét a kérdőív kitöltésekor. Ami a megkérdezettek családi hátterét illeti, a nyolc általános vagy annál alacsonyabb iskolai végzettségű az anyák 35%-a, az apák 27%-a, középfokú végzettséggel az anyák alig több mint fele, az apák 65% rendelkezik, főiskolai vagy egyetemi diplomát pedig az anyák 13,6%-a, az apák 8,1%-a szerzett. Az arányok nagyjából megfelelnek a térség statisztikai adatai alapján korábban már megfogalmazott helyzetképnek. A szülők foglalkozási aktivitását nézve megállapítható, hogy az apák/nevelőapák esetében 10%-kal magasabb a foglalkoztatottak aránya, mint anyáknál (utóbbiaknál 63,4%; előbbieknél: 73,8%). Minden ötödik anya/nevelőanya munkanélküli/álláskereső, az apák esetében pedig 12%-os ez az arány. A mintában 28 olyan család van, ahol mindkét szülő munkanélküli és 63 olyan, ahol az egyik szülő. Az anyák közel 7%-a van GYES-en/GYED-en, az apák körében pedig a nyugdíjasok aránya a kiemelendő (6,7%), amely több mint kétszerese a nyugdíjas anyák arányának. A vállalkozó szülők – főként az anyák – száma a mintában elhanyagolható, mindössze 12 fő. A vizsgált gyermekek családi háttere is jól leképezi a térségi statisztikákban is megmutatkozó társadalmi deficitet. A várakozásaimmal talán csak az nem volt egészen szinkronban, hogy miközben leszakadó belső perifériáról beszélünk, a tanulók közel háromnegyede mégis *átlagosnak* ítélte meg családjának anyagi helyzetét, 18,3%-uk ennél jobbnak, 7,8%-uk viszont rosszabbnak tartotta. Átlagosan 4,6 fő él együtt egy háztartásban, leginkább a négy- és ötfős háztartások a jellemzőek. Öt tanuló írta, hogy 10 vagy annál több fős háztartásban él.

Nem rendelkezünk pontos adatokkal arról, hogy a válaszadók között milyen a cigány származású tanulók aránya, hiszen erre vonatkozó kérdést a kérdőív nem tartalmazott/nem tartalmazhatott. Azonban abból kiindulva, hogy a térségben egyre magasabb lélekszámmal és egyre fiatalodó korstruktúrával van jelen a cigány népesség, viszonylag magas arányra következtetünk. A kutatásba bevont általános iskolák – az átányi református iskola kivételével – (spontán) szegregált iskoláknak tekinthetők, ahol a cigány tanulók aránya 85-100% közötti. A kivételt képező református iskolában pedig a diákok 30%-a cigány származású.

A megkérdezett tanulók véleményeiből lesűrhető kutatási eredmények

A továbbiakban először a családalapítási, illetve a továbbtanulási és/vagy munkavállalási terveket, majd az ország, illetve Dél-Heves elhagyásának szándékát (az ország más részére vagy külföldre költözés) vizsgálom. Ezt követően pedig azt tekintem át, hogy a válaszadók szülei, barátai, tanárai milyen tanácsot adnak ez utóbbival kapcsolatban. Mivel a vizsgálatom szinkronban van néhány a témában készült kutatással, éppen ezért az elemzések folyamán több ízben utalok ezekre. Ilyen összehasonlításra alkalmas információkat hordoz Timár-Velkey (2011) észak-alföldi kutatása, valamint a Magyar Ifjúság 2012 kutatás eredményei.

Abból kiindulva, hogy a családtervezés a demográfiai folyamatok szempontjából kulcsfontosságú kérdés, és mert a gyermekvállalás legideálisabb kerete a házasságban

szerveződő család, a kutatás során vizsgáltam, hogy a válaszadók szeretnék-e házasságban élni (akár a közeli, akár a távoli jövőben).

A kutatásba bevont 7-8. osztályosok közel 70%-a vélekedik úgy, hogy házasságban képzeli el a jövőjét: a „biztosan igen”-nel válaszolók aránya 55,3%, az „inkább igen”-nel válaszolók aránya pedig 14,6%. Alig minden 10. válaszadó mondta, hogy „inkább nem” vagy „biztosan nem” szeretne házasságban élni. Minden ötödik nem tudott válaszolni e kérdésre, ami életkorukból adódóan egyáltalán nem meglepő.

A megkérdezett középiskolások 57%-a azt mondta, hogy „biztosan igen”, közel 20% volt az „inkább igen” válaszok és a bizonytalanok aránya, míg a nemleges választ adók aránya 5%. Fontosnak tartom megjegyezni, hogy e kérdés esetében sem a megkérdezettek évfolyama, sem a képzésük típusa (gimnázium, szakközépiskola, szakképzés) nem mutatott jelentős különbséget.

A középiskolás korosztály esetében lehetőség van a Magyar Ifjúság 2012 kutatás eredményeivel történő összehasonlításra, amely során szintén vizsgálták a házasságkötési szándékot. Összevetve a dél-hevesi kutatás eredményével, megállapítható, hogy jelentős mértékben magasabb Dél-Hevesben azok aránya, akik a jövőben szeretnék házasságot kötni (az országos mintában ugyanis a biztosan igennel válaszolók aránya mindössze 33%).

A vágyott gyermekszám esetében az általános iskolai mintában 2,4-es átlagértékkel találkozunk, a válaszadó tanulók 12%-a egy, 60%-a kettő, 20%-a három, 5%-a négy gyermeket szeretne. Szignifikáns különbség ($p < 0,05$) van a válaszadó fiúk és lányok között arra a kérdésre adott válaszban, hogy összesen hány gyermeket szeretnének. Meglepő módon a fiúk esetében 2,75 az átlag, míg a lányok esetében 2.

A középiskolai válaszadók átlagosan 2,1-es gyermekszámot neveztek meg, jelentős többségük (több mint 60%) kettő gyermeket szeretne, míg 12,7-12,7%-os aránnyal vannak a mintában az egy vagy három gyermekre vágyók. Tíz olyan válaszadó van, aki öt vagy annál több gyermeket szeretne. Szintén szignifikáns különbség ($p < 0,05$) figyelhető meg a fiú és a lány megkérdezettek válaszai közt. E mintában is a fiúk esetében találkozunk a magasabb átlagértékkel (2,25), amely a lányoknál 1,88.

Egy térség helyi társadalmának boldogulását az iskolai végzettség alapvetően befolyásolja. A továbbtanulási, munkavállalási terveket vizsgáló kérdéseket azonban – életkorukból, életkori sajátosságaikból adódóan – eltérő megfogalmazásban kellett feltenni az általános iskolai és középiskolai tanulóknak.

Az átányi, kömlői és tiszánánai általános iskolákban lekérdezett kérdőívekben a 7-8. osztályos tanulók esetében arra voltam kíváncsi, hogy a nyolcadik osztály befejezése után milyen tervekkel rendelkeznek. A válaszadók 41,7%-a szeretne szakmát szerezni, 46,7%-a szakmát és érettségit is szeretne, és 9,5% azok aránya, akik az érettségi után felsőoktatásbeli tanulmányokat is szívesen folytatnának. A szüleik – korábban ismertetett – iskolai végzettségéhez hasonlítva megállapítható, hogy a mostani 7-8. osztályosok körében a szülei generációja által megszerzett iskolai végzettségtől magasabb megszerzése a cél. Kérdés, hogy mindez miként fog megvalósulni. Sajnos az iskolaigazgatók a velük készített interjúk során meglehetősen magas lemorzsolódási arányról számoltak be.

A hevesi középiskolai tanulóknak feltett kérdésre, hogy a mostani tanulmányuk befejezése után szeretnék-e továbbtanulni, a középiskolás válaszadók 65,3%-a felelt igennel. 34,3% a munkavállalást választaná. Ezen eredmény némileg árnyaltabb lesz, ha a tanulói véleményeket képzéstípusonként vizsgáljuk. A gimnáziumi osztályok esetében 90% feletti volt a továbbtanulni vágyók aránya, a szakközépiskolában 61%, a szakképzésben pedig 36,5%. A kapott eredmények ígéretes átalakulást vetíthetnének elő, ha a migráció a magasabban kvalifikáltabb fiatalokat nem szivattyúzná ki a térségből.

A migrációs hajlandóságot szintén úgy ítélem meg, hogy célszerű külön is vizsgálni, többek közt azért, mert az életkori sajátosságok révén az általános iskolai és középiskolai válaszadóink igencsak eltérően értelmezik e kérdést.

A 7-8. osztályos válaszadók közül minden harmadik mondta azt, hogy szeretne jelenlegi településén élni felnőttkorában is. 68,3% azok aránya, akik szeretnének elköltözni. Amennyiben azonban e kérdést Magyarországra vonatkoztatva tesszük fel, megfordul a válaszadók aránya. 75% felett van, vagyis a válaszadók háromnegyede vélekedik úgy, hogy felnőtt korukban is Magyarországon szeretnének élni, és „csak” minden negyedik megkérdezett hagyná el az országot.

Nem mutatkozik szignifikáns összefüggés ($p < 0,05$) aközött, hogy mely településen élnek a válaszadók, illetve miként vélekednek a településük elhagyásáról. Ennek ellenére indokoltnak tartom lakóhelyi bontásban is feltüntetni a válaszokat: a Tiszanánán élő általános iskolás válaszadók 44%-a, az Átányon élők 35,5%-a és a Kömlőn élők 22,9%-a szeretne felnőtt korára elköltözni falujából. (Számos társadalmi-gazdasági mutató szerint a három község közül Kömlő van a legrosszabb helyzetben.)

Kevésbé jelentős eltérésekkel, de a település elhagyásának vágyával összhangban van az országból történő elköltözés is: a tiszánánaiak 87,5%-a, az átányiak 72,4%-a és a kömlőiek 71,7%-a vélekedett úgy, hogy nem szeretne elköltözni az országból felnőttkorában.

A térségben és/vagy az országban maradni vágyókat elsősorban a családi, rokon, baráti kötelékek és a hazaszeretet, a Magyarországhoz való kötődés motiválja, míg az elvagyódást, az elvándorlás szándékát leginkább a munkalehetőségek hiányával magyarázzák a 7-8. osztály válaszadók. Emellett a szegénységet és a rossz közbiztonságot említették többen.

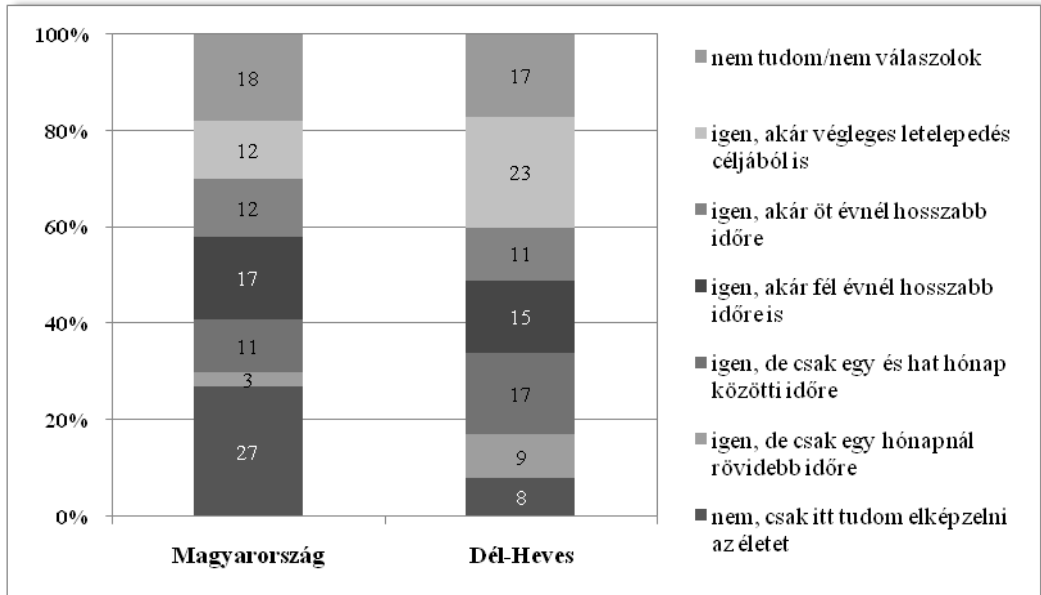
Azon általános iskolai tanulók körében, akik nem szeretnének felnőtt korukban is a mostani településükön élni, vizsgáltam, hová költöznének el. A legmagasabb említésszámmal a főváros, Budapest és a megyeszékhely, Eger jelenik meg (24-24 említés), amelyeket a járásközpont, Heves követ öt említéssel. Összesen kilenc említést kapott a külföld (csak „külföld” válaszként, illetve Németország, Amerika és Kanada megnevezésével).

Akik nem szeretnének felnőtt korukban Magyarországon élni, leggyakrabban német nyelvterületeket említettek (Németország 5, Ausztria 3 említés), amelyet Anglia követ szintén három említéssel. Ugyancsak három válaszadó „külföld”-öt írt, és egy-egy említést kapott Amerika, Hollandia és Kanada is.

A megkérdezett 7-8. osztályos tanulók negyede (26,8%) mondta, hogy már volt külföldön, azonban szignifikáns különbség ($p < 0,05$) mutatkozik a kutatásba bevont négy általános iskola diákjai között. A térségi „elitiskolának” tekinthető átányi református iskolában a megkérdezettek több mint 40%-a (43,8%), a tiszánánai tanulók 32%-a, a kömlői tanulók 27,7%-a jelölte be azt a válaszlehetőséget, hogy már járt külföldön. (Az Átányon működő másik, állami általános iskola tanulói közül senki nem jelezte, hogy járt volna külföldön.) Akik már jártak külföldön, azok körében legmagasabb említésszámmal Ausztria és Németország (7-7 említés), Szlovákia/Felvidék (6 említés) és Románia/Erdély (5 említés) jelent meg.

A tanulók háromnegyede számolt be arról, hogy közeli családtagja járt már külföldön (77,4%) vagy munkavállalási, vagy nyaralási/pihenési célból.

A középiskolai mintát érdemes volt a Magyar Ifjúság 2012 kutatás eredményeinek (Ruff 2013) összevetésével értékelni.

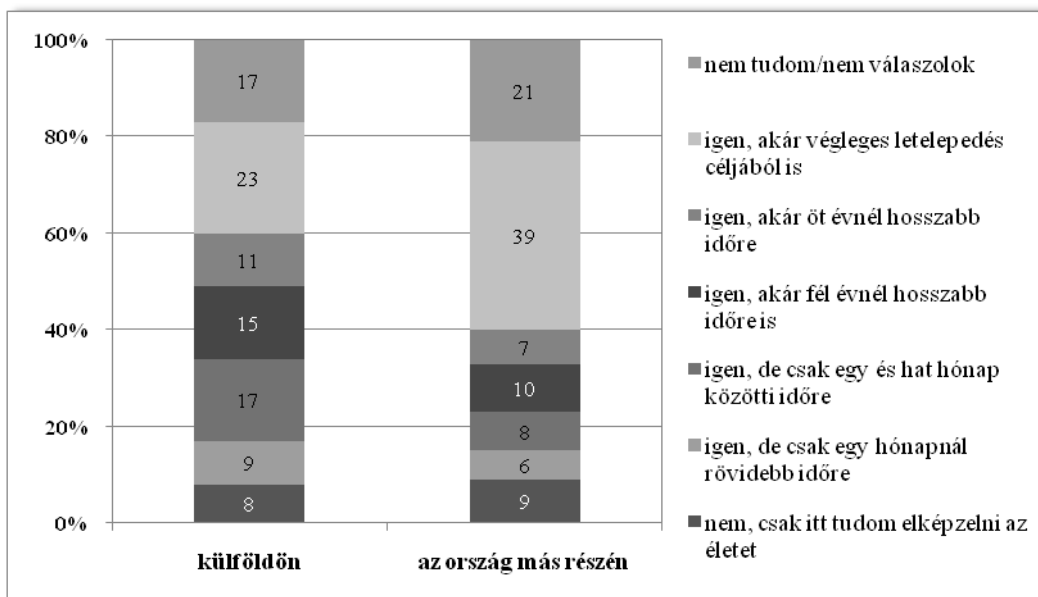
2. ábra: A külföldi tanulás, illetve munka iránti hajlandóság a vizsgált korosztályban
 Forrás: saját szerkesztés a Magyar Ifjúság 2012 kutatás, illetve a saját kérdőíves felmérés alapján

Az összevetésből jól látszik (2. ábra), hogy míg az országos, reprezentatív minta minden negyedik válaszadója mondta azt, hogy csak Magyarországon tudja elképzelni életét, addig Dél-Hevesben kevesebb mint minden tizedik. A válaszokból az is kitűnt, hogy a dél-hevesi válaszadók rövidebb időtartamú kint tartózkodást preferálják jobban, míg hosszabb időtartam esetén nem mutatkozik jelentős különbség. Kiemelendő még, hogy körükben kétszeres volt azok aránya, akik akár véglegesen is elhagynák az országot. Ez nagyon súlyos következményeket vetít elő a térség demográfiai, szellemi megújításának jövőjét illetően.

Azon válaszadók mindegyike, akik csak a dél-hevesi térségben tudják elképzelni életüket, a családi, rokon, baráti kapcsolatokra hivatkozott, hogy azok tartják őket itt. A külföldre – rövid időre sem vágyók – esetében az indoklás leginkább szintén a személyes kötődés volt, azonban emellett megjelenik a nyelvtudás (pl. „nem annyira tudom a nyelvet”) és a hazaszeretet, a szülőföldhöz való kötődés is (pl. „magyar vagyok, ide tartozom”).

Vizsgáltam, miért lennének mégis hajlandóak lennének elhagyni akár a térséget, akár az országot. Mindkét esetben a válaszadók a jobb megélhetést, a karriert és a tapasztalatszerzést jelölték be legmagasabb arányban.

A dél-hevesi középiskolai mintában vizsgáltam, hogy a válaszadók miként vélekednek az ország más részén és a külföldön történő tanulásról, munkavállalásról (3. ábra).

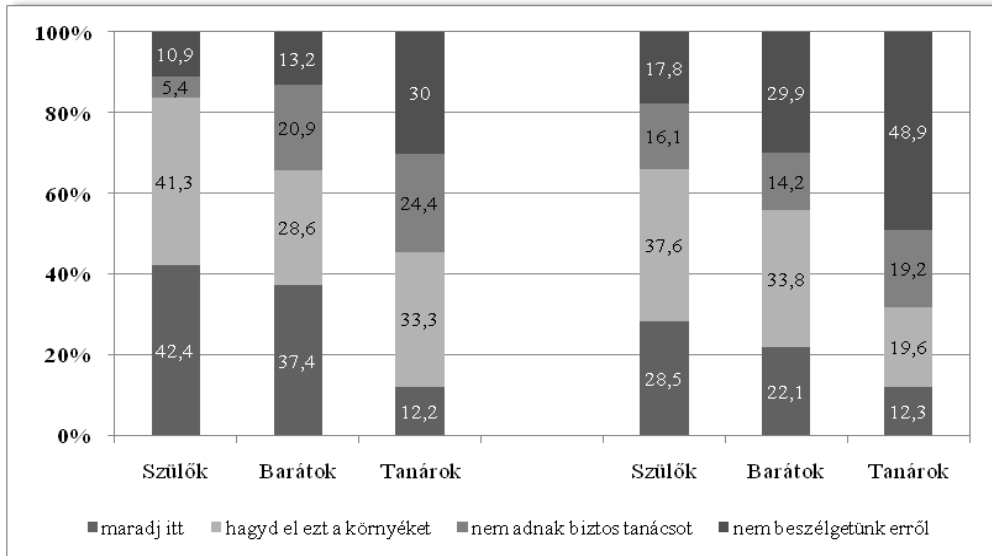
3. ábra: Az ország más részén és a külföldön történő tanulás, illetve munka iránti hajlandóság a Dél-Hevesben élő és tanuló középiskolás fiatalok körében

Forrás: saját szerkesztés a kérdőíves felmérés alapján

A belső és külföldi migrációs szándék esetében a legmarkánsabb különbség a végleges letelepedés esetében mutatkozik. A válaszadók közel 40%-a elköltözne e célból az ország más részébe, 23%-uk pedig akár külföldre is. Rövidebb időtartam esetében a belső migráció a vonzóbb, míg a hosszabb távra elköltözni vágyók inkább külföldre mennének.

Azon középiskolás válaszadók, akik nem szeretnének felnőtt korukban a dél-hevesi térségben élni, de Magyarországon tervezik jövőjüket, legmagasabb említésszámmal (114 említés) Budapestet írták vágyott lakóhelyként. Emellett Debrecen (32 említés), Eger (19 említés) és Győr (17 említés) jelenik meg leggyakrabban a válaszok között. Jellemző válasz volt, hogy nem konkrét települést írtak, hanem nagyobb tájegységet, még hozzá a Dunántúlt (25 említés) vagy Nyugat-Magyarországot (6 említés) nevezték meg. A kivándorlás célországai közül Németország (143 említés), Anglia (116 említés) és Amerika/USA (49 említés) rendelkezik a legmagasabb említésszámmal.

Timár-Velkey (2011) alapján mind az általános iskolás, mind a középiskolás megkérdezettek körében vizsgáltam, hogy a szülők/barátok/tanárok mit tanácsolnak a válaszadóknak, mit csináljanak azután, hogy befejezték az iskolát. (4. ábra) Úgy vélem ez nagyon fontos kérdés, hisz az eleve meglevő migrációs szándék külső megerősítésre nagyobb valószínűséggel fog ténylegesen is realizálódni. Ez természetesen önmagában nem baj, de ha a fiatal nem tér vissza a szerzett tudása, tapasztalata birtokában a térségbe; akkor e folyamatnak rendkívül kedvezőtlen a következménye a térségre nézve.

4. ábra: A szülők, barátok, tanárok tanácsa az elvándorlás kapcsán
(1-3. oszlopok: általános iskolai válaszok; 4-6. oszlopok: középiskolai válaszok)

Forrás: saját szerkesztés a kérdőíves felmérések alapján

A megkérdezett fiatalok a szüleiktől leginkább azt a tanácsot kapják, hogy hagyják el ezt a környéket (a 7-8. osztályosok több mint 40%-a, a középiskolások majdnem 40%-a). Utóbbiak közül majdnem minden ötödik válaszadó nem is beszélget a szüleivel erről, pedig esetükben ez már egyre inkább aktuális kérdéssé válik. Ez a két választ adó tábor a fiatalok nagyobbik felét teszi ki. Ők lesznek azok, akik nagy valószínűséggel a migrációban néhány év múlva bizonyosan részt fognak venni. A „maradj itt” tanácsot kapó diákok az általános iskolai tanulók több mint 40%-át, a középiskolások alig 30%-át tették ki.

Ami a barátokat illeti, mind a marasztaló, mind a távozásra (el-, illetve kivándorlásra) biztató beszámoló aránya alacsonyabb, mint a szülők tanácsai esetében volt. Az általános iskolások közel 40%-át biztatják barátaik maradásra, közel 30%-át pedig távozásra. A középiskolai válaszadók alig több mint ötöde hallotta barátaitól, hogy maradjon, és harmada azt, hogy menjen. A válaszadásból az is kiderült, hogy erről a kérdéstről a barátaikkal a fiatalok nem feltétlenül beszélgetnek. Azaz a migrációra szólító impulzus feltehetően nem elsősorban a kortársaktól érkezik.

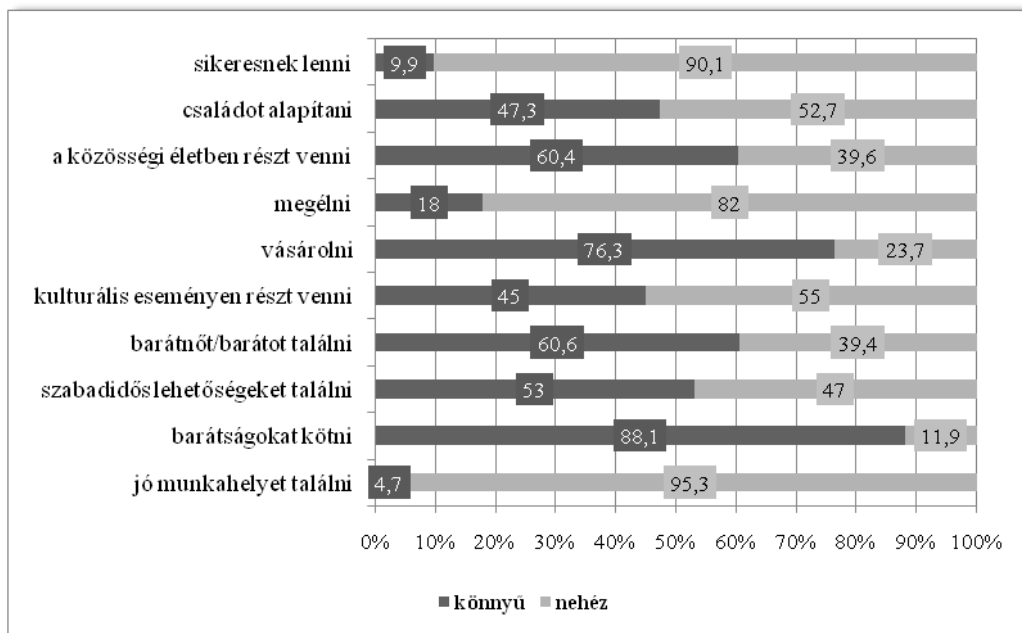
Érdekes volt megtapasztalni, hogy az iskola sem foglalkozik érdemben ezzel a kérdéssel. A 7-8. osztályos válaszadók közel harmada, a középiskolások közel fele mondta, hogy e kérdés nem került szóba még a tanáraival. Viszont minden harmadik 7-8. osztályos és minden ötödik középiskolás megkérdezett tapasztalta, hogy tanárai arra biztatják, hagyja el Dél-Hevest, körülbelül 12-12%-uk pedig az ellenkezőjéről számolt be.

Mivel a középiskolás korosztálynál e kérdés egyre inkább aktualitássá válik, és a külső környezetből érkező impulzus valószínűleg meghatározóbb lehet, érdemes részletesebben is megvizsgálni a kérdést. Ha a válaszadók véleményét a képzésük típusa, illetve évfolyamuk szerint tovább vizsgáljuk megállapítható, hogy a gimnáziumi tanulók mind a szülők, mind a barátok, mind a tanárok tanácsai esetében szignifikánsan magasabb arányról számolnak be arra vonatkozóan, hogy hagyják el a dél-hevesi térséget. Ennek megfogadása a magasabb iskolai végzettségű rétegek további elvándorlásához vezet.

A válaszadók évfolyamával vizsgálva a kapott tanácsok összefüggését, bár a szülők és a tanárok esetében szignifikáns különbség mutatkozik, mégsem állapítható meg egyértelmű

tendencia. Ez alapján feltételezhető, hogy az iskolatípus ez esetben jobban differenciál, mint a válaszadók évfolyama.

Szintén Timár-Velkey (2011) észak-alföldi kutatásához kapcsolódtam, amikor – ugyancsak a középiskolás tanulók körében – azt vizsgáltam, hogy bizonyos dolgok mennyire nehezek vagy könnyűek a válaszadók szerint azoknak a fiataloknak, akik ugyanott élnek, mint ők. Egytől négyig kellett osztályozniuk, ahol az egy a nagyon könnyűt, a négy a nagyon nehezet jelentette, az átláthatóság érdekében a nagyon könnyű és inkább könnyű, illetve a nagyon nehéz és inkább nehéz kategóriákat összevontam. (5. ábra)

5. ábra: Timár-Velkey által meghatározott dolgok nehézségének megítélése Dél-Hevesben
Forrás: saját szerkesztés a kérdőíves felmérés alapján

A válaszadók szerint a felsoroltak közül a három legnehezebb: jó munkahelyet találni, sikeresnek lenni és megélni, ugyanis ezek esetében az ezt nehéznek ítézők aránya 80% feletti.

Azonban az 5. ábrán látható válaszokat érdemes tovább differenciálni, és megvizsgálni, mely esetekben mutatkozik szignifikáns különbség a válaszadók véleményében képzésük típusa, illetve évfolyamuk szerint.

A Timár-Velkey által meghatározott dolgok nehézségének megítélésével összefüggésben vizsgálva öt esetben található szignifikáns különbség ($p < 0,05$) a képzéstípusok között. A gimnáziumi tanulmányokat folytatók körében legmagasabb azok aránya, akik szerint nehéz jó munkahelyet találni és sikeresnek lenni, míg a megélhetést és a családalapítást a szakképzésben résztvevők között ítélik meg legmagasabb arányban nehéznek.

A válaszadók évfolyamának és a Timár-Velkey által meghatározott dolgok nehézségének összefüggését vizsgálva három esetben mutatkozik szignifikáns különbség ($p < 0,05$) az egyes évfolyamok tanulóinak véleménye között. Míg a középiskolai tanulmányaikat megkezdők esetében „csak” 41% a sikeressé válást nagyon nehéznek tartók aránya, ez minden további évfolyam esetében magasabb, több esetben meghaladja a 60%-ot is. A közösséghez tartozást kifejező „barátságokat kötni” és „szabadidős lehetőségeket találni” megítélése is szignifikáns összefüggésben van a válaszadók évfolyamával. Előbbit a fiatalabbak tanulók (9-10. évfolyam)

tartják inkább nehéznek. Ez valószínűleg visszavezethető arra is, hogy a 9. évfolyamos diákok nemrég kerültek be egy számukra teljesen új közösségbe (a kérdőív lekérdezése két hónappal a tanévkezdést követően történt).

Összegzés

A tanulmányomban rávilágítottam, hogy a számos válságjegygyel küzdő dél-hevesi térség az elmúlt évtizedekben jelentős népességvesztésedet szenvedett el. Mindez indokolta, hogy a közeljövő fiatal felnőttjei, leendő munkavállalói és családalapítói körében vizsgáljam a jövőterveket. Kutatásom egyik legfontosabb eredménye annak feltárása, hogy e hátrányos helyzetű térség fiataljainak az el- és kivándorlási szándéka jóval magasabb az országos adatokhoz képest, bár ennek megvalósulását a nyelvtudás hiánya, illetve egzisztenciális okok nyilvánvalóan akadályozzák (feltételezhetően szintén magasabb arányban, mint országosan). A családalapítási, továbbtanulási/munkavállalási vágyaik ennél jóval differenciáltabb képet mutatnak, azonban összességében azok kapcsán is megállapítható, hogy a dél-hevesi térség fiataljai bizonytalan, kiszámíthatatlan jövőképpel rendelkeznek – még az országosan sem biztató helyzethez képest. Amennyiben belátható időn belül nem sikerül e térség és az itt élők lehetőségeinek javítása, akkor a továbbiakban is folytatódni fog a „cselekvőképes lakossági rétegek elmenekülése” (Győri-Nagy 2003, 2). Ez még tovább fogja erősíteni az amúgy is alacsony társadalmi státuszú rétegek túlsúlyát, ami a jelenleg is torzult demográfiai szerkezetű falvak sorsát immár menthetetlenül megpecsételné.

Irodalom

- GYŐRI-NAGY S. (2003): *Jövőkép(esség)ek*. Kölcsey Intézet, Budapest
- RUFF T. (2013): *Ifjúsági mobilitás: hajlandóság, lehetőségek, tervek*. In: Székely L. (szerk.): *Magyar Ifjúság 2012*. Tanulmánykötet. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, pp. 152-178.
http://kutatopont.hu/files/2013/09/Magyar>Ifjúság_2012_tanulmánykötet.pdf (2013.10.20.)
- SZLÁVIK J. (2013): *Heves megye területfejlesztési koncepciója (2014-2020). Helyzetértékelés, helyzetelemzés*.
Forrás: http://hevesmegye.hu/files/koncepcio/HMTFK_helyzetertekeles_20140307.pdf (2015.03.10.)
- SZUROMI R. (2008): *Emlék Szárazbőről*. In: Szuromi R. (szerk.): *Lapszemle a hétköznapokból. A rendszerváltozás évei egy újságíró szemével*. Axel Springer – Magyarország Kft, Eger, pp. 168-175.
- TIMÁR J. – VELKEY G. (2011): *Kiegyensúlyozatlan nemi arányok az észak-alföldi régióban – Migrációs válaszok két Tisza-parti település fejlődési problémáira*.
<http://www.semigra.eu/files/web/publ/kom.pdf> (2013.10.18.)

Kóródi Tibor – Siskáné Szilasi Beáta

Az Észak-magyarországi túrázók turisztikai mobilitási szokásai

Az utóbbi években egyre divatosabbá, egyre „mainstream”-ebbé válik a túrázás Magyarországon. Ennek számos oka lehet. Az egyik leggyakrabban elhangzó indok, a szuburbanizáció során is vonzó tényezőként megjelenő „ki a természetbe, el a város zajától” jelenség. Más oldalról nézve a túrázás, mint sport egyre növekvő népszerűsége egyszerűségében és olcsóságában rejlik, hiszen egy alap túrához se felszerelésre se szakértelemre nincs feltétlenül szükség. Az utóbbi időben azonban egyre gyakoribb a komolyabb felszereléssel, nehezebb terepre és távolabbra elutazó kiránduló is. A túrázás bár nem új keletű turisztikai mobilitási forma, az utazási irodák palettáján például mégis csak nagyon ritkán szerepel, gyakran szállásfoglalással sem jár, ennél fogva mérése nehéz. A növekvő igények kielégítése végett azonban fontos azok meghatározása és számszerűsítése, ezen új térhódító turisztikai forma szolgáltatási szektorba való beágyazásának tervezés- és döntéstámogatása. A vizsgálatunk során az Észak-magyarországi túrázók körében szeretnénk megvizsgálni ezeket az igényeket. Kutatásunk fő kérdése, hogy melyek azok a területek, melyeket a túrázók legszívesebben keresnek fel és miért.

Kulcsszavak: turisztika, migráció, mobilitás, túrázás, utazás
JEL-Kód:F22, O18

Adatok és módszer

Jelen munkában a Hegyre Fel! Természetjáró Egyesület mintegy 1700 fős túrázókból álló bázisával dolgoztunk. Az egyesület 2013-ban alakult, célja, hogy népszerűsítse a természetjárást, változatos túrákat, kirándulásokat szervezzen tagjai számára, és aktívan részt vegyen a természetjárás, természetvédelem életében (www.hegyrefel.hu) (1. ábra). Az egyesület alakulása óta több mint ötven túrát szervezett meg és vezényelt le, folyamatosan rögzítve a részvételi létszámokat, illetve a résztvevők egyes demográfiai adatait. 2014 szeptemberében az egyesület résztvevői és követői bázisában egy online kérdőívet indítottunk útjára, annak érdekében, hogy megtudjuk milyen tényezők befolyásolják a túrázási szokásokat illetve, hogy a résztvevők milyen céltérületeket preferálnak leginkább. A kutatás módszere egyfelől tehát a fent említett, az egyesület által gyűjtött statisztikai adatok feldolgozása, másfelől az online kérdőív által nyert adatok elemzése SPSS szoftver segítségével. A munka során folyamatosan szem előtt tartottuk az egyesületen belül dolgozó szervezők és túravezetők személyes tapasztalatait, élményeit, igyekeztünk beépíteni azokat a kutatás eredményeibe.

3. ábra: A Hegyre Fel! Természetjáró Egyesület logója és munkássága

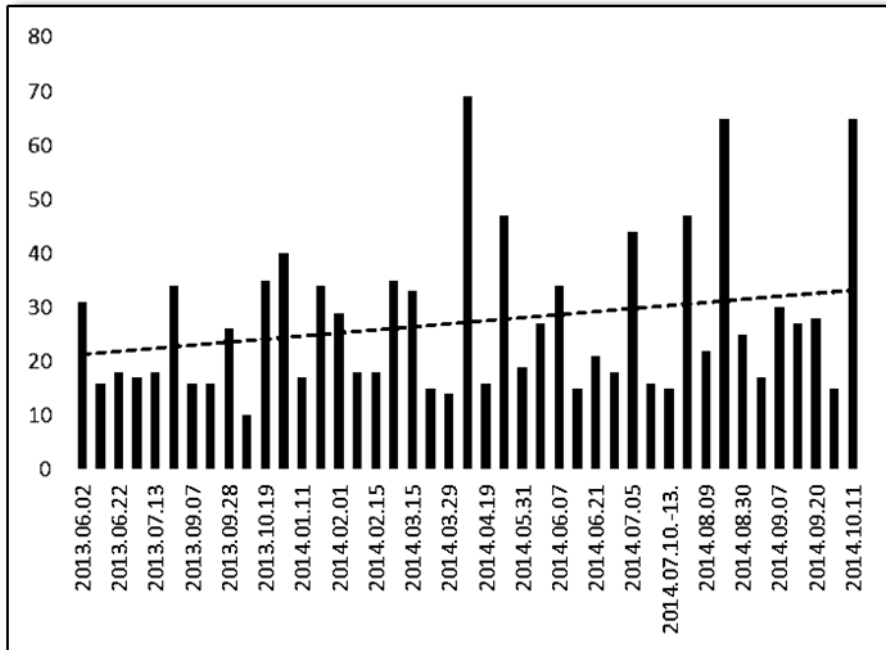
A túrázáshoz kötődő általános turisztikai jellemzők

Több turisztikával és geoturisztikával foglalkozó tudományos munka is megjelent már mind hazánkban mind külföldön (Aubert 2011, Czeglédi 1982, Glinos et al 2010, Gustafson 2002, Gyuricza 2009, Probáld 2012), viszont annál kevesebb cikk foglalkozott a túrázási szokások turisztikai és földrajzi aspektusaival. Jelen kutatás ezt a kevésbé feldolgozott témát szeretné átvilágítani.

Ahogy azt már korábban említettük, érdemes kiemelt figyelmet szentelni ezen igények mérésének fontosságára. Több olyan turisztikai mobilitási forma van melynek számon tartása nehézségekbe ütközik (Michalkó - Rátz 2013). A tanulmányunkban vizsgált egynapos utazások ezek közé tartoznak, sőt, az adataink alapján ez egy egyre inkább divatosabbá váló forma, legalábbis a túrázási céllal tett utazások között. Az egyesület által szervezett túrák, forma tipikus példái az úgynevezett rejtett turizmusnak, azon belül is a láthatatlan turizmusnak, melynek jellemzője az, hogy az utazó kevesebb, mint 24 órát tölt a célterületen (Michalkó 2012). Ez tehát egy rövid turisztikai forma, melynek során a túrázóknak legtöbbször nincs szálláshelyük, és ez az, ami megnehezíti a nyomon követésüket, számontartásukat. A túrázás bár egy igen régi fajtája a turizmusnak, mégis Magyarországon inkább a 2004-es EU-hoz való csatlakozás óta kezd nőni szerepe, mivel azóta tudnak az utazók kényelmetlenség nélkül átkelni a Schengen-i határon (Rátz 2004), mely azelőtt olyan ősi hagyományokat őrző túra-célpontoktól választotta el őket, mint a Magas-Tátra. Természetesen a 2008-as gazdasági válság a turizmus ezen szektorára is negatív hatással volt, de adataink azt mutatják, hogy napjainkban újra kezd közkedve válni.

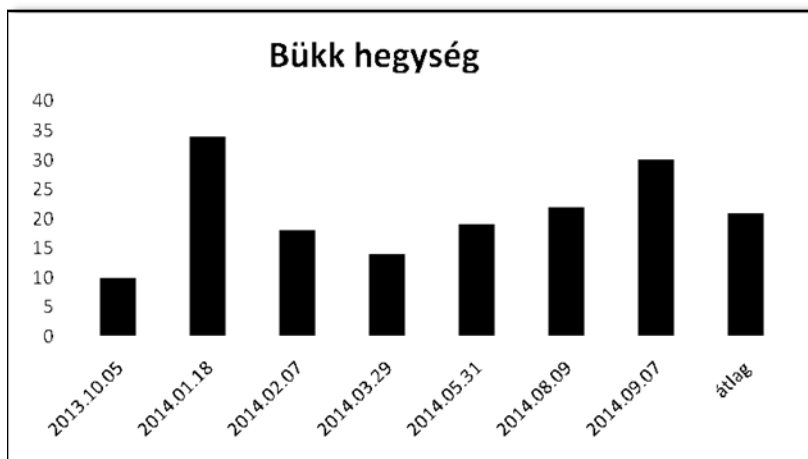
Részvételi adatok

Az egyesület első túráját a 2013 áprilisában a Visegrádi hegységbe szervezte meg, vizsgálatunk utolsó túrája pedig 2014 októberében a Magas-Tátrában lett lebonyolítva. A túrák leggyakoribb célpontjai a Szlovák Paradicsom (11), a Bükk hegység (8), és a Magas Tátra (8) voltak. Ennek oka nagyon egyszerű, ugyanis ezeken az utazásokon volt a legmagasabb a részvételi arány; a Magas-Tátrában átlagosan 39,9, a Szlovák Paradicsomban 25,2, a Bükkben 21 embert kísérték az egyesület túravezetői. A túracélpontokat akár együtt, akár külön vizsgálva egy nem folytonos, de stabil növekedést tapasztalhatunk. Míg 2013-ban a 15-30 fős túrák voltak a jellemzőek, 2014-ben már inkább a 30-40 fős utak voltak többségben, sőt, nem egyszer fordult elő, hogy egy túrára több, mint 60 fő jelentkezett, ami miatt egy busz már nem is volt elég az utazás lebonyolításához (2014 április – Gömör-Tornai karszt – Szádelői völgy; 2014 augusztus – Magas-Tátra – Fehér tavi csúcs, Nagy-Morgás hágó; 2014 október – Magas-Tátra - Kriván, Elülső Szoliszkó). Természetesen volt néhány út alacsonyabb létszámmal is 2014-ben, melynek során az egyesület nehéz (láncos) terepre, magas szintemelkedéssel rendelkező túraútvonalakra vitte a résztvevőit (2014 szeptember – Magas-Tátra - Rysy). Ilyenkor a túravezetők saját és a résztvevők épségének megőrzése érdekében egy maximum 20 fős csoportot vállaltak el. Volt példa olyan esetre is, ahol a szervezés során csak 20 fős buszt sikerült szerezni 40 fős érdeklődői körre, így az utazás két különböző hétvégén, amolyan pótló jelleggel lett lebonyolítva (2014 június – Alacsony Tátra – Gyömbér). A negatívan kiugró értékek emellett gyakran könnyedén magyarázhatóak akár az időjárási körülményekkel, vagy azzal, hogy hó végén az emberek kevesebbet tudnak költeni az ilyen jellegű szolgáltatásokra. Ezek az alacsony értékek így némileg torzítják az idősoros vizsgálatot, de összességében még így is egy stabilan növekvő részvételi számot könyvelhet el az egyesület (2. ábra).

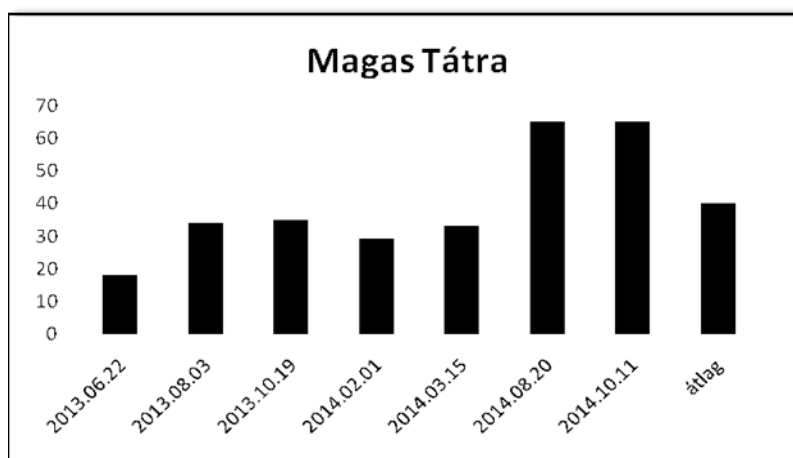

2. ábra: Az egyesület által szervezett túrák részvételi számai azok trendvonala

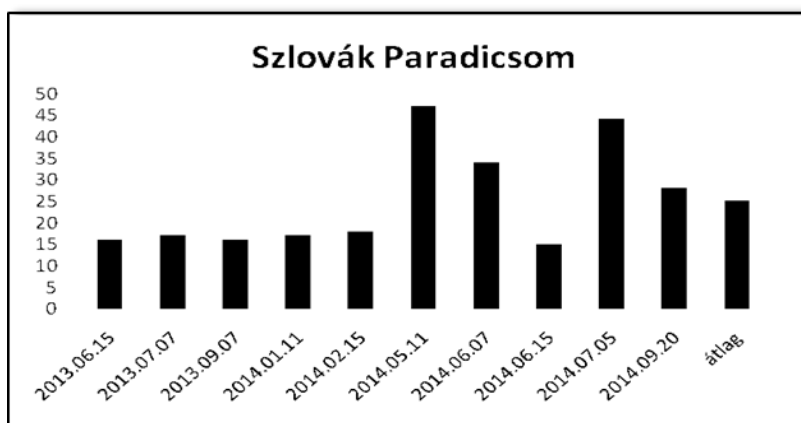
Ha a részvételi adatokat külön-külön megvizsgáljuk a három leggyakoribb túracélpont felé induló utazások esetén, még inkább láthatjuk, hogy a résztvevők száma folyamatosan növekszik. Azért is érdemes külön vizsgálni ezeket az eseteket, mert nehézkes összehasonlítani egy ingyenes Bükki túrát a körülbelül 5.000 Ft-ba kerülő magas-tátrai túrával vagy az esetlegesen 10.000 Ft-nál is nagyobb költségű balkáni, alpesi túrákkal. A Bükk hegység esetében bár van egy két kivétel, javarészt elmondhatjuk, hogy a 2014-es évben stabilan nőttek a részvételi számok (3a. ábra). A Magas-Tátra esetében ez a növekedés már nem csak stabil, de szinte folyamatos is. Azt is láthatjuk, hogy 2014 augusztusában és októberében az egyesület számára rekord mennyiségű résztvevőt, 65-65 embert utaztatott, így elmondhatjuk, hogy a Magas-Tátra a közelmúlt legkedveltebb túracélpontja az észak-magyarországi túrázók számára. A Szlovák Paradicsom esetén nem láthatunk folytonos növekedést, szembevetve azonban, hogy 2014 tavaszától körülbelül kétszerannyi résztvevő vett részt az oda tervezett túrákon, mint az előtt. Megállapíthatjuk tehát, hogy a három leggyakoribb túracélpontot részvételi adatait vizsgálva már trendvonal nélkül is jól látható, hogy mindössze egy év alatt milyen nagymértékben nőtt a túrázás népszerűsége. A kutatás folytatásához érdemes lenne megvizsgálni a hasonló szervezetek adatait. Már az beszédes, hogy az Észak-Magyarországi régióban az utóbbi két évben egyre több hasonló foglalkozási körrel rendelkező egyesületet jegyeztek be.

3a. ábra: Az egyesület által a Bükk hegységbe szervezett túrák részvételi számai

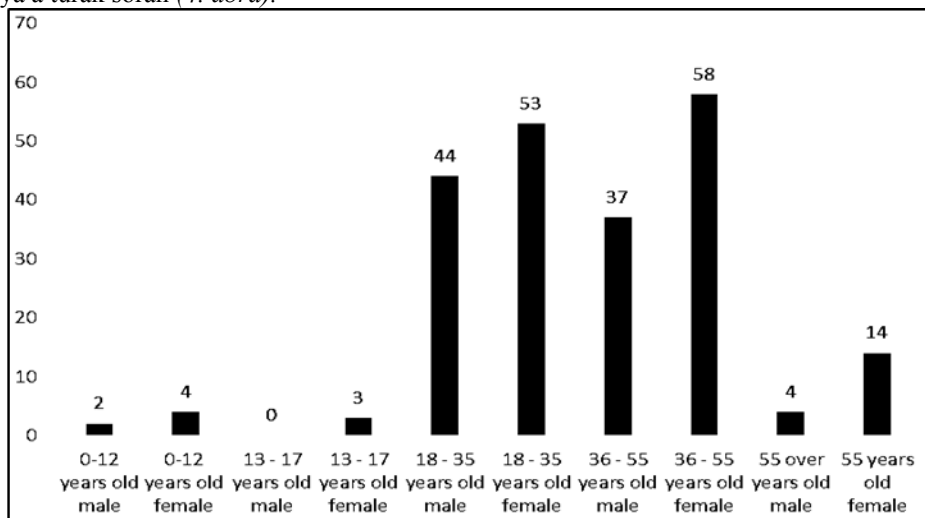

3b. ábra: Az egyesület által a Magas-Tátrába szervezett túrák részvételi számai

3c. ábra: Az egyesület által a Szlovák Paradicsomba szervezett túrák részvételi számai

Legtöbbször az emberek azt gondolják, hogy a túrázás férfias és fiatalos hobbi. Olyan kifejezéseket kötnek ehhez a sporthoz, mint „megküzdeni a természettel” vagy „feszíteni a saját határaidat”. Ennek ellenére az adataink azt mutatják, hogy a túrázás főként a középkorú emberek kedvelt elfoglaltsága, valamint minden egyes korcsoportban magasabb a női, mint a férfi résztvevők száma. Mindenképp pozitív látni azt, hogy az 55 év feletti korosztályt is megmozgatja a túrázás, viszont kifejezetten negatív élményt nyújt a 18 év alattiak szinte teljes hiánya a túrák során (4. ábra).

4. ábra: A nem- és kor megoszlás a túrák során

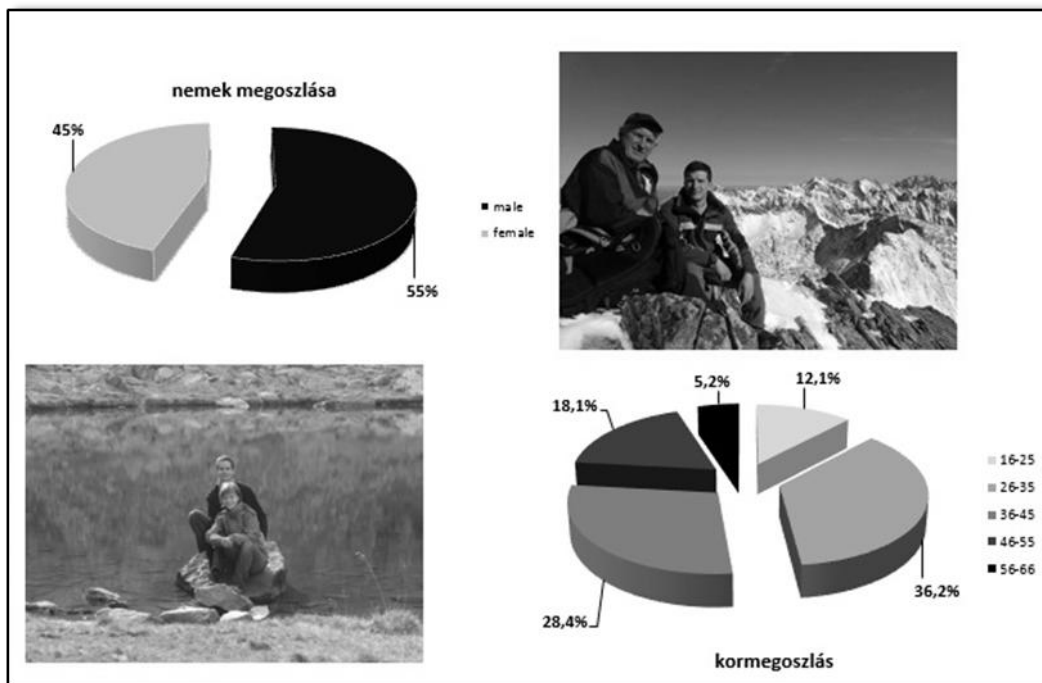
Empirikus vizsgálat

A Hegyre Fel! Természetjáró Egyesület mintegy 1700 fős követői és résztvevői bázisában 2014 augusztusában indítottunk el egy online kérdőívet a túrázók igényeinek felmérése céljából. Kérdéseinkre összesen 120 válasz érkezett. Az adatok kódolás és feldolgozása az SPSS szoftver segítségével történt. A kérdőívben a következő kérdésekre kerestük a választ:

- Hova utazna a legszívesebben túrázni?
- Hány órát utazna maximum egy túra miatt?
- Mekkora összeget áldozna egy túrára?
- Mekkora utat tenni meg egy túra során gyalog?
- Mekkora szintemelkedést tenne meg egy túra során maximum?

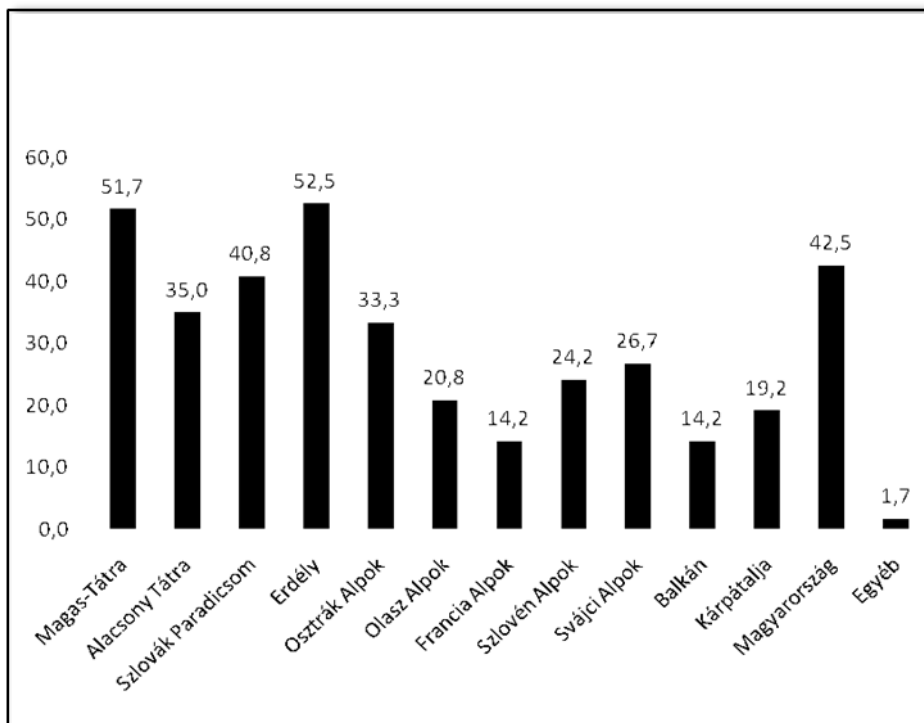
Elsősorban tehát arra voltunk kíváncsiak, hogy hova és milyen jellegű túrákra jelentkeznének szívesen az emberek, illetve melyek azok a tényezők melyek befolyásolják a döntésüket egy túra részvételével kapcsolatban.

A minta reprezentativitását jól mutatja, hogy csakúgy mint a vizsgált populációban, itt is a nők vannak némileg többségben (55%), illetve inkább a középkorúak (36-45-ös és 46-55-ös korosztály) válaszolt kérdéseinkre (5. ábra). Mindemellett a 120 megválaszolt kérdőív a körülbelül 1700 fős vizsgált bázisból szinte pontosan 7%-os válaszadói arányt jelent.

5. ábra: Az online kérdőív nem- és kormegoszlása

Az első és egyik legfontosabb kérdésünk az Észak-magyarországi túrázó populáció felé az volt, melyek azok a helyek, melyeket legszívesebben vennének célba. A választható válaszok közé első sorban olyan területek kerültek, melyek az egyesület túravezetői tapasztalata alapján a résztvevők számára mind anyagilag, mind a turisztikai mobilitási forma szempontjából (egy-, maximum kétnapos tartózkodás) megfelelő, elérhető. A már jól bevált Szlovák Paradicsom, Magas-Tátra, Alacsony Tátra hármas mellé került még Erdély és a Kárpátalja. Azonban kíváncsiak voltunk arra is, hogy a hely közelsége és ez által a túra alacsonyabb anyagi vonzata mennyire jelent vonzó tényezőt az utazó számára, így kerültek a válaszok közé olyan távolabbi célterületek, mint a Balkán vagy az Alpok. Egyrészt a távolsági tényező, másrészt a természetföldrajzi egység mérete miatt az Alpokat több részre bontottuk, így a kérdőívet kitöltők választhattak az osztrák Alpok, az olasz Alpok, francia Alpok, svájci Alpok és szlovén Alpok közül. Mindazonáltal kíváncsiak voltunk arra is, hogy a hazai tájak a külföldiekhez képest mennyire vonzóak a túrázók számára, ugyanis a túravezetői tapasztalatok szerint erre az érdeklődés igen alacsony, kivételt képez a Bükk, mely közelsége és ebből fakadó költséghatékonyasága miatt népszerű (a Hegyre Fel! Természetjáró Egyesület által szervezett bükki túrák ingyenesek), így a Magyarországi területek is bekerültek a lehetséges válaszok közé. Természetesen a kérdőívet kitöltőknek volt lehetősége az „egyéb” fül alatt saját javaslatot is tenni túracélpontnak. Több válaszlehetőséget is lehetőség volt megjelölni, örömmel tapasztaltuk, hogy a helyi túrázók rendkívül nyitottak, a válaszadók 34,2%-a öt, vagy több célterületet jelölt meg (6. ábra).

6. ábra: Az érdeklődés százalékos megoszlása az egyes célpontterületeket tekintve

A megkérdezettek több mint fele válaszolta azt, hogy a Magas-Tátra és az Erdély felé irányuló utazások érdeklik (Magas-Tátra 51,7%; Erdély 52,5%), így kijelenthetjük, hogy a mintákban ezek voltak a legnépszerűbb célpontok. Szintén magas érték jelent meg a Szlovák Paradicsom (40,8%) és a magyarországi területeket összefogó válasz (42,5%) esetén. Ez utóbbit a túravezetői jelentések és beszámolók alapján érdekesnek tartjuk, ugyanis 2014-ben több hazai célpontú túrát is szervezett az egyesület, melyek nagy része érdeklődés hiánya miatt elmaradt. A hazai célpontokból közelsége miatt a Bükk és a Zemplén népszerű volt, azonban az a tapasztalat, hogy a 100km-es távolságot túllépő hazai célpontok már nem vonzóak ebben a körben. Így a mátrai, mecseki, bakonyi kirándulások bár többször is lettek hirdetve, végül rendre elmaradtak. Kivétel ez alól a Visegrádi hegység, ahova kétszer is sikerült 20-30 főt megmozgatni, ebben valószínűleg a híres Rám-szakadék játszott nagy szerepet. A további vizsgálatok szempontjából érdekes lenne a magyarországi célpontokat külön vizsgálni. Talán még inkább érdekes lenne kutatni azt a kérdéskört, hogy amennyiben lehetőség van külföldi túrázási lehetőségekre, milyen mértékben választják azt, a hazai helyszínek hátrányára, azaz a 2004 óta erősödő tátrai és erdélyi túra-turizmus milyen mértékben gyengíti a hazait. Közepes értéket képvisel az Alacsony-Tátra a maga 35%-ával, de ez még mindig azt jelenti, hogy minden harmadik válaszadót érdekli. Ha csak az Alpok különböző egységeire leadott válaszokat nézzük, akkor láthatjuk, hogy nagy valószínűséggel itt is a távolság játssza az egyik legfontosabb szerepet. A legnépszerűbb az legközelebb eső osztrák (33,3%), a legkevésbé pedig a legtávolabb eső francia Alpok (14,2%), míg a köztes területek közepes értéket jelennek meg (Olasz Alpok 20,8%; Szlovén Alpok 24,2%; Svájci Alpok 26,7%). A legalacsonyabb arányt Kárpátalja (19,2%) és a Balkán (14,2%) esetében láthatjuk. Összesen 1,7% volt, aki jelölt meg egyéb lehetőséget, ez összesen két választ jelent, az egyikük a skandináv országokat, a másik pedig Izlandot jelölte meg.

A következő négy kérdés az utazások és a túrák jellegére kérdezett rá, úgy mint:

- Legfeljebb mennyi időt töltene utazással egy túráért?

- Mekkora összeget áldozna utazásra egy túráért?
- Mekkora távolságot tenne meg maximum egy túra során gyalogosan?
- Mekkora szintemelkedést tenne meg maximum egy túra során gyalogosan?

A válaszok alapján egyértelművé vált, hogy az észak-magyarországi túrázók több mint 2/3-át nem érdekli, hogy mennyi időt kell utazással töltenie ahhoz, hogy eljusson a tervezett területre túrázni. A többi válaszlehetőség közül némileg a négy órás utazás emelkedett ki, bár a kétharmados többséghez képest ez is elhanyagolhatónak tűnik. Véleményünk szerint nem véletlen azonban, hogy többen a négy órás választ adták meg maximumnak, nagyjából ennyi utazás szükséges ahhoz, hogy Miskolcra eljérjünk a Magas-Tátrát. Az utazás maximális idejére vonatkozó válaszok részletes megoszlása: 0,8% maximum 1 órát, 4,2% maximum 2 órát, 9,2% maximum 3 órát, 10,8% maximum 4 órát, 5,8% maximum 5 órát, 5% maximum 6 órát utazna egy túráért, 64,2% pedig azt jelülte, az utazás idejének hossza nem számít.

A helyzet már nem ilyen tiszta és egyszerű a ráfordított összegre vonatkozó kérdés esetén. Annyi biztosan kiderült, hogy a mintában szereplők szinte teljes egésze hajlandó alsó hangon 5000 Ft-ot rászánni egy túrára való utazásra. Megjegyeznénk, hogy ez megint csak egy Miskolc – Poprád (Magas-Tátra környéke) távolság nagy átlagban vett utazási költsége. A válaszadók közel fele azt válaszolta, hogy akár 10.000 Ft-ot is hajlandó költeni egy túra-útért, viszont csak közel a negyedük nyilatkozott úgy, hogy akár ennél is többet. Összességében tehát elmondható, hogy az észak-magyarországi túrázók számára inkább a költség mintsem az utazás kényelmetlensége szab határt. Az utazásra fordított maximális költségre vonatkozó válaszok részletes megoszlása: 0,8% maximum 2000 Ft-ot, 1,7% maximum 3000 Ft-ot, 0,8% maximum 4000 Ft-ot, 25% maximum 5000 Ft-ot, 43,3% maximum 10000Ft-ot, 28,3% pedig akár ennél is többet költene, hogy elutazzon a kiszemelt túrához.

Arra is kíváncsiak voltunk, hogy az észak-magyarországi túrázókat milyen jellegű túrák érdeklik, azaz mekkora erőfeszítést szeretnének vagy hajlandóak egy túra során megtenni. Arra a kérdésre, hogy mi az a maximális táv, amit gyalogosan szívesen megtennének a túrázók eléggé megoszló válaszokat kaptunk. Annyit megtudhattunk, hogy leginkább a 20 km-es távot preferálják, és ha már választani kell, ennél inkább többet mennek, mint kevesebbet. A túra során megtett maximális gyalogos távra vonatkozó válaszok részletes megoszlása: 2,5% maximum 10km-et, 7,5% maximum 15km-et, 27,5% maximum 20km-t, 22,5% maximum 25km-t, 18,3% maximum 30 km-t, 21,7% pedig szinte bármekkora távot megtenne.

A szintemelkedést firtató kérdés során szépen kirajzolódik, hogy a túrázók inkább a magas hegységeket preferálják. Majdnem teljes mértékben igaz az a kijelentés, hogy minél magasabb a szintemelkedés annál nagyobb arányban jelölték azt meg. A túra során megtett maximális szintemelkedésre vonatkozó válaszok részletes megoszlása: 1,7% maximum 200m, szintén 1,7% maximum 400m, 7,5% maximum 600m, 15% maximum 800m, 22,5% maximum 1000m, 19,2% maximum 1500m, 32,5% pedig bármekkora szintemelkedést hajlandó megtenni egy túra során.

Összegzés

A tanulmány adataira alapozva kijelenthetjük, hogy az Észak-magyarországi régióban a túrázás egyre közkedveltebb, egyre populárisabb. A helyi túrázók legnépszerűbb turisztikai célpontjai a Szlovák Paradicsom, a Bükk és a Magas-Tátra, ez utóbbi iránt az érdeklődés kiemelkedő. A legutóbb információk alapján a Hegyre Fel! Természetjáró Egyesület által szervezett 2015. januári Magas-tátrai túrára ismét 65 főt visznek, úgy, hogy még ezen felül 7 túljelentkező sajnos nem fért fel a buszokra. A kérdőíves felmérés alapján a már említett három helyszínen kívül az Erdélyi túracélpontok iránt érdeklődnek még kimagasló mértékben a helyi természetjárók. A kérdőívből szintén kiderült, hogy sokkal inkább a pénz, mintsem a kényelmetlenségek szabnak gátat a túráknak, hiszen míg a nagy többség azt jelülte, hogy bármilyen nagyságú utazási időt képes elviselni, addig a válaszadók alig több mint negyede jelülte azt, hogy bármekkora pénzösszeget hajlandó áldozni távolabbi helyek meglátogatására. A korrelációs számításaink is

azt bizonyítják, hogy az utazási távolság és a ráfordított pénzösszeg között nem fedezhetünk fel összefüggést (korrelációs együttható: 0,07), azonban a maximális szintemelkedés és a maximális gyalogos távolság között igen erős kapcsolatot (korrelációs együttható: 0,83) véltünk felfedezni. Ez alapján elmondhatjuk, hogy a kérdőívet megválaszoló túrázók igen körültekintően, saját erőnlétük teljes tudatában válasszák meg célpontjaikat, átgondoltan választották meg kérdéseinket. A válaszok többsége alapján leginkább 20-25km-es, 1000-1300m-es szintemelkedéssel rendelkező túrákat kedvelik leginkább az emberek. Úgy gondoljuk, hogy a túrázás egy még inkább érdekelt turisztikai tevékenységgé válhat a közeljövőben, amennyiben a gazdasági körülmények javulnak vagy kedvezőbb, olcsóbb kirándulások, átgondolt, az igényeknek leginkább megfelelő utazások jelennek majd meg szervezett keretek között.

Irodalom

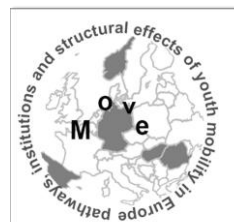
- AUBERT A. (2011): A turizmus trendek és térszerkezet Magyarországon. PTE – TTK Publikon Kiadó, Pécs
- CZEGLÉDI J. (1982): *Korunk turizmusa*. Panoráma Kiadó, Budapest
- GLINOS I. – BAETEN R. – HELBLE M. – MAARSE H. (2010): A typology of cross-border patient mobility. *Health & Place*. 16. 6. pp. 1145-1155.
- GUSTAFSON P. (2012): Tourism and seasonal retirement migration. *Annals of Tourism Research*. 29. 4. pp. 899-918.
- GYURICZA L. (2009): A turizmus nemzetközi földrajza. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs
- MICHALKÓ G. - RÁTZ T. (2013): *Rejtett dimenziók a Kárpát-medence turizmusában*. In: Kárpát-medence: természet, társadalom, gazdaság. Bocskai István Gimnázium Nyíregyházi Főiskola Turizmus és Földrajztudományi Intézete, Nyíregyháza; Szerencs, pp. 463-476.
- MICHALKÓ G. (2012): Turizmus a Kárpát –medencében. In: Dövényi Z. (szerk.) *A Kárpát-medence földrajza*. Akadémiai kiadó, Budapest. pp. 695-712.
- PROBÁLD Á. (2012): A statisztikai adatgyűjtés – a múlt és a jelen turizmusának információi. In: Michalkó G. (szerk.) *Turizmológia: elméleti alapok*. Akadémiai Kiadó, Budapest. pp. 172-175.
- RÁTZ T. (2004): *European tourism*. Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár

MŰHELY

Dabasi-Halász Zsuzsanna

Egy európai kutatás kezdetén: a MOVE projekt rövid bemutatása

A Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Kara Világ- és Regionális Gazdaságtan Intézete Munka- és Társadalomgazdaságtan Intézeti Tanszéke egy konzorcium tagjaként 2015-17 között részt vesz egy HORIZON2020 által támogatott kutatási projektben. A projekt a H2020-YOUNG-SOCIETY-2014_RTD: THE YOUNG GENERATION IN AN INNOVATIVE, INCLUSIVE AND SUSTAINABLE EUROPE című felhívásra készült. A kutatás legfontosabb előzményeit, céljait, elképzeléseit az alábbiak szerint mutatjuk be.

A projekt indokoltsága

Az EUROPA 2020 stratégiában különös figyelmet kapott a fiatal generáció mobilitása, migrációja, munkavállalása és képzése, mint az intelligens fenntartható gazdasági növekedés egyik fontos alappillére. Ez a társadalmi réteg vállalja leginkább a migráció kockázatát, hozzájárulva a társadalmi, gazdasági szférán belül az innovatív megoldások terjedéséhez. A jelenleg 16-29 évesek generációját „elveszett” jelzővel illetik, mivel a XXI század eleji gazdasági folyamatok következményeként kirekesztődtek a termelésből. Egyrészt egyes európai országokban - melyek kvázi a gazdasági csőd szélére sodródtak - a fiatalok munkanélkülisége katasztrofális méreteket öltött. Másrészt vannak olyan országok, melyek munkaerőhiánnyal küzdenek, különös képen egyes speciális képesítést igénylő szakmákban. Annak ellenére, hogy az EU állampolgárai számára a belső migrációs határok nélküli Európában viszonylag egyszerű más tagállamban dolgozni, munkát vállalni, a mobilitás csekély arányú. Az európai kontinensen belül mobilitás, migráció 2,5 százalék, míg az EU-ba irányuló azaz úgynevezett harmadik országból érkezők lakossághoz viszonyított aránya 4,1%. A más kontinensről beáramló munkaerő és a belső vándorlás célországai elsősorban az un. „régí” tagországok, azaz az EU15.

Az EUBarométer 2005-ös adatai arra is rávilágítanak, hogy a földrajzi mobilitás intenzitása és irányai Európában regionálisan eltérőek. Erősebb intenzitású a bevándorlás az északi országokba, alacsony a keleti, illetve déli államokba. Az utóbbiak még mindig kibocsátó országok. A munkaerő szabad áramlásának, illetve a mobilitás szabadságának eredményei és hatásai egyaránt intenzív vitákat váltottak ki az egyes tagállamokban. A pozitív hatások mellett (hatékonyabb munkaerőpiac, jobban képzett munkavállalók, kulturális többszínűség) felmerülnek a negatívumok is. A „régí” tagállamokban a 2004-es EU bővítés időszakában a várható bevándorlási hullámtól való félelem terjedt el. Az idő bebizonyította, hogy ez többnyire megalapozatlan volt. Komoly probléma a kibocsátó országokban vagy régiókban a vándorlás hátrányainak kummulálódása, a magasan képzett szakemberek, a szülőképes korú nők, fiatal munkavállalók elvándorlása. Aktuális kérdés a gazdasági válság hatására, a régi ipari térségekben a fiatalabb generációk emigrációjában a mérték és a következmények gazdasági, társadalmi következményeinek megértése.

A projekt célkitűzése és kutatási terve

A MOVE projekt általános törekvése, hogy kutatási eredményeivel hozzájáruljon a fiatalok mobilitásának javításához, csökkentse a vándorlás negatív hatásait. A mobilitás jó gyakorlatainak meghatározásával erősítve a fenntartható fejlődést és a jólétet.

4. ábra: A MOVE kutatási tervének felépítése

A projekt fő kutatási kérdése az, hogy hogyan lehet a fiatalok mobilitása 'jó' mind a társadalmi-gazdasági fejlődés terén illetve a fiatalok egyéni fejlődésében. Melyek azok a tényezők, amelyek elősegítik, vagy akadályozzák az ilyen jótékony mobilitást?

A projekt interdiszciplináris és többszintű kutatási megközelítést alkalmazva, átfogó elemzést végez a fiatalok mobilitásának megismerésére az EU-ban:

- (1) Szisztematikus adatgyűjtéssel mutatja be a fiatalok mobilitási mintáit Európában, melyhez kvalitatív esettanulmányokat készít, másodlagos adatelemzést végez. Kvantitatív integrált adatbázist hoz létre az európai ifjúsági mobilitásra.
- (2) Az adatok alapján elméleti keretet alkot a mobilitás folyamatainak megértésére, így járulva hozzá a tudományos és politikai vitákhoz.
- (3) Választ ad arra, hogy milyen tényezők segítik elő, vagy akadályozzák a helyes gyakorlat integratív alkalmazását.
- (4) Tudományosan megalapozott ajánlásokat ad a politikai döntéshozókhoz számára

A projekt megvalósítói

A konzorcium kilenc partnerrel jött létre

- Universite du Luxembourg UI - Luxembourg
- Stiftung Universität Hildesheim Uh - Germany
- Deutsches Jugendinstitut EV DJI - Germany
- Academia de Studii Economice DIN Bucuresti ASE Bucuresti - Romania
- Miskolci Egyetem FE IWRE - Hungary
- Hogskulen I Sogn og Fjordane HISF - Norway
- Ilustre Colegio Nacional de Doctores y Licenciados en Ciencias Politicas y Sociologia ICN - Spain
- Eurice European Research and Project Office Gmbh EURICE - Germany
- Agence Europeenne pour L'information et le Conseil des Jeunes ASBL ERYICA - Luxembourg

A partnerek a migráció szempontjából különböző mobilitási mintával leírható országokban tevékenykednek. Luxemburg: jelentős befogadó, kisméretű ország, a fiatalok kifejezetten tanulási célzattal érkeznek. Németország: a migráció szempontjából az egyik legnagyobb, a legtöbben ide érkeznek és területét, lakosságát, gazdasági erejét tekintve az EU egyik legjelentősebb országa. Spanyolország: hatalmas befogadó és kibocsájtó, jelentős területű és lakosságú ország, melynek munkaerőpiaca az egyik legmagasabb munkanélküliséggel küszködik. Norvégia: külön típust képvisel, migráció szempontjából az EU-ba és -ból történő vándorlás jellemzi. Románia: klasszikus kelet-európai kibocsájtó ország, azonban napjainkban megváltozó mobilitási tendenciák jellemzik. Hazánk a kis ország ezen e kutatási felületen, jelenleg kibocsájtó és az elvándorlás veszélyeztetettje.

A kutatás módszertana

A kutatási során fiatalokkal készülnek interjúk: 15-20 fővel minden egyes országban. Ezen kívül fókuszcsoportos beszélgetésekre, partnerenként 3-5 szakértői interjú készítésére is sor kerül. A felmérések és esettanulmányok, az esettanulmányok összesítése (a kontrasztos országok összehasonlítása) a kiválasztott országokra vonatkozóan párhuzamosan történik. A kutatás jól illeszkedik a Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Kar „A fenntartható fejlődés környezet- és társadalomgazdasági dimenziói” Kutató Műhelyének kutatásaihoz. Az eredmények hasznosíthatók egyrészt az oktatás területén, illetve segítik a résztvevő személyek tudományos fejlődését, szélesíti a Kar és így az Egyetem nemzetközi láthatóságát és kapcsolati hálóját.

The Programme is co-financed by the
European Union

Kuttor Dániel

Akadémiai együttműködés a technológiatranszferért a magyar-szlovák-román-ukrán határtérségben

2015 nyarán zárult a Miskolci Egyetem Határon Átnyúló Együttműködési Program keretében kivitelezett projektje: „CONTENT - Határon átnyúló innovációs hálózat a technológiatranszferért” (CONTENT project - Cross-border innovation network for technology transfer). A projekt fő célja volt az intézményközi technológia- és tudástransfer elősegítése a magyar-szlovák-román-ukrán határtérségben. Ezáltal erősítve a vállalati aktivitást és a nemzetközi hálózatosodást az érintett országok, régiók között.

A projekt keretében a Miskolci Egyetem kollégái három partnerintézmény, három műszaki egyetem munkatársaival dolgoztak együtt:

- Ivano-Frankivszki Nemzeti Műszaki Kőolaj és Gázipari Egyetem - Ukrajna;
- Kassai Műszaki Egyetem - Szlovákia;
- Nagybányai Északi Egyetem - Románia.

A projekt majd két éves (22 hónapos) időtartama alatt a felek feltérképezték a négy egyetem kutatási portfólióját és kapacitásait, azonosították a közös fejlesztési és tudományterületeket (anyag- és erőforrás-gazdálkodás, bányászat, informatika, mechatronika, nanotechnológia), valamint a rendelkezésre álló technológiákat, szabadalmakat. A konzorcium tagjai mind a négy városban (Ivano-Frankivszk, Kassa, Miskolc, Nagybánya) képzések tartottak, illetve technológiai kiállításokat szerveztek. A workshopok keretében a vendéglátó intézmény munkatársai, és partnerei a tudásmenedzsment és technológiatranszfer helyi gyakorlatáról, módszereiről, és eredményeiről kaptak információt.

Miskolcon 2015 februárjában került sor egy szeminárium-sorozatra („Technological fairs: plans, problems, suggestions”), majd egy technológiai kiállításra. A szemináriumok előadói között köszönthettük a Gazdaságtudományi és más karok oktatóit; az egyetem Technológia és Tudástransfer Központjának vezetőjét, munkatársait; a Szellem Tulajdon Nemzeti Hivatalának szakértőjét.

A technológiai kiállítás során a Miskolci Egyetem, a Gazdaságtudományi Kar és a partnerintézmények a vállalati szféra képviselőinek mutatkoztak be. Az esemény nagyban fokozta a duális képzésbe bevonni kívánt vállalatok elkötelezettségét az egyetem iránt.

A projekt záró időszakában a Miskolci Egyetem szakmai vezetésével egy „pilot informatikai alkalmazás” fejlesztése zajlott. Az on-line térinformatikai rendszer az üzleti szféra szereplői számára nyújt lehetőséget a partnerek keresésére, és a határon ívelő kommunikációra, hálózatosodásra.

A projekt a négy felsőoktatási intézmény technológia- és tudástransfer képességeinek és kapacitásainak fejlesztésével fontos szerepet játszott az intra- és interregionális kohézió és kapcsolatok erősítésében. Reményeink szerint az együttműködés folytatása újabb projekteket, közös kutatásokat és oktatásokat, publikációkat eredményez a jövőben.

MISKOLC
EGYETEM
UNIVERSITY OF MISKOLC

„Társadalmi Innovációk generálása Borsod-Abaúj-Zemplén megyében”

TÁMOP-4.2.1.D-15/1/KONV-2015-0009

G. Fekete Éva

Társadalmi innováció generálása Borsod-Abaúj-Zemplén megyében

TÁMOP 4.2.1.-D/1/15/KONV 0009.

Amikor és ahol a szaporodó gondokkal már nem tud sem az üzleti, sem a kormányzati szféra megbirkózni, vagy fel sem figyel ezekre a gondokra, szerephez jut a civil kurázsi, felértékelődnek a társadalmi szereplők által megalkotott új termékek, szolgáltatások, struktúrák és eljárások. Különösen igaz ez a perifériák esetében, ahol hiányoznak az üzleti szereplők, a társadalmi problémák eleve gátolják, illetve felülírják az üzleti innovációkat.

A Miskolci Egyetem Társadalomtudományi Kiválósági Központja nem kevesebbre vállalkozott, mint hogy a felsőoktatási intézmények tevékenységeinek harmadik, a társadalmi felelősségre alapozott szolgáltatásokból álló lábaként beindítsa a régió helyi társadalmi innovációs tevékenységének szakmai segítségét.

A Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Karának kezdeményezése arra irányul, hogy hosszabb távon egy új szolgáltatást alapozzon meg a régió tudáscentrumában, rövid távon pedig az ország egyik leghátrányosabb térsége, a Cserehát (Edelényi, Encsi, Szikszói járások együttese) önszorgító képességét próbálja erősíteni külső szellemi energiák bevitelével.

Három fő célkitűzés mentén kívánunk a területi fejlődést előbbre vivő társadalmi innovációkat elindítani.:

Ezek a következők

- a térség összekapcsolása a régió központjával, a tágabb térségbe történő gazdasági, társadalmi és politikai integráció - **térségi integráció**,
- a térségi önellátás fokozása - **helyi gazdaságfejlesztés**,
- a térséget a többi térségből kiemelő egyedi sajátosság megtalálása, vonzerővé formálása - **térségi identitás építés**.

Társadalmi innováció lehet minden, a fenti területekhez kapcsolódó kérdésekre választ adó új, vagy újszerű, a társadalom szereplői által megfogalmazott és elindított megoldás. Saját ötleten és a már máshol bevált tapasztalatokon nyugvó megoldások egyaránt szóba jöhetnek.

A társadalmi innováció kialakulásához a Miskolci Egyetem:

- feltárja a térség innovációk adaptálását és megszületését befolyásoló adottságait,
- felkutatja a máshol bevált, a nagy valószínűséggel a térségben is adaptálható társadalmi innovációkat,
- megszervezi a kiválasztott térség és a centrum társadalmi vezetőiből, szakembereiből, civil szereplőiből álló innovációs köröket és szakmai segítséget nyújt működésükhöz.

A projekt keretében megvalósuló kutatások:

1. Térségi társadalmi innovációk stake-holder és hálózat elemzése, lehetőség-térkép összeállítása
2. Centrum-periféria hálózati kapcsolatok építése
3. SMART Local Community ismérvei és potenciális jelöltjei
4. Helyi foglalkoztatási modellek kidolgozása

5. Célzott termékek és szolgáltatások piaci vizsgálata
6. Térségi identitás és márka-modellek – társadalmi marketing alapú mérési-fejlesztési módszerek és realizálási programok
7. Társadalmi vállalkozások létrehozásának és működtetésének kérdései
8. Vállalatok társadalmi felelősségvállalásával a perifériák fejlesztéséért
9. Közösségi fejlesztés feltételrendszere

A projekt keretében megvalósuló képzések:

1. Helyi Társadalmi Innovációs Akadémia (Edelény, szeptember)
2. Távoztatással kombinált 30 órás rövid kurzusok (Szendrő, Encs, Szikszó):
 - a. Helyi foglalkoztatás-fejlesztés
 - b. Helyi turizmus-fejlesztés
 - c. Társadalmi vállalkozások fejlesztése

A projekt keretében létrehozandó társadalmi innovációs körök és kidolgozásra javasolt társadalmi innovációk:

1. Helyi gazdaságfejlesztés (foglalkoztatás, helyi termék, társadalmi vállalkozások)
 - a. helyi alkalmi vagy töredék munkákat integráló foglalkoztatási szervezet létrehozása
 - b. szakmai kompetenciákat erősítő közösségi képzési formák
 - c. mezőgazdasági kistermelői és társadalmi vállalkozói inkubációs szolgáltatások
 - d. szociális farmok létrehozása
2. Térségi identitás építés (fiatalok vonzása, turizmus, közösségfejlesztés)
 - a. turisztikai desztinációs menedzsment hátrányos helyzetű környezetben
 - b. térségi márkaépítés
 - c. fiatalok számára vonzó környezet alakítása
3. Térségi integráció (SMART települések, hálózatok, kommunikáció, klaszterek)
 - a. SMART kistelepülési modell
 - b. CSR partnerközvetítő szervezet
 - c. potenciális klaszterkapcsolatok

Fiatalok bevonását célzó akcióink:

1. Eset-versenyek szervezése a társadalmi innovációhoz kapcsolódó témákban egyetemi hallgatók számára (szeptember)
2. Periféria Nyári Egyetem szervezése (Irota, augusztus 13-17.)
3. Középiskolások térségi identitást és társadalmi elkötelezettséget erősítő vetélkedője - 2 fordulóból álló vetélkedő, ahol iskolánként 5 fős csapatok játszanak.

A projektbe bevont egyetemi humán kapacitások:

Gazdaságtudományi Kar: 59 fő

Állam- és Jogtudományi Kar: 7 fő

Bölcsészettudományi Kar: 4 fő

A projekt vezetői:

- Projektmenedzser: Prof. Dr. G. Fekete Éva
- Szakmai vezető: Prof. Dr. Kocziszky György
- Pénzügyi menedzser: Dr. Szilágyi Roland

Projektiroda elérhetősége: t-modell@uni-miskolc.hu

A projekt honlapja: www.t-modell.uni-miskolc.hu

KITEKINTŐ

Turainé Vurom Brigitta - Dabasi-Halász Zsuzsanna

Migráció gazdasági haszna, a hazautalások kérdései a XXI század elején

Az elmúlt évtizedekben a nemzetközi migráció, a világjelenséggé váló globalizáció, az angol nyelv világszintű kiterjedése, a kommunikációs technológiák fejlődése és a közlekedés gyorsasága gyökeresen átformálta az egész világot. Ma a világ lakosságának több mint 3%-a migráns. Így ha a migránsok számosságát tekintjük, semmi esetre sem hanyagolhatjuk el azt a tényt, hogy mindegyikük potenciális forrása lehet eseti vagy rendszeres nemzetközi pénzforgalomnak, ami több mint kétszáz millió ember esetén súlyos dollármilliókat jelent. A migránsok által megkeresett jövedelmek egy részének hazautalása tetemes mennyiségű pénzmozgásokat generál világszerte, napjainkra ez az összeg meghaladja az 530 milliárd amerikai dollárt is, ami felérne a világ 22. legerősebb gazdasági teljesítményével (IOM; Szvetnik, 2013). A hazautalásokra nem régóta tekintenek fejlesztési eszközökként, ezért így a gazdasági fejlődésre gyakorolt hatásuk kapcsán még sok a nyitott kérdés. Az viszont biztosan elmondható, hogy a hazautalások javítják a fejlődő országok fizetési mérlegét és főképp a kisebb gazdaságú országokban.

Kulcsszavak: hazautalás, vándorlás, migráció, külföld, gazdaság
JEL kód: F22, R23

Bevezetés

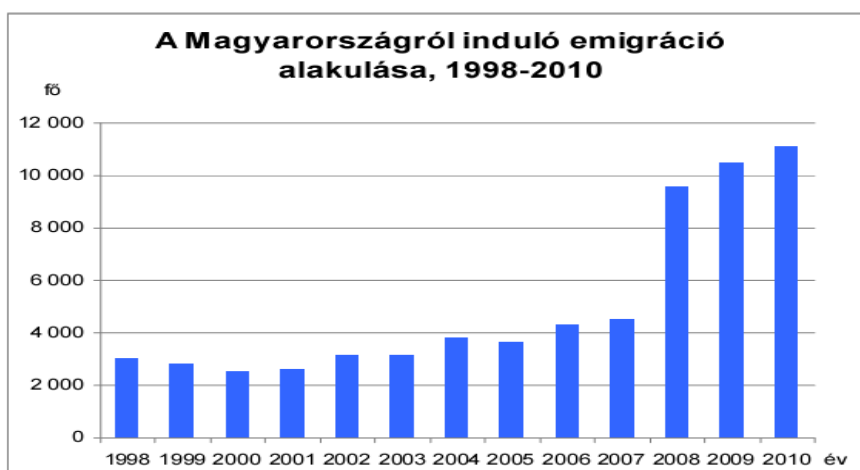
Migrációról olyankor beszélünk, amikor a vándorlás döntése szabadon és külső kényszerből mentesen születik meg, az egyén személyes kényelmének kiterjesztése érdekében. A kapuk a megfelelő csatornákon és folyosókon keresztül mind nyitva állnak, a migráció a világon mindenütt megnövekedett, alig egy évtized leforgása alatt háromszorosára duzzadt. Ha a migránsokat egy külön országba „tömörítenénk”, akkor megalkothatnánk belőlük a világ ötödik legnépesebb országát, ami viszonylag fiatal lakosokból állna, a nemek aránya pedig közel azonos volna.

A migráció latin eredetű szó, jelentése: vándorol, elmegy, elköltözik. Az elvándorlás egy olyan szándék, amit az egyéni akarat, a körülvevő mindennapok és az általános gazdasági, társadalmi, valamint politikai folyamatok mind egyszerre határoznak meg. A migráción belül megkülönböztethetünk országon belüli belső és országhatárokat átívelő külső vándorlást (Rédei, 2007a). Aszerint, hogy a vándorlás valamilyen külső kényszerből vagy belső motivációból jön létre, beszélhetünk kényszer és önkéntes vándorlásról. Időtartam szempontjából a vándorlás lehet időszakos vagy korlátozott és folyamatos vagy tartós, terjedelem szempontjából pedig egyéni vagy csoportos (Cseresnyés, 1996). A vándorlást kiváltó okok rendkívül széles skálán helyezkednek el, ilyen lehet például a nem, a kor, a nyelvtudás, az iskolai végzettség, a származás, az elégedettség, a migrációs burok megléte, az otthoni körülmények, a jó példák, a külföldi kapcsolatok, érzelmi faktorok, stb. A migráció irányát a nyelvtudás, a földrajzi közelség és a „kitaposott út” befolyásolja döntően.

A migráció hatásait egyéni és nemzetgazdasági szinten, társadalmi és gazdasági aspektusból egyaránt vizsgálhatjuk, mind a küldő mind a befogadó ország szempontjából. A migráció társadalmi és gazdasági hatásaival kapcsolatosan mind pozitív és mind negatív hatások is jelentkeznek. A kulcs azok mértéke, valamint az, hogy végül összességében melyik irányba mutat az egyenlőtlenség. A küldő országok kutatói napjainkban a legtöbben a veszteséggel foglalkoznak, meglátásukat jól jellemzi Bándy 2013-ban megfogalmazott tétel mondata „Az emberi tőke jelentősége, az abba való befektetés fontossága nemzetgazdasági erő, azonban a képzettek elvándorlása társadalmi és gazdasági veszteség.” Kevesebbet beszélünk mostanában

arról a nyereségről, amelyet a külföldön dolgozók jövedelme jelent egy nemzetgazdaságnak egy háztartásnak.

Az utóbbi időben érezhetővé vált az a nézet, hogy sokan menekülnek külföldre a gazdasági válság hatására bedőlt devizahitelek megemelkedett törlesztő részletei miatt. Egyértelműen nem jelenthetjük ki azt, hogy a devizahitelek bedőlése mekkora mértékű elvándorlással járt együtt, azonban beláthatjuk, hogy a 2008 óta tartó válság következtében megnőtt a migránsok száma (1. ábra). Továbbá láthatjuk azt is, hogy az utóbbi években gyűrűző gazdasági és pénzügyi válság súlyos következményeket okozott az országok nemzetgazdaságában, a vállalati és pénzügyi szektorban és a foglalkoztatási szférában egyaránt. Ezekben a szektorokban végbemenő negatív változások kumulált hatása egyaránt érezhetően befolyásolta az európai migrációs folyamatokat, trendeket. A deviza válságnak nevezett magyarországi jelenség migrációs hatását kutattuk a Miskolci Egyetemen is. Jól példázza a hazautalások mikrogazdasági jelentőségét egy 2013-ban készített lakossági interjúkon alapuló vizsgálat néhány jellemző mondata: „*Mind a két fiam Angliában él a devizában nyilvántartott hitel miatt.*” „*Kifejezetten a deviza hiteltől menekülési céllal 2010 óta 30 ismerős család vándorolt ki Magyarországról.*”

5. ábra: A Magyarországról induló emigráció alakulása, fő, 1998-2010

Forrás: Czibrik 2014:35

A migráció hátterében álló gazdasági folyamatok, vagyis a kereslet - kínálat törvénye az, ami mozgatja az embereket. Tulajdonképpen az életszínvonal emelésének egy tudatos módja ez. A kivándorlók gyakran hazautalásokkal támogatják a rokonaikat. Cikkünkben a hazautalások helyzetét vizsgáltuk meg Magyarországon nemzetközi kitekintéssel a XXI század elején.

A hazautalások értelmezése, formái és nagyságrendje

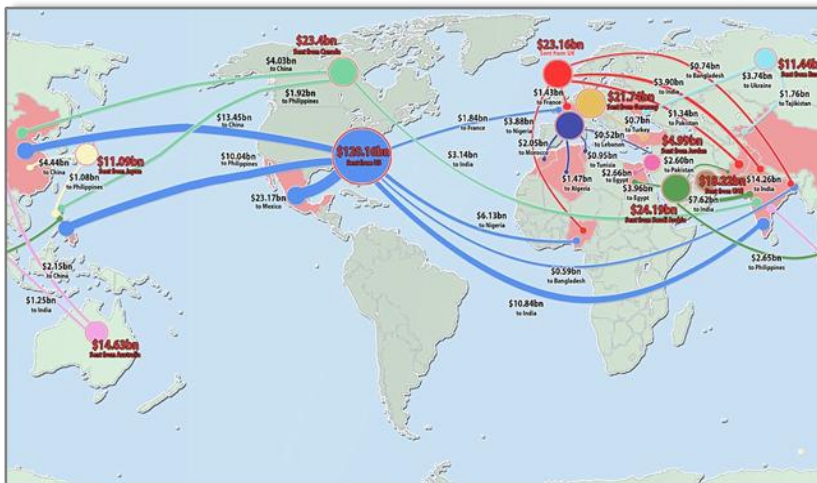
Általános meghatározás szerint hazautalásnak nevezzük egy migráns keresetének azt a részét, amelyet a migrációs célországából a származási helyére visszaküld. Léteznek természetbeni hazautalások is, de maga a 'hazautalás' kifejezés alatt csak a pénzbeli transfereket szokták értelmezni. „A hazautalás három fajtáját különböztetjük meg: 1. a külföldön dolgozó keresetének rendszeres banki átutalása; 2. az átutalást a munkáltató végzi (ami egyúttal alkalmas arra is, hogy a keresetek mértékét az egyes országokban reprezentálja); 3. a migráns pénzének egyedi hazaküldése, ami változó összeget és gyakoriságot jelent.” (Rédei, 2007b), A külföldről indított banki úton történő hazautalásokról évente ad közre az IMF Balance of Payments Yearbook (Fizetési Mérlegek Évkönyve) részletes adatokat. Ezekben az éves szintű

kimutatásokban átfogóbb jelentések is szerepelnek, amelyek a jellemző hazautalásokat a következő három, jól elkülöníthető statisztikai kategóriákba sorolják:

- A dolgozói bérek hazautalása, tehát a banki utalás rendszeres, többnyire havi rendszerességű, a munkavállaló anyaországába kerül, az otthon maradtok részére. Ez a forma akkor jellemző, ha egy évnél hosszabb ideig dolgozik távol és rendelkeznek arról, hogy a kereset mekkora részét utalják rendszeresen haza.
- Ha más országból jutnak bérhez, pénz- vagy természetbeni juttatáshoz, mint ahol valójában vannak. Például székhelyről utalnak telephelyen dolgozó munkavállalónak. Idesorolhatók a szezonális munkások és az 1 évtől kevesebb időt külföldön tartózkodó elvándorlók, vagy a tartózkodási engedélyre nem kötelezett külföldön munkát vállalók, de ide kell sorolni a külföldön bejegyzett cégeknél dolgozókat is, de a katonai, illetve diplomáciai területen munkát vállalók egyedi eseteit is. Ebben az esetben jellemző az, hogy egy harmadik országon át jut haza az átutalt összeg.
- A találmányi, szerzői jogdíjakból, tőkerészesedésből folyósításra kerülő pénzeszegek egy vitatható kategóriába esnek, mert nem közvetlenül kapcsolódnak a munkavégzéshez. (Rédei, 2007b)

„A hazautalásokat különböző ismérvek szerint csoportosíthatjuk. Attól függően, hogy kitől származik a pénzeszegek beszélünk a *dolgozó vagy/és a foglalkoztató* általi utalásról; lehet *határokon átlépő és határon belüli* (például külföldi tulajdonú cégek esetében). Egyéni hazautalásnak tekintjük azt az esetet, amikor a személy vagy a háztartás banki úton küld másik személynek vagy a háztartás számára. A *közösségi vagy kollektív* hazautalásokat a kivándorlók szervezetei, vagy vallási szervezetek küldik az anyaországban élő partnerek számára. Ezek az átutalások különböznek az egyéni, háztartások átutalásaitól mind felhasználásukban, mind volumenükben.” (Rédei, 2007b)

A nemzetközi pénzmozgás egyik nem elhanyagolható eleme a külföldön munkát vállalók banki úton történő rendszeres pénzutalása. A nemzetközi hazautalások az 1980-as években jelentek meg mérhető szinten és attól kezdve jelentőségük folyamatosan növekszik. (Rédei, 2007b) A rendszeres utalások nem csak az otthon maradt hozzátartozók, hanem a nemzetgazdaság pénzügyi forrásává is válik. A fejlődő országok gazdasági életében ezek az utalások kiemelt fontosságú forrássá váltak. Kelet-Közép-Európában a külföldi tőkebefektetést követően a második legnagyobb külső pénzügyi forrást jelenti. (IMF, 2007)

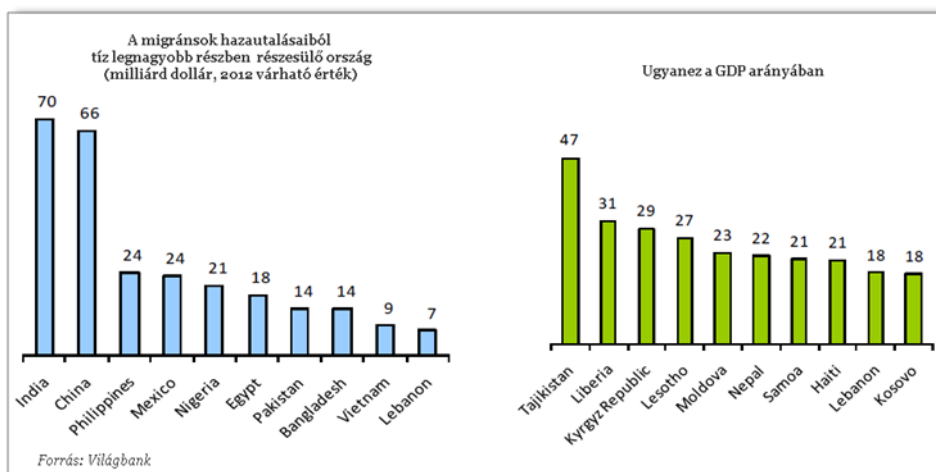

6. ábra: A világ migránsainak utalásai 2013
Forrás: Tomlinson, 2013.

A 2. számú ábrán látható, hogy a hazautalt összegek igen jelentős része az Amerikai Egyesült Államokból származik. A második helyezést Szaud-Arábia vívta ki magának, de szorosan a nyomában van Kanada, az Egyesült Királyság és Németország is.

A világ migránsai együttesen mintegy 530 milliárd dollárt utalnak anyaországukba, mely összeg mindössze tíz év alatt duzzadt a triplájára. Ez az összeg nem elhanyagolható, hiszen háromszor jelent többet annál, mint amit a fejlett államok hivatalosan külföldi segélyekre (ODA) költenek, de ha erre az összegre úgy tekintenénk, akár egy önálló ország gazdasági teljesítményére, akkor ez a 22. legnagyobb gazdaságát eredményezné a világon, vagyis nagyobbat, mint Argentínáé vagy akár Iráné. A helyzetet jól felismerve és ügyesen kezelve több ország (pl.: Fülöp-szigetek, Banglades, Szenegál) külön minisztériumot is létrehozott a külföldről küldött pénzek kezelésére. (Szvetnik, 2013) A gazdasági világválság idején a hazautalások összege jobban állta a sarat más tőkeáramlásokhoz képest. (Portfolio, 2013)

A pénzbeli hazautalásokat formális és informális csatornákon keresztül egyaránt lehet küldeni. A formális hazautalások alatt értjük a bankokon, postán, pénzküldő szolgáltatásokon (pl. Western Union, Thomas Cook és Money Gram) keresztül történő utalásokat, ezek összegét az IMF Fizetésimérlegről szóló Statisztikai Évkönyve alapján meg lehet határozni. Az informális hazautalásokat ezzel szemben a migránsok általában saját kezűleg haza látogatásaik alkalmával vagy a család, barátok, pénzfutárok közvetítik. Emellett bizonyos országok kiterjedt és hatékony rendszerekkel rendelkeznek az informális hazautalások megkönnyítésére, ilyenek például a Hawala Pakisztánban, a Hundi Indiában és a Fei ch'ien Kínában. Ezek a rendszerek általában jól szervezettek, hatékonyak, olcsók, és ami a népszerűségüket megnöveli, hogy a feladóknak általában nem is kell azonosítaniuk magukat.

7. ábra: A migránsok hazautalásaiból részesülő országok sorrendje
Forrás: Portfolio, 2013

A 3. számú ábra szerint 2012-ben a legtöbb pénzt az indiaiak és kínaiak küldték haza, 70-66 milliárd dollárt, őket követték a fülöp-szigetiek és a mexikóiak 24-24 milliárddal és a nigériaiek 21 milliárd dollárral. A külföldön dolgozók remek bevételi forrást jelentenek a pénzküldő cégeknek, amelyek az elutalt összeg akár 20 százalékát, vagy még többet is levonhatnak díj gyanánt - a több száz milliárdos globális forgalomból komoly profitot termelve (Portfolio, 2013). GDP-arányosan azonban a kisebb országok számára van igazán nagy jelentősége a migránsok hazautalásainak. Tádzsikisztán és Libéria például GDP-je közel felét, illetve harmadát kapta külföldön élő polgáraitól a 2012-es évben. A frissebb, 2013-as Világbanki adatok szerint Tádzsikisztán továbbra is az első helyen szerepel, de a második befutó már nem Libéria, hanem Kirgizisztán. Azok az országok, ahol jellemzően magas a női munkaerő aránya a

külföldön munkát vállalók között, ott meghatározó a rendszeres hazautalás mértéke. A világ egészét vizsgálva pedig az mondható, hogy az összes hazautalás közel fele ered a női munkavállalók rendszeres hazautalásából. (Rédei, 2007b)

A hazautalás költségei a Világbank szerint még mindig magasak. Világszerte átlagosan 9%, a hús legnagyobb forgalmú országban 7,5%. A legdrágább Japánból (költség nagyjából 16%), Németországból (12%), Franciaországból (11,5%) és Ausztráliából (11%) a hazautalás. Az Egyesült Államokból és az Egyesült Királyságból átlag alatti költséggel lehet utalni, 5-6% körüli költségen a Világbank szerint. (Portfolio, 2013) A hazautalásokat az árfolyamváltozások is mozgatják. Az otthoni deviza leértékelődése felpörgetheti, erősödése halaszthatja a hazautalást. A hazautalások globális hatása, hogy enyhít a világ egyenlőtlenségein, hiszen a hazautalásban részesülő családok életminőségüket jelentősen is javíthatják, ezzel ugyanakkor saját környezetükben növelik az egyenlőtlenségeket. A hazautalt pénz regionális hatása, hogy a kedvezményezetteket megtakarításra és befektetésre ösztönözi és növeli a helyi fogyasztást, mintaként szolgálva ösztönzi az elvándorlást. A kutatók viszont azt a negatív hatást is említik, hogy a hazautalt pénz egyes esetekben a munkamorált is csökkentheti, illetve mérsékelheti a foglalkoztatás iránti igényt is. A hazautalásokból elsődlegesen részesedő országokra (főként ázsiai országokra) jellemző, hogy ha egy keresőképes személy akad a családban, akkor annak az erőforrásain osztoznak mind. És nemcsak a család, hiszen a hazautalt pénzből az utalás költségei miatt a bankok is részesülnek. Mindeközben a fejlett társadalmakban épp ellenkezőleg alakulnak a dolgok, hiszen a gyermeket akár 30 éves korán túl is támogatják képzésében, hogy lásson világot, tapasztaljon és kizárólag méltó munkát megfelelő bérezés ellenében vállaljon. Saját hazánkban egyfajta kettősség jellemző. Míg a vidéki, kisebb és szegényebb településről származó migráns helyzete inkább az előbb említett ázsiai modell felé tendál, úgy a nagyobb városok és főként a főváros által kibocsájtott munkavállalók helyzete egyre inkább a nyugati modellhez hasonlítható.

A családok a kapott hazautalások túlnyomó részét fogyasztásra, gyermeknevelésre és iskoláztatásra, tehát életszínvonaluk növelésére fordítják. Ez esetben az anyagi javakba investált termelő befektetések aránya elhanyagolható, a humán tőkébe való befektetésük jelentőségét viszont nem szabad lebecsülni, sőt, hiszen ez a jövő nemzedékek szociális felemelkedésének ad potenciált. A hazautalások legjelentősebb hatását első sorban itt kellene meglátnunk. (Partl, 2007)

Térségi jellemzők a hazautalások tükrében

A latin-amerikai térség országaiban a hazautalások egyre jelentősebb szerepet játszanak a szociálpolitika támogatásában. Az Mexikó magasan a legtöbb hazautalást tudhatja magáénak, de az egy főre jutó hazautalások tekintetében néhány kisebb ország (pl. Salvador, Dominikai Köztársaság) megelőzi. (IDB Inter-American Development Bank, 2004)

Ázsia a latin-amerikaihoz hasonló méretű célterületét jelenti a hazautalásoknak, de annyiban eltér az előbbitől, hogy egyrészt a fő munkaerő-exportáló országok (India, Pakisztán és a Fülöp-szigetek) jobban eltérnek egymástól, másrészt a tengerentúli közösségeik is szegmentáltabbak a foglalkozás, a képzettség és a befogadó ország szempontjából. Az észak-amerikai és európai tengerentúli célországokon túl az ázsiai migráns munkaerő megjelenik a Közel-Kelet óriási méretű formális szerződéses munkaerő-piacán, illetve kisebb számban Hongkongban, Japánban és Szingapúrban is. (Sorensen, 2004) A „Fülöp-szigetek a világ migrációjában 84 millió migráló személlyel mintegy 100 országban van jelen. 1,2 millió fülöp-szigeteki dolgozik Szaúd-Arábiában és Kuvaitban. A hazautalások meghaladják a nyolc milliárd dollárt, és a nemzeti jövedelem meghatározó részét lépezik.” (Rédei, 2007a) 2000-ben az ázsiai országok közül India, a Fülöp-szigetek, Kína és Banglades kapták a legtöbb hazautalást. Az Ázsiai Fejlesztési Bank adatai szerint Ázsia és a csendes-óceáni régió migránsai 27 milliárd dollárnyi értékű pénzt utaltak vissza hazájukba. A fő kedvezményezett India, ahová 10 milliárd

dollár áramlott az évben. India egymaga számolhatja el a dél-ázsiai hazautalások 62,5%-át, de a Fülöp-szigetek sem marad ettől sokkal el, hiszen a kelet-ázsiai és csendes-óceáni régióba áramló összegek 58 százalékát fogadja. A Fülöp-szigeteki népesség közel felét a külföldön munkát vállalók hazautalásai tartják el. (Sorensen, 2004)

A világ más régióival összehasonlítva, az Afrikába történő hazautalásokról csak igen kevés és többé-kevésbé megbízhatatlan adattal rendelkezünk. „Az egész világra kiterjedő nemzetközi mobilitásban az afrikai kontinens vesztesnek tekinthető.” (Rédei, 2007a) A bevándorlókkal foglalkozó Nemzetközi Migrációs Szervezet (IOM) 2010-es jelentése szerint mintegy 17 millió fekete-afrikai bevándorló él szerte a világon, melyből mindösszesen 2,5-4 millió ember Európa területén. Ez azt jelenti, hogy a hazájukat a jobb megélhetés reményében elhagyó afrikaiak nem igazán jutnak távolabb saját kontinensüktől. Ehhez nagyban hozzájárul az a tény is, hogy az afrikai migránsok alacsony képzettségűek, ami korlátozza a lehetőségeket illetve a fejlett országokon belüli munkavállalást. Az anyaországba hazautalt pénz, amely nem egy esetben az ország GDP-jének a jelentős hányadát teszi ki. Elsősorban a listán Lesotho, ahol a külföldön dolgozók hazautalásai a GDP 27 százalékának felelnek meg. Togo, Szenegál és a Zöld-foki Köztársaság esetében ugyanez az arány 9-10 százalék. Ezeknek az országoknak kulcsfontosságú a hazautalt pénz, hiszen a fogyasztás növekedésében kiemelkedő szerepe van. A külföldről érkező összegeket az otthon maradt családok többnyire élelemre és ruházzkodásra, esetleg tanítási költségek fedezésére fordítják. A gazdasági világválság ellenére az Afrikába érkező utalások összege sem mutatott jelentős csökkenést: a 2008-as 21,3 milliárd dollárról 2009-ben 20,7 milliárdra esett csak vissza. (Hettyey, 2011)

Nemcsak a fejlődő világbeli migránsok, de a kelet- és közép-európaiak is utalnak haza pénzt. A térségben a lengyelek az élenjárók, nagyjából háromszor akkora összeget utalnak haza egy évben, mint mi magyarok. Kelet-Európában a hazautalás a külföldi tőkebefektetést követően a második legfontosabb bevételi forrás, különösen a szegény országok számára jelent kiemelkedő bevételt. (Rédei, 2007b). Egyes országokban a hazautalások jelentős mértékben járulnak hozzá a gazdasági helyzethez; például Románia, Lengyelország és Bulgária a fizetési mérlege akár több mint 50 %-kal is nagyobb deficittel számolhatna a külföldön vendégmunkáskodó állampolgárainak hazautalásai nélkül, magyarán a csőd szélére kerülne.

A hazautalt pénzek kétharmada az EU 15-ből érkezik. Ennek fogadói jellemzően az új tagállamok és a Balkán. Az új tagállamok közötti utalás viszont nem éri el az 5 százalékot sem. A közepes jövedelemmel rendelkező új államokban jelentős nemzetgazdasági bevételt jelez a migránsok által hazautalt pénz. A Világbank becslése szerint Kelet-Közép-Európába 2003-ban közel 7 milliárd dollárnyi összeg érkezett az anyaországokba, melynek közel a fele az újonnan csatlakozó országokba az EU 15 tagállamából. Minden ötödik dollár a Balkán területére ment, minden hetedik pedig Oroszországból vagy a gazdag volt szovjet tagállamokból került a szegény tagállamokban élőkhez.

Magyarország

A Világbank 2010-es migrációs adatai szerint 462 ezer magyar élt 2010-ben külföldön. A diplomások 13, azon belül orvosok 10 százaléka hagyta el az országot. Egy magyar diplomások elvándorlását vizsgáló kutatás (Csanády et al., 2008) rámutatott, hogy a kivándorlók aránya különösen magas a természettudomány területén: az 1990-es években minden négy kiadott természettudományos diplomára jutott egy kivándorló.

3. táblázat: Világ migránsainak utalásai

Rangsor	Küldő ország	Hazautalás mennyisége millió US\$
1	Németország	426
2	USA	399
3	Kanada	254
4	Ausztria	185
5	Ausztrália	117
5	Egyesült Királyság	117
6	Izrael	74
7	Svédország	72
8	Switzerland	68
9	Szlovákia	63
10	Franciaország	56
Teljes hazautalás		2 188

Forrás: Világbank

A hazautalások értéke évről évre növekedő tendenciát mutat. Sok olyan külföldön dolgozó magyar van, aki a fizetése egy részét rendszeresen hazautalja, de rendkívül sok az eseti utalások száma is, a már véglegesen kivándoroltak is küldenek haza kisebb-nagyobb összegeket. Így egy pontos statisztika felállítása meglehetősen nehézkes, de a Világbank adataiból sok következtetést le lehet vonni (1. táblázat). A Magyarországra érkező pénzek a Világbank 2013-as adatai alapján a legtöbb pénz Németországból származik, ami mintegy 95,3¹ milliárd forintnak megfelelő összeg, majd ezt követik az USA (89,2 mrd Ft) és Kanada (56,8 mrd Ft) utalásai. A teljes hazautalás mértéke 2188 millió amerikai dollárnak megfelelő összeg volt 2013-ban, és ugyanebben az évben az ország GDP-je 132.260 millió USD volt, vagyis a hazautalások értéke elérte az adott évben a GDP-nk 1,65%-át. Nemcsak a hazautalt pénzek tekintetében, hanem a kint élő magyarok száma alapján is Németország az első, az ENSZ adatai szerint 105 ezer magyar él ott. A német statisztikai hivatal legfrissebb adatai alapján tavaly 28 ezren döntöttek hazánkból úgy, hogy Németországban folytatják a további életüket. E tekintetben az USA és Kanada a második és a harmadik helyen áll, az Egyesült Királyság „csak” a negyedik (168 Óra, 2014).

A hazautalások gazdasági hatásai

A hazautalt jövedelmek termelékenységi hatása nem egyértelmű. Chami és szerzőtársai (2003) 113 országot vizsgáltak és azt találták, hogy a hazautalt jövedelmek csökkentik az otthon maradottak munkára való hajlandóságát, így gyengébb gazdasági teljesítményhez vezetnek. Le (2009) fejlődő országok adatait vizsgálta a kereskedelem és az intézményrendszer mellett a hazautalások hatását a gazdasági fejlődésre. A több mint 30 ország adatait vizsgáló kutatásban azt találta, hogy a hazautalások negatívan befolyásolják a gazdasági növekedést. Ziesemer (2012) ugyanakkor 52 szegény országot vizsgált és azt találta, hogy a hazautalások nemcsak az egy főre eső GDP-re vannak pozitív hatással, hanem a megtakarítási rátára és az oktatásra fordított kiadásokra is. Catrinescu és szerzőtársai (2006) szerint hosszú távon a hazautalásoknak gyenge pozitív hatása van a gazdasági növekedésre. Az IMF World Economic Outlook (2005) megállapítja, hogy egyes felzárkózó országok számára a legnagyobb külföldi forrást a hazautalások jelentik, megelőzve a működő tőke beáramlást és az exportbevételeket is. A

¹ A forintra számítás az MNB adatai szerint az US\$ 2013. évi átlagárfolyama szerinti 223,70 Ft-tal történt.

jelentés nem talált szignifikáns összefüggést az egy főre eső kibocsátás növekedése és a hazautalások között. (Bodnár – Szabó 2014:21)

A migránsok hazautalásai javítják a fejlődő országok fizetési mérlegét, legfőképp a kisebb gazdaságú országokban, a GDP jelentős hányadával érhetnek fel, mint például Tadzsikisztánban 40% feletti, Kirgizisztánban pedig 30% feletti ez az érték GDP arányosan. A migránsok 2013. évi hazautalásai és annak GDP-ben kifejezett értékei a világ 26 országában meghaladta a 10 %-ot. (Világbank) Mivel a hazautalásokat elsősorban érzelmi okok vezérik, így lehetséges az, hogy azon országok számára is elérhető külföldi forrást jelentenek, amelyek amúgy nem versenyképesek a külföldi tőke vonzásában. A különböző területekről kivándorolt migránsokat a fogadó államban tömörítő szervezetek által összegyűjtött (kollektív) hazautalásokból megvalósított beruházásoknak az anyaország településein sokkal inkább szociális, mint gazdasági hatásuk van.

Összegzés

Cikkünkben arra vállalkoztunk, hogy megvizsgáljuk a nemzetközi utalások rendszerét a migrációval összefüggésben általánosan és térségekre bontva is, különös tekintettel a Magyarországra. Összességében megállapíthatjuk, hogy a világ minden tájára hazautalt összegek jelentős része az Amerikai Egyesült Államokból származik, e tekintetben a második helyezést Szaud-Arábia vívta ki magának, aztán következik Kanada, az Egyesült Királyság és Németország. Mára a hazautalások a migránsokat és az őket küldő társadalmakat összekötő kapocsként jelennek meg, a gazdaságra kifejtett hatásuk pedig az egyetlen jól számszerűsíthető jellemző a migráció-kutatás területén. A világ migránsai mindösszesen 530 millió dollárnak megfelelő összeget utalnak haza éves szinten, ez a világ 22. gazdaságának megfelelő eredményt jelentene, ha a világ migránsait külön országgént kezelnénk. A pénzt kapó országok tekintetében a latin-amerikai térségben Mexikó a dobogós állam. Az ázsiai országok közül India, a Fülöp-szigetek, Kína és Banglades kapták a legjelentősebb hazautalást, mintegy 27 milliárd dollárnak megfelelő összeget. Az afrikai térségből kevés a megbízható adat, de nagyjából 20 milliárdnak megfelelő az az összeg, ami utalás formájában visszajut az afrikai országokba. Az első helyezett a listán Lesotho, ahol a visszautalt pénz a GDP 27 százalékát teszi ki, majd Togo, Szenegál és a Zöld-foki Köztársaság következik.

A hazautalások Kelet-Közép-Európában a külföldi tőkebefektetést követően a második legnagyobb külső pénzügyi forrást jelentik. A legtöbb pénzt a térségből Lengyelországba utalják be, egyes országok, mint például Románia vagy Bulgária a külföldi állampolgáraik hazautalásai nélkül a csőd szélére is kerülhetnének, akkora hiány keletkezne a fizetési mérlegükben. Magyarországon a migrációs hajlandóság 2004 után, vagyis az Európai Unióhoz való csatlakozásunkat követően, de főként a gazdasági világválság bekövetkezése után jelentősen megnövekedtek. Ezzel együtt a hazautalások értéke is évről évre növekedő tendenciát mutat, melyet vizsgálva megállapíthatjuk, hogy akár pénzbeli, akár társadalmi hazautalásokról beszélünk, mindenképpen a szolidaritás, kölcsönösség és elköteleződés társadalmi kötelekeiről van szó, amelyek a migránsokat és otthon maradt családjaikat, közösségeiket kötik össze. Mely kezdetben csak szűk csoportot tudott csak megcélozni, idővel azonban egy olyan makroökonomiai tényezővé kinőtte magát, amely jelentős hatást képes elérni a származási országokban és azokon túl is (Sorensen 2004).

Irodalom

BÁNDY K. (2013): *„Hazádnak rendületlenül légy híve”... ..(?) A magasan képzett magyar munkaerő migrációs hajlandósága az új évezredben.* Doktori értekezés-tervezet. rgdi.sze.hu/downloadmanager/download/nohtml/1/id/17567/m/2307 Letöltés ideje: 2015. április. 10.

- BODNÁR Á. – SZABÓ L. T. (2014): A kivándorlás hatásai a hazai munkaerőpiacra, MNB Tanulmányok 114.: <http://mek.oszk.hu/13400/13401/13401.pdf>, Letöltés ideje: 2015. május 5.
- CSANÁDY M. T. – KMETTY Z. – KUCSERA T. G. – SZEMÉLYI L. – TARJÁN G. (2008): *A magyar képzett migráció a rendszerváltás óta*. Magyar Tudomány, 169. évfolyam, 2008/05. 603. o., <http://www.matud.iif.hu/08maj/11.html>, Letöltés ideje: 2015. március 31.
- CSERESNYÉS, F. (1996): *Migrációs potenciálok és trendek Európában*. Regio . Kisebbség, politika, társadalom 1996. 7. évf. 4.sz.: <http://epa.oszk.hu/00000/00036/00027/pdf/02.pdf>, Letöltés ideje: 2015. április 1.
- CZIBRIK Á. – HAJDÚ M. – NÉMETH N. – NYÍRÓ ZSANNA – TÓTH ISTVÁN – TÜREI G. (2014): *Migráció és a magyar migránsok jellemzői 1998-2011.*, Műhelytanulmányok MT-DP-2014/4. <http://econ.core.hu/file/download/mtdp/MTDP1404.pdf>, Letöltés ideje: 2015. május 5.
- HETTYEY A. (2011): *Nem jutnak tovább Afrikánál az afrikaiak*. Index.2011. szeptember 18. http://index.hu/kulfold/2011/09/18/nepvandorlas_afrikaban/, Letöltés ideje: 2013. november 2.
- IDB INTER-AMERICAN DEVELOPMENT BANK. (2004): *Sending money home: Remittance to Latin America and the Caribbean*. <http://idbdocs.iadb.org/wsdocs/getdocument.aspx?docnum=547263>, Letöltés ideje: 2013. október 29.
- IMF (2007): *Migration and remittances*. http://siteresources.worldbank.org/INTECA/Resources/2578961167856389505/Migration_FullR_eport.pdf, Letöltés ideje: 2013. október 30.
- IOM - INTERNATIONAL ORGANIZATION FOR MIGRATION. <https://www.iom.int/cms/en/sites/iom/home/about-migration/key-migration-terms-1.html>, Letöltés ideje: 2015. április 1.
- PARTL, A. P. (2007): *A nemzetközi hazautalások jelentősége és megoszlása a világban*. OTDK dolgozat, ELTE TTK.
- RÉDEI, M. (2007a): *Mozgásban a világ*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- RÉDEI, M. (2007b): *Hazautalások Kelet- és Közép-Európába*. <http://www.redeimari.hu/docs/publikaciok/statszhazautalas.pdf>, Letöltés ideje: 2013. november 1.
- SORENSEN, N. N. (2004): *A migránsok hazautalásainak gazdaságfejlesztési dimenziója*, Eredeti tanulmány: *The Development Dimension of Migrant Remittances*. IOM Working Papers No.1, June 2004., Department of Migration Policy, Research and Communications. http://fordulat.net/pdf/13/F13_sorensen.pdf, Letöltés ideje: 2015. május 5.
- SZVETNIK E. (2013): *Ennyi pénzt küldenek haza a külföldön dolgozó magyarok*. InfoRádió, 2013. február 1. Forrás: <http://www.inforadio.hu/hir/tudositoink/hir-543770> Letöltés ideje: 2013. november 1.
- TOMLINSON S. (2013): *Revealed: How immigrants in America are sending \$120 BILLION to their struggling families back home*. MailOnline. 2013. január 31: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2271455/Revealed-How-immigrants-America-sending-120-BILLION-struggling-families-home.html>, Letöltés ideje: 2015. április 13.
- VILÁGBANK: *Migration & Remittances Data*. <http://econ.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTDEC/EXTDECPROSPECTS/0,,contentMDK:22759429~pagePK:64165401~piPK:64165026~theSitePK:476883,00.html#Remittances>, Letöltés ideje: 2015. április 12.
- 168 ÓRA (2014): *Döbbenetesen sok pénzt utalnak haza a külföldön dolgozó magyarok*. 2014. március 12. <http://www.168ora.hu/buxa/dobbenetesen-sok-penz-utalnak-haza-kulfoldon-dolgozo-magyarok-124576.html>, Letöltés ideje: 2015. április 16.

Angol nyelvű összefoglalók / Summaries

Dabasi-Halász Zsuzsanna - Hegyi-Kéri Ágnes

"Up start" generation migration of Miskolc

The Europe 2020 strategy can see the young generation as a driving force for smart, sustainable and economic growth because young people are most likely to take the risk to move abroad for educational or work-related reasons and to contribute to social and economical development with innovative business strategies (Eurofound 2011). Population trends influence the size and composition of the whole that and, consequently, those of the labour source. In the second half of the 20th century demographic processes were characterized by low and stable levels of mortality and fertility, the natural growth of the population stopped. Hungary's accession to the European Union, has changed Hungary's labour market in the past few decades. How can the mobility of young people be 'good' both for socio-economic development and for individual development of young people, and what are the factors that foster/hinder such beneficial mobility? Our research question could help to answer about the motivation and trends of the young people, specially those are moving away from Miskolc, which is a centrum of an old industrial region.

Molnár Judit – Gál-Szabó Lajos – Siskáné Szilasi Beáta – Mohos Mária– Dudás Gábor – Vadnai Péter

Recent trends in Hungarian emigration

This study summarises the research results of the first sixteen months of a four year long project. It is well known that the number of emigrants leaving the country has increased in Hungary in recent years. Unfortunately there are no precise data on this. That is why the fieldwork that is being done as part of this project is so important. We were looking at the following questions: what kind of factors (social, economic, family connected, etc.) are behind the large number of potential emigrations; are there any spatial differences within Hungary in terms of the emigrants' original places of residence, and if so what are the reasons for that. Furthermore we also compared the demographic attributes of those who do not want to emigrate with those who are willing to leave for a foreign country.

Hegedűs Gábor – Lados Gábor

The study of national remigration policies in Europe and Hungary

The outmigration of labour forces is a global phenomenon triggering many problems in the source countries. Several national policies and initiatives have already been implemented in the world in order to stop outmigration and to foster return migration to the country of origin. This paper deals with the main characteristics of European-level and national-level return migration policies. Our study covers the area of Europe and Hungary. Our research aims are to analyse these policies according to spatial differences and similarities of main types, objectives, timespan and results. In addition, we analyse the opinion of Hungarian remigrants on this issue. We have registered only a low number of European-level and national-level policies, and these policies are relatively new. Moreover, we have found very few complex and comprehensive policies. Hungarian remigrants generally appreciate both European-level and Hungarian national policies. National policies

based on European-level conscious planning and coordination are recommended in order to effectively support the return of outmigrants.

Alpek B. Levente

A munkaerőpiaci-területi mobilitás vizsgálatának új dimenziói, kutatási módszerei és azok alkalmazása

The present study aims at developing and testing a methodology measuring the relative (group-specific) mobility degree of the settlements in terms of employment, on the basis of the survey and interview made among the most disadvantaged job seekers. In the research, the dominant factors affecting labour mobility were determined that formed the basis of the model. To facilitate the application of the tool an excel table processing the input data has been developed. The testing of the methodology took place in the three most disadvantaged micro-regions of the Drava River Area. In this context, the analysis showed the internal mobility space structure of the region based on the relative mobility degree of the examined group the unfavorable position of the Sellye sub-region, and the somewhat better position of Csurgó area. The method developed with primary research support is able to measure mobility degree after the problem-oriented parameterization, perform social group-specific studies, model, evaluate and map the development of employment centers, travel grants and traffic alternatives. Thus, the device can be useful for those who deal with mobility problems as researchers, thesis writing students or as an interested layman.

Bogárdi Tünde

Future-orientation analysis amongst the youth at South-Heves

In my study I shall present the plans of the youth who live at the internal periphery of South-Heves, regarding their education, occupation, family foundation, and especially on migration. The region with a number of social-economic crisis symptoms has suffered a significant decrease of the population in the past decades. All of this justifies the examination of the future-orientation of the near future's young adults, since the backward nature of the region is an obvious reason for young people to long elsewhere. The empiric research was conducted in the only high school at the centre of the district (Heves), and in the elementary schools of three villages (Átány, Kömlő, Tiszanána). Altogether more than 500 high school students who live and study in the region participated in the research, along with slightly more than 100 elementary school students who live and study in the examined villages. As a result we are able to draw a picture on the plans and perspectives of young people of this disadvantageous region. Our respondents have limited opportunities, a more uncertain and unpredictable perspective, and a higher level of intention to migrate, compared to the results of studies allowing for a national comparison. All of this calls for an urgent intervention, otherwise the currently ongoing process of ghettoization continues and deepens, and the lagging of the region will become irreversible.

Kóródi Tibor – Siskáné Szilasi Beáta

Tourist mobility patterns of North Hungarian hikers

In recent years, hiking becomes more and more fashionable in Hungary. The most fetching factor is the „go to the nature, away from the noise of the city” which also appears as a reason of suburbanization. On the other hand, the hiking's growing popularity as a sport lies in its simplicity and cheapness. A basic hiking tour doesn't require skills or equipments. However,

hikers with major equipment and with willingness to travel far away and hiking in severe terrain are also more and more common. The reasons are many, but so far not made any studies which can show what kind of tours are the most popular among the hikers of the 21st century. Due to the increased demand in this work we want to fill this gap. In this research, we worked with the Hegyre Fel! tourist association's base of hikers. The main questions of the study are what kind of areas the hikers mostly looking for and why. The methods of the research are questionnaire survey and statistical analysis.

Szerzőink

<i>Alpek B. Levente</i>	PhD hallgató, Pécsi Tudományegyetem, Természettudományi Kar, Földrajzi Intézet
<i>Bogárdi Tünde</i>	PhD jelölt, Szent István Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar
<i>Dabasi-Halász Zsuzsanna</i>	PhD, egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, Világ- és Regionális Gazdaságtan Intézet
<i>Dudás Gábor</i>	PhD, tudományos segédmunkatárs, Szegedi Tudományegyetem, Természettudományi és Informatikai Kar Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék
<i>G. Fekete Éva</i>	CSc, egyetemi tanár, Miskolci Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, Világ- és Regionális Gazdaságtan Intézet
<i>Gál-Szabó Lajos</i>	PhD hallgató, Miskolci Egyetem, Műszaki Földtudományi Kar, Földrajz-Geoinformatika Intézet
<i>Hegedűs Gábor</i>	PhD, egyetemi adjunktus, Szegedi Tudományegyetem, Természettudományi és Informatikai Kar, Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék
<i>Hegyi-Kéri Ágnes</i>	PhD jelölt, Miskolci Egyetem, Gazdaságtudományi Kar
<i>Kóródi Tibor</i>	PhD hallgató, Miskolci Egyetem, Műszaki Földtudományi Kar, Földrajz-Geoinformatika Intézet
<i>Kuttor Dániel</i>	PhD, egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, Világ- és Regionális Gazdaságtan Intézet
<i>Lados Gábor</i>	tudományos segédmunkatárs, Szegedi Tudományegyetem Természettudományi – és Informatikai Kar
<i>Marien Anita</i>	egyetemi tanársegéd, Miskolci Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, Marketing Intézet
<i>Mohos Mária</i>	PhD, egyetemi docens, Pécsi Tudományegyetem, Természettudományi Kar, Földrajz Intézet
<i>Molnár Judit</i>	PhD, egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Műszaki Földtudományi Kar, Földrajz-Geoinformatika Intézet
<i>Siskáné Szilasi Beáta</i>	PhD, intézeti tanszékvezető egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Műszaki Földtudományi Kar, Földrajz-Geoinformatika Intézet
<i>Vadnai Péter</i>	Msc, tanszéki Mérnök, Miskolci Egyetem, Műszaki Földtudományi Kar, Földrajz-Geoinformatika Intézet
<i>Turainé Vurom Brigitta</i>	szakközgazdász humánmenedzsment szakon

Szerzőink figyelmébe

A szerkesztőség kéri a szerzőket, vegyék figyelembe a formai megjelenésre vonatkozó alábbi szempontokat:

Terjedelem, kiegészítések:

A „Tanulmány” rovatban maximálisan 35.000, a többi rovatokban maximálisan 18.000 karakter terjedelmű tanulmány közölhető.

A tanulmány elejére öt soros összefoglalót, valamint 3-5 kulcsszó megnevezését és JEL-kód meghatározást kérünk.

A szöveget fájlban kérjük leadni, lemezen vagy e-mailen. (MS WORD bármelyik változatában lementve.)

Kb. 10-15 sorban rövid összefoglalót kérünk a tanulmányról angolul, valamint a cikkben szereplő ábrák és táblázatok címét is kérjük angolul.

Kérjük a szerző adatainak megadását az alábbiak szerint: név, tudományos fokozat, beosztás, munkahely

Szöveg formázása

Oldalméret: JIS B5 – 18,2 x 25,7 cm.

Margók: fent: 2,22, alul: 2,5, balról: 2,5, jobbról: 2 cm; fejléc és lábléc: 1,25 cm.

Betűtípus és betűméret: Times New Roman 10-es, a jegyzetek 9-es betűmérettel.

Bekezdések: cím után nincs behúzás, egyébként 0,7 cm, a bekezdések között sorkihagyás nincs.

Címek: stílusbeállítás nélkül, fő cím és a fejezetek címei vastag, az alfejezetek címei vastag és dőlt betűtípussal.

Szövegközi kiemelések: szimpla dőlt betűtípussal.

Ábrák, táblázatok:

Terjedelmi okok miatt kérjük, hogy egy tanulmányban legfeljebb 4-5 ábra szerepeljen.

Az ábrákat (pl.: térképek, diagramok, rajzok, fényképek) és táblázatokat megfelelően formázva a szövegbe építve kérjük elküldeni. A fénymásolással, szkenneléssel készült ábrákat nem tudjuk elfogadni, mert a nyomda számára nem megfelelő a minőségük. Színes ábrák közlésére sincs módunk. Mindenképpen szükséges az ábrák és táblázatok külön számozása (pl.: 1. ábra; 2. ábra; 1. táblázat; 2. táblázat), s hivatkozásuk pontos feltüntetése a szövegközben, zárójelben, döntve: (1. ábra) vagy (1. táblázat).

Az ábra címét az ábra alatt, középen elhelyezve, a táblázatok címét a táblázat fölött balra igazítva kérjük elhelyezni. Az ábrák és táblázatok alatt fel kell tüntetni a forrást is. Ha saját készítésű az ábra, akkor a „Forrás: Saját szerkesztés, ill. Saját számítás.” megnevezést kell használni.

Irodalmi hivatkozások, jegyzetek:

Az irodalmi hivatkozásokat minden esetben kérjük feltüntetni, a szerző vezetéknevét és a kiadását évét zárójelbe téve. Pl.: (Conti 1993). Pontos idézetnél az oldalszám is szükséges. Pl.:

(Conti 1993, 76) vagy (Conti 1993, 76-86). A hivatkozások ne lábjegyzetként, hanem csak a fent leírt formában kerüljenek a szövegbe.

Az irodalomjegyzékben csak olyan tételek szerepeljenek, amelyekre a szövegközben hivatkozás található, s minden meghivatkozott irodalmat feltétlenül fel kell tüntetni az irodalomjegyzékben.

A jegyzeteket kérjük a szöveg végén, számozott formában elhelyezni. A jegyzetek a főszöveg kiegészítéseit tartalmazzák, ne legyen bennük pl. ábramagyarázat, hivatkozás.

A szöveg után kérjük beírni az irodalomjegyzéket, a következő alapformákban:

Könyv: szerző (megjelenés éve): *A mű címe*. A kiadás helye: a kiadó neve.

Folyóirat: szerző(k) (a megjelenés éve): A cikk címe. *A folyóirat neve*. (Az évfolyam sorszáma), a szám sorszáma, a cikk kezdő és befejező oldalszáma.

Gyűjteményes kötetben szereplő cikk: szerző(k) (a megjelenés éve): A cikk címe. In: *A gyűjteményes kötet címe*. (szerk. vagy ed(s): Szerkesztő(k) neve), a kiadás helye: a kiadó neve, a hivatkozott írásmű kezdő és befejező oldalszáma.

Példák:

CRONAUGE, U. (1992): Kommunale Unternehmen. Berlin: Erich Schmidt Verlag

ALCHIAN, A.-DEMSETZ, II. (1972): Production, information costs and economic organisation. *America Economic Review*, 2. 775-795.

PÉTERI G. (1991): Az önkormányzatok és oktatási intézményeinek viszonya, finanszírozási kérdések. In: *Önkormányzat és iskola*. (szerk.: Kozma T.) Budapest: Oktatókutató Intézet, 122-154.

Köszönjük!

Szerkesztőség